

FJÁRMÁLATÍÐINDI

TÍMARIT UM EFNAHAGSMÁL

GEFID ÚT AF HAGFRÆÐIDEILD
SEDLABANKA ÍSLANDS

ÁGÚST–DESEMBER 1985

RITSTJÓRAR: JÓHANNES NORDAL
VALDIMAR KRISTINSSON

Efnisyfirlit

Um gengismál eftir Jóhannes Nordal	125
Ferðaútleigur eftir Jón Sigurðsson	133
Peningamál á Bretlandi 1844–1870 eftir Albert Feavearyear	146
Innlendir gjaldeyrisreikningar eftir Jón Sigurðsson	156
Störf Alþingis	164
Utanríkisviðskipti 1984 eftir Ingvar A. Sigfússon	177
Erlend lán 1984 eftir Jakob Gunnarsson	198

ISSN 0015-3346
ÍSAFOLDARPRENTSMÍÐJA HF.

Jóhannes Nordal:

Um gengismál

Eftirfarandi grein er að mestu samhljóða erindi, sem flutt var á aðalfundi Sölumiðstöðvar hraðfrystihúsanna 24. maí 1985.

Íslendingar búa við mjög opið hagkerfi, sem bezt lýsir sér í því, að útflutningur vöru og þjónustu nemur yfir helmingi þjóðarframleiðslunnar. Það er því ekki furða, þótt ákvörðun gengisins hafi lengi verið talin einn mikilvægasti þáttur efnahagsstefnunnar vegna hinna miklu áhrifa, sem hún hefur á samkeppnisstöðu atvinnuveganna og alla þróun þjóðarbúskaparins. Vegna mikilvægis gengisins fyrir afkomu einstakra atvinnuvega og þar með tekjuskiptinguna í landinu er eðlilegt, að mönnum hafi sýnt sitt hverjum um, hvaða gengi sé réttmætt hverju sinni og út frá hverra sjónarmiðum skuli ganga við gengisákvörðanir. Oft heyrir maður því lýst yfir, að gengið sé rangt skráð, annað hvort of lágt eða of hátt, og markmiðið eigi að vera að stefna ætíð að rétttri gengisskráningu.

Þótt slíkar skoðanir eigi vafalaust oft rétt á sér og geti verið byggðar á meira eða minna sterkum rökum hverju sinni, er hvergi nærri auðvelt að komast að óbyggjandi niðurstöðu um það, hvort eitt gengi sé í rauninni réttara en annað. Og jafnvel þótt samkomulag næðist um það, að gengið væri rangt skráð, t.d. vegna þess, að útflutningsframleiðslan berðist í bökkum og viðskiptajöfnuðurinn væri með halla, er ekki þar með sagt, að auðvelt sé að ráða bót á vandanum með þeim einfalda hætti að breyta genginu. Án þess að fara allt of langt út í fræðilegar vangaveltur er hér einkum á tvennt að benda.

Í fyrsta lagi er gengið ekki nema einn af mörgum þáttum, sem ráða því, hvort jafnvægi er á viðskiptum þjóðarbúsins við útlönd eða hver afkoma einstakra atvinnuvega er. Úr viðskiptahalla má líka draga með samdrætti ríkisútgjalda, aðhaldi í útlánum, minni erlendum lántökum, lækkun launakostnaðar og svo framvegis. Hvaða gengi er rétt í þeim skilningi að koma á jafnvægi í viðskiptum við útlönd, ef litið er á það sem meginmarkmið í þessum efnum, er því mjög háð því, hvaða stefna er rekin varðandi aðra þætti þjóðarbúskaparins.

Af þessu leiðir í öðru lagi það, að tiltekin gengisbreyting hefur mismunandi áhrif, eftir því hvaða hliðarráðstafanir eru gerðar, svo að notað sé margþvælt orðalag. Gengislækkun, sem fljótlega leiðir til samsvarandi hækkunar innlends kostnaðar, veldur eingöngu aukinni verðbólgu, en leiðréttir hvorki halla á viðskiptajöfnuði né afkomuvanda útflutningsatvinnuvega. Satt að segja er líkleggra, að slík gengislækkun verði til þess að auka viðskiptahallann, þar sem gengisbreytingum og verðbólgu fylgir venjulega aukin þensla og spákaupmennska, sem eykur eftirspurn eftir erlendum gjaldeyri.

Í þessu felst í rauninni aðeins sá einfaldi sannleikur, sem flestir Íslendingar hafa löngu lært, að breytingar gengis einar út af fyrir sig segja okkur ekkert um breytingar á afkomu atvinnuvega eða viðskiptajöfnuði alveg á

Raungengi krónunnar.
1978 = 100¹⁾

	<i>Hlutfalls- legur²⁾ verð- mælikvarði</i>	<i>Hlutfalls- legur launa- kostnaður³⁾</i>
1960	92,2	—
1961	87,2	—
1962	86,9	—
1963	89,9	94,8
1964	101,1	110,2
1965	111,2	120,8
1966	116,4	133,6
1967	113,5	136,3
1968	91,8	108,8
1969	74,1	80,5
1970	81,2	88,4
1971	83,6	87,5
1972	87,2	97,6
1973	97,3	99,1
1974	110,6	120,2
1975	86,4	85,7
1976	96,0	95,5
1977	107,4	105,7
1978	100,0	100,0
1979	95,0	95,7
1980	95,0	96,1
1981	99,9	107,3
1982	93,0	102,4
1983	85,6	87,0
1984 ⁴⁾	87,9	86,7
1985 ⁵⁾	87,5	88,0

Aths. Tölur hafa verið endurskoðaðar fyrir nokkur undanfarin ár í ljósi bættra upplýsinga um verð- og launaþróun í umheiminum.

- 1) Notuð er vog landa í vöru- og þjónustuviðskiptum Íslands á árunum 1977–1979 til að vega saman verð og launakostnað í umheiminum allt tímabil- ið. Löndum, sem vega minna en 1% í utanríkisviðskiptunum, er sleppt.
- 2) Hlutfall verðvísitölu vergrar landsframleiðslu í Bandaríkjadollurum á Íslandi og í umheiminum.
- 3) Hlutfall launakostnaðar á framleidda einingu í Bandaríkjadollurum á Íslandi og í umheiminum.
- 4) Bráðabirgðatölur.
- 5) Áætlun.

sama hátt og launabreytingar í krónum talið segja okkur ekkert um breytingar á kaupmætti launa eða lífskjörum. Til þess að komast að marktækri niðurstöðu þurfum við að leiðrétta fyrir breytingum verðlags og leita þannig að traustari mælikvörðum, sem við köllum, t.d. rauntekjur, raunvexti eða raungengi. Ég held það sé ástæða til þess að fara hér nokkrum orðum um raungengi og þróun

þess síðustu tvo áratugi, m.a. vegna þess, að menn hafa yfirleitt veitt þessum mælikvarða minni athygli en ýmsum öðrum í umræðum um þróun efnahagsmála.

Til skýringar fylgja hér með tafla og tvö línurit, sem sýna þá tvo höfuðmælikvarða raungengis, sem reiknaðir hafa verið út hér á landi. Ná þessar upplýsingar yfir aldarfjórðung eða aftur til ársins 1960, en þá var horfið frá uppbótakerfi og marggengisstefnu og tekið upp eitt gengi, sem gildir í öllum viðskiptum við útlönd.

Raungengi er reiknað með því að bera saman verð- og kostnaðarþróun hér á landi og í umheiminum, þar sem hvort tveggja er mælt í sömu mynt. Með því má fá mynd af því, hvaða áhrif gengið hefur á samkeppnisstöðu innlendra atvinnuvega gagnvart útlöndum: Raungengið hækkar t.d., þegar lækkun gengis krónunnar er ekki nægileg til þess að vega upp muninn á innlendri og erlendri verðbólgu. Þá vex framleiðslukostnaður hér á landi, reiknaður í sömu mynt, meira en í samkeppnislöndunum. Til þess að raungengið lækki, þurfa annað hvort að vera minni verðhækkanir hér á landi en erlendis eða lækkun gengisins meiri en svarar mismuninum á verðbólgu hér og erlendis.

Annar raungengismælikvarðinn, sem sýndur er á þessum blöðum, felst í því að bera saman heildarþróun verðlags innan lands og utan, reiknað á sama gengi. Hann sýnir því í raun og veru breytingar á kaupmætti íslensku krónunnar hlutfallslega við aðra gjaldmiðla. Í hækkandi raungengi felst því vaxandi kaupmáttur miðað við önnur lönd og þar af leiðandi aukin eftirspurn eftir erlendum vörum og hækkandi framleiðslukostnaður fyrir útflutningsatvinnuvegi.

Hinn mælikvarðinn byggist á samanburði á launakostnaði á framleidda einingu hér á landi og annars staðar miðað við sama gengi. Hér er um að ræða beinni samanburð á launakostnaði atvinnuveganna og þar af leiðandi á samkeppnisstöðu þeirra gagnvart atvinnurekstri í öðrum löndum. Vegna þess að laun og verðlag fylgjast í meginatriðum að, er yfir-

leitt ekki mikill munur á þróun raungengis samkvæmt þessum tveimur mælikvörðum yfir lengri tíma lítið, þótt oft sé verulegur munur á breytingum þeirra frá ári til árs.

Margt athyglisvert kemur fram, þegar tölur um raungengisþróun síðasta aldarfjórðungs eru skoðaðar. Þótt raungengið sé nú svipað og það var í upphafi þessa tímabils, hafa sveiflur verið ákaflega miklar, og fylgja þær í meginatriðum þeim sveiflum, sem orðið hafa í afkomu sjávarútvegsins bæði vegna breytilegra viðskiptakjara og aflabragða. Á fyrra helmingi þessa tímabils eða fram til 1973 bjuggu Íslendingar við hið svokallaða fastgengiskerfi, sem oftast nær er kennt við Bretton Woods, þar sem samningar um stofnun Alþjóðagjaldeyrissjóðsins voru gerðir. Samkvæmt þessu gengiskerfi skyldi stefnt að föstu gengi, og voru gengisbreytingar aðeins leyfðar, ef verulegt og langvarandi jafnvægisleysi hafði myndast í viðskiptum við útlönd, og þurftu slíkar gengisbreytingar að hljóta staðfestingu Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Á síðara helmingi tímabilsins hefur verið ríkjandi meira og minna fljótandi gengi bæði hér á landi og erlendis, og hafa gengisbreytingar hér ýmist átt sér stað með gengissígi frá degi til dags eða gengisbreytingum í mismunandi stórum skrefum. Þótt hér sé um að ræða tvö gjörólík kerfi, verður ekki séð af tölum um raungengisþróun, að niðurstaða þeirra hafi verið mjög mismunandi. Þó er líklegt, að tilhneiging sé til meiri sveiflna í raungengi, ef gengið er fast, þar sem menn reyna að fresta aðlögun í lengstu lög, en verða síðan að taka leiðréttinguna út í einu stóru skrefi.

Pannig var þetta á sjöunda áratugnum. Á árunum 1962–1966 fór raungengið ört hækkandi vegna þess, að verðbólga var þá verulega meiri hér á landi en í viðskiptalöndum okkar, en genginu jafnframt haldið stöðugu. Þessi stöðugleiki í gengi byggðist á því, að útflutningstekjur voru mjög miklar og vaxandi vegna hinna gífurlegu síldveiða á þessum árum. Á árunum 1967–1968 hrynur hins vegar síldarstofninn og viðskiptakjörin fara versnandi, og þá er ekki um annað að ræða en

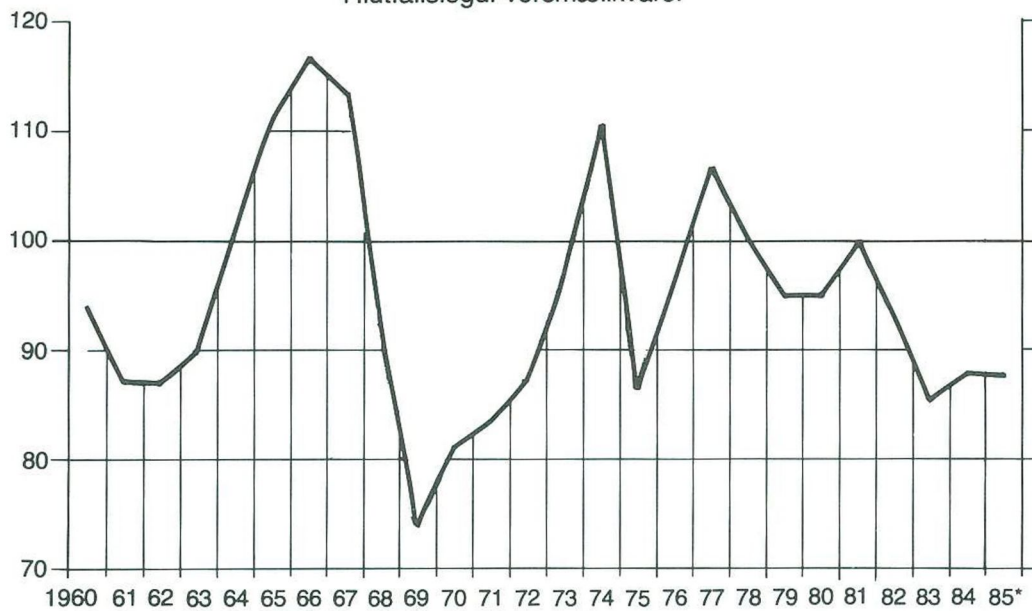
stórfelldar gengisbreytingar, sem lækka raungengið um 40% á skömmum tíma. Með batnandi viðskiptakjörum og aukinni verðbólgu hækkar raungengið að nýju á árunum 1971–1974, en síðan leiða nýir erfiðleikar vegna olúfukreppu og versnandi viðskiptakjara enn til gengisbreytinga og verulegrar lækkunar á raungengi. Síðan hafa raungengisbreytingar verið heldur minni, en þær hafa þó að verulegu leyti fylgt breytingum í viðskiptakjörum hér á landi. Síðasti toppurinn í raungengi var á árinu 1981, þegar gerð var tilraun til þess að draga úr verðbólgu með því fyrst og fremst að halda genginu um tíma stöðugu. Sú tilraun mistókst, og á árunum 1982 og 1983 reyndist nauðsynlegt að lækka raungengið mjög verulega, ekki sízt vegna þeirra erfiðleika, sem fylgt höfðu í kjölfar minnkandi þorskafla.

Þetta stutta yfirlit sýnir, að vegna þrálátrar verðbólguþróunar hér á landi hefur ætíð verið tilhneiging til þess, að raungengið hækkaði á tímum sæmilegra viðskiptakjara, en síðan hefur orðið nauðsynlegt að knýja fram lækkun raungengis að nýju, þegar á móti hefur blásið. Raungengið hefur því að verulegu leyti fylgt breytingum í ytri skilyrðum sjávarútvegsins, verið hæst á tímum mikils afla og góðra viðskiptakjara, en orðið að lækka á ný, þegar þessi skilyrði hafa versnað. Með tilliti til mikilvægis sjávarútvegsins í þjóðarþúskapnum er hér í sjálfu sér um eðlilega þróun að ræða, en hún hefur hins vegar oft verið óhagstæð fyrir aðra atvinnuvegi, svo sem iðnaðinn, sem býr við önnur skilyrði en sjávarútvegurinn. Þá er ástæða til þess að vekja sérstaka athygli á því, að raungengið hefur undanfarin síðustu tvö ár verið lægra en nokkru sinni á þessu 25 ára tímabili, ef undan eru skilin fyrstu tvö árin eftir gengisbreytinguna miklu 1968. Það er því áreiðanlega mjög erfitt að skapa skilyrði til þess nú að lækka raungengið enn frekar í þeim tilgangi að bæta afkomu útflutningsatvinnuveganna og draga úr viðskiptahalla.

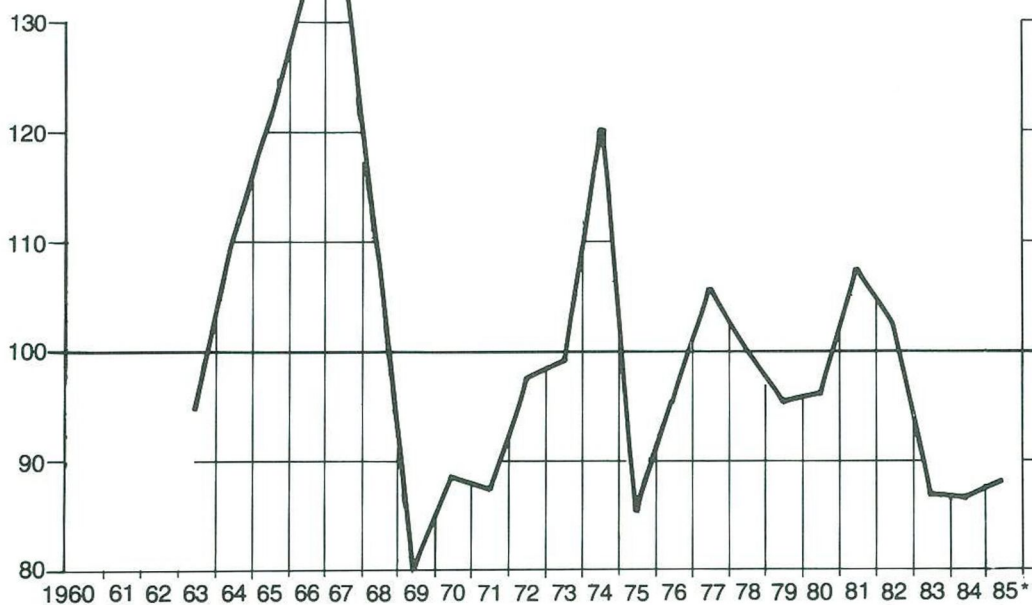
Að öllu samanlögðu virðist mér ekki hægt að fullyrða, miðað við reynsluna þennan síðasta aldarfjórðung, hvort þessara kerfa, fast-

Raungengi krónunnar 1978=100

Hlutfallslegur verðmælikvarði

Hlutfallslegur launakostnaður

*Áætlun

gengiskerfið eða hið sveigjanlega gengiskerfi undanfarinna tólf ára, hafi reynzt hagstæðara frá sjónarmiði útflutningsatvinnuveganna og jafnvægis í viðskiptum við útlönd. Hins vegar er sláandi munur á verðlagsþróuninni á þeim tveimur tímabilum, sem hér er verið að bera saman. Á árunum 1960–1972, á meðan Íslendingar bjuggu við fastgengiskerfi Alþjóðagjaldeyrissjóðsins, var meðalhækkun verðlagsvísitölu 12–13% á ári. Á síðari tólf árunum, frá 1972 til 1984, varð verðbólgan að meðaltali nærri fjórum sinnum meiri eða um 45% á ári. Vissulega stafar þessi stórkostlegi munur ekki af breytttri gengisstefnu einni saman, heldur eiga alþjóðleg verðbólga og olúverðshækkanir drjúgan hlut að máli. Sú stefnubreyting að gera gengið sveigjanlegt og jafna nokkurn veginn sjálfkrafa áhrif innlendar verðbólgu á samkeppnisaðstöðu atvinnuveganna hefur þó ótvírætt leitt til keðjuverkandi breytinga á launum, gengi og verðlagi. Sé genginu haldið stöðugu, er hins vegar veitt viðnám gegn innlendum kostnaðarhækkunum og grundvöllur skapaður til meiri stöðugleika í verðlagi. Deilurnar um gengisstefnu hafa hvarvetna í heiminum öðru fremur snúizt um valið milli þessara tveggja meginleiða.

Sé litið á málin út frá sögulegu sjónarmiði, er ótvírætt, að fastgengiskerfi hafi í einhverju formi lengst af ráðið ríkjum, en þekktasta form þess er gullfótarkerfið, sem var ríkjandi fram að fyrri heimsstyrjöld og um tíma á þriðja áratugnum. Í fastgengiskerfinu er ekki litið á gengið sem breytilegt verð, sem háð sé markaðsöflum eða ákvörðunum stjórnvalda í því skyni að tryggja jafnvægi í viðskiptum milli þjóða. Þvert á móti er gengið í slíku kerfi föst viðmiðun, sem aðrar stærðir hagkerfisins, svo sem peningamagn, verðlag og laun, verða að laga sig að. Viðskiptahallavandamál, sem upp koma í slíku kerfi, á því ekki að leysa með lækkun gengis, heldur aðhaldi um eftirspurn og lækkun eða stöðvun launa- og verðhækkana, unz jafnvægi er náð. Fastgengiskerfið gefur því í eðli sínu strangt aðhald um efnahagslegar ákvarðanir, hvort sem

þær eru teknar af stjórnvöldum eða hagsmunasamtökum. Bresti aðhald, er hætt við, að jafnvægi verði ekki náð aftur nema eftir tímabil samdráttar og atvinnuleysis. Meginkostur kerfisins er hins vegar sá, að það kemur í veg fyrir verðbólgu, og sé leikreglum þess fylgt, telja formælendur þess, að það sé líklegt til þess að tryggja heilbrigðara markaðskerfi og meiri hagvöxt.

Sannleikurinn er hins vegar sá, að flestum þjóðum heims hefur reynzt erfitt að búa við aga fastgengiskerfisins. Þannig leiddi mismunandi verðbólguþróun, einkum á síðara helmingi sjöunda áratugarins og fyrstu árum þess áttunda, til þess, að óróleiki í gjaldeyrismálum jókst stig af stigi, unz óhjákvæmilegt reyndist að hverfa frá föstu gengi milli helztu gjaldmiðla heimsins. Frá og með árinu 1973 má segja, að gengi allra höfuðmynta heimsins hafi verið orðið frjálst í þeim skilningi, að það hafi ráðizt fyrst og fremst af framboði og eftirspurn á gjaldeyrismörkuðum. Margir hagfræðingar fögnuðu þessari þróun og héldu því fram, að með frjálsri markaðsskráningu mundi raungengi verða stöðugra, þar sem gengið mundi sjálfkrafa jafna mismunandi þróun í verðbólgu milli landa og þannig koma í veg fyrir óeðlilegar sveiflur í viðskiptajöfnuði.

Reynslan hefur þó að ýmsu leyti orðið önnur en við var búizt. Í stað þess að jafna sveiflur í viðskiptajöfnuði hefur gengisþróunin að mjög verulegu leyti ákvarðazt af fjármagnsflutningum milli landa, þar sem mismunandi vextir hafa ráðið meiru um gengið en samkeppnisaðstaða atvinnuvega. Niðurstaðan hefur orðið sú, að raungengi milli höfuðmyntanna, Bandaríkjadollars, þýzks marks, sterlingspunds og yens hefur sveiflazt meira á fáum árum en áður eru dæmi til. Til dæmis um þróunina má nefna, að raungengi dollars fór mjög lækkandi á árunum 1978–1980 þrátt fyrir hagstæðan viðskiptajöfnuð Bandaríkjanna á þeim árum. En síðustu þrjú árin hefur raungengi Bandaríkjadollars hins vegar hækkað stórkostlega þrátt fyrir meiri viðskiptahalla en nokkru sinni fyrr í sögu Banda-

ríkjanna. Hliðstæðar sveiflur hafa átt sér stað í raungengi annarra mynta, svo sem sterlingspunds og yens. Um þau margvíslegu vandamál, sem þessum gengissveiflum hafa fylgt, er óparfi að fjölyrða hér, því að misgengi milli þessara höfuðmynta hefur valdið útflytjendum hér á landi margvíslegum erfiðleikum og mikilli óvissu um afkomu einstakra útflutningsgreina.

Það væri of langt mál að reyna að fjalla um það hér, hver sé líkleg framtíð hins alþjóðlega gengiskerfis og hvort líkindi séu til, að þar verði komið á meiri stöðugleika að nýju. Eitt er þó víst, að fastgengiskerfið í fyrri mynd sinni verður ekki tekið upp að nýju í fyrirsjáanlegri framtíð, a.m.k. ekki að því er varðar gengi milli höfuðmynta heims. Hins vegar er tilhneiging til þess, að heimurinn skiptist í nokkur megingengissvæði, sem hvert hafi sína höfuðmynt. Innan svæðanna verði þá reynt að koma á sem mestum stöðugleika milli gengis einstakra mynta, en gengi höfuðmyntanna innbyrðis ráðist hins vegar af framboði og eftirspurn á hinum frjálsa gjald-eyrismarkaði. Þrjú slík svæði virðast nú þegar í mótn: Í fyrsta lagi dollarasvæðið, þ.e.a.s. Bandaríkin og þau lönd, þar sem gengi gjaldmiðla er fast tengt Bandaríkjadollar. Í öðru lagi Austur-Asía, þar sem japanska yenið ber Ægishjálmi yfir aðrar myntir, og loks Myntbandalag Evrópu, þar sem þýzka markið er enn ríkjandi, en stefnt er að því að nota hina sameiginlegu reikningseiningu, ECU, í vaxandi mæli. Segja má, að sterlingspundið sé enn fjórða höfuðmyntin, en vaxandi líkindi eru til þess, að Vestur-Evrópa verði öll áður en langt um líður eitt myntsvæði, þar sem lögð verði megináherzla á innri stöðugleika í gengismálum samfara frjálsri gengisskráningu gagnvart Bandaríkjadollar og yeni.

Í meginráttum má skipta þjóðum heimsins í dag í þrjá meginflokka, eftir því hvaða gengisstefnu þær fylgja. Í fyrsta flokknum eru hinar örfáu höfuðmyntir heimsins, sem ég hef þegar nefnt, en milli þeirra er gengisskráning frjáls og ræðst ekki síður af áhrifum fjármagnsflutninga og vaxta en af viðskiptajöfn-

uði milli viðkomandi ríkja. Í öðrum flokknum eru síðan þau lönd, sem hafa reynt að koma á nokkrum stöðugleika í gengi með því að tengja gengisskráningu sína við gengi einhverra af höfuðmyntunum eða meðaltalsgengi þeirra eins og t.d. SDR. Í þessum flokki eru allar smærri þjóðir Norður-Evrópu nema Ísland. Í þriðja flokknum eru svo þau lönd, sem eru ekki nægilega þróuð til þess að hafa frjálsa gengisskráningu, en treysta sér þó ekki til að halda stöðugu gengi gagnvart neinni erlendri mynt. Hér er ekki sízt um að ræða þær þjóðir, sem eiga við þrálát verðbólguvandamál að glíma og verða því að breyta gengi sínu stöðugt til þess að koma í veg fyrir hækkandi raungengi og versnandi samkeppnisaðstöðu. Í þessum hópi hafa Íslendingar verið síðustu tólf árin, en í Vestur-Evrópu má einnig telja Portúgal í honum ásamt Ísrael og flestum þjóðum í Suður-Ameríku.

Hverjir eru þá kostir Íslendinga, að því er varðar gengisstefnu, í ljósi þess, sem hér hefur verið rakið? Mér virðast meinkostirnir vera þrír.

Fyrsti kosturinn er að búa við *sveigjanlega gengisskráningu*, sem sé aðallega við það miðuð að jafna mismuninn milli verðbólgu hér á landi og erlendis að teknu hæfilegu tilliti til samkeppnisaðstöðu og ytri skilyrða atvinnuveganna. Þetta er sú stefna, sem fylgt hefur verið í aðalatriðum hér á landi síðustu tólf árin eða eftir að fastgengiskerfið var úr sögunni. Ókostir þess eru einkum fólgnir í því, að engin tilraun er gerð til þess að beita genginu til aðhalds gegn verðbólgu, heldur er þvert á móti látið undan öllum þeim kostnaðarhækkunum, sem knúnar eru fram innan lands eða verða vegna of mikillar eftirspurnar. Öll reynsla okkar bendir til þess, að slík gengisstefna, ef stefnu skyldi kalla, verði fyrr eða síðar til þess, að gengið verði í rauninni einn þáttur í sjálfkrafa víxlhækkunum verðlags, launa og gengis, sem hafi tilhneigingu til þess að enda með nokkurs konar verðsprengingu, eins og hér átti sér stað seint á árinu 1982 og fyrra helmingi ársins 1983. Ein afleiðing þessa kerfis var t.d. sú, að meiri eða

minni tengsl sköpuðust milli fiskverðsákvæðana og gengis. Í stað þess að fiskverð væri annað hvort ákveðið á markaðnum eða með raunverulegum samningum milli tveggja aðila út frá þekktum verðlagsforsendum, fór sú tilhneiging sífellt vaxandi, að ákveðið væri óraunhæft fiskverð út á væntanlegar gengislækkarnir. Afleiðingin var að sjálfsögðu ekki kjarabót fyrir útgerð eða sjómenn, heldur eingöngu meiri verðbólga og hækkandi erlendum kostnaður. Þannig virðist mér, að reynslan gefi ótvírætt í skyn, að sveigjanleg gengisskráning án ákveðinna markmiða hljóti ætíð að vera verðbólguhvetjandi og því algerlega óviðunandi til lengdar.

En hvað þá um þá leið, að gengið ákvarðist af framboði og eftirspurn á frjálsum markaði í stað þess að vera ákveðið af Seðlabanka og ríkisstjórn? Ef með frjálsum markaði er átt við eitthvað í líkingu við þá gjaldeyrismarkaði, sem starfandi eru annars staðar í heiminum í dag, tel ég þessa leið tæpast raunhæfa. Íslenski gjaldeyrismarkaðurinn er alltof lítill til þess, að á honum geti myndast sámsíleg stöðugt og raunhæft gengi frá degi til dags, nema til komi meiri eða minni þátttaka Seðlabankans í starfsemi markaðarins, en þar með mundi hann í raun ráða mestu um það, hvaða gengi væri skráð á hverjum tíma. Reynslan frá öðrum þjóðum bendir til þess, að mjög stóra markaði þurfi til þess, að um frjálssa gengisákvörðun á markaði geti verið að ræða. Meðal allra smærri þjóða hafa stjórnvöld meiri eða minni áhrif á markaðinn, a.m.k. í því skyni að koma í veg fyrir óeðlilegar skammtímasveiflur, sem ætíð er hætt á á litlum mörkuðum. Þá er líka skammt í það að hafa bein áhrif á gengisþróunina. Með þessu er ég ekki að segja, að aukið frjálsræði á gjaldeyrismarkaðnum gæti ekki haft umtalsverð áhrif á þróun gengisins og svigrúm stjórnvalda til þess að halda genginu óeðlilega háu eða lágu, t.d. í því skyni að ná tilteknum pólitískum markmiðum. Um leið og stjórnvöld misstu þannig að nokkru tók á gengisþróuninni, mundu þau væntanlega leggja meiri áherzlu á beitingu annarra hag-

stjórnartækja, svo sem aðgerðir í ríkisfjármálum og peningamálum, en það mundi ég telja ótvírætt til bóta. Þótt margt mæli þannig með auknu frjálsræði í gjaldeyrismálum, er varla við því að búast, að raunverulega frjáls gjaldeyrismarkaður geti þróast hér á landi fyrr en frjáls verðmyndun er orðin miklu víðtækari á öðrum sviðum en nú er. Flestir mundu t.d. telja það forsendu frjáls gjaldeyrismarkaðar, að fyrir hendi væri frjáls peninga- og verðbréfamarkaður, þar sem verð og vextir væru ákveðnir af framboði og eftirspurn. Og sé litið á sjávarútveginn, á ég erfitt með að sjá fyrir mér meira frjálsræði í gengi, á meðan fiskverð er ákveðið af nokkurs konar gerðardómi og án nokkurra beinna tengsla við skilyrði framboðs og eftirspurnar á markaði.

Kem ég þá loks að þriðju meginleiðinni, sem um getur verið að velja í gengismálum, en þar á ég við einhvers konar *fastgengisstefnu*. Markmið slíkrar stefnu væri að gera stöðugleika í gengismálum að nokkurs konar kjölfestu efnahagskerfisins, sem aðrar stærðir yrðu að laga sig að. Án einhverrar kjölfestu af þessu tagi bendir reynsla undanfarinna ára til þess, að við munum fljótlega aftur hrekjast út á braut vaxandi verðbólgu. Vandinn er hins vegar sá, hvernig unnt sé að skilgreina og framfylgja trúverðugri fastgengisstefnu í heimi, þar sem allt er fljótandi og gengi höfundmynta heimsins síbreytilegt. Vegna legu landsins mitt á milli Evrópu og Ameríku er hvorki æskilegt að tengja gengi íslensku krónunnar við Bandaríkjadólar né gengi Evrópumynta. Framhjá þessum vanda hefur verið reynt að sigla með því að miða gengið við meðaltal viðskiptamynta Íslendinga, en jafnvel það er vandkvæðum háð, ef mjög miklar sveiflur verða milli gengis dollars og annarra gjaldmiðla.

Meginvandamálið í þessu efni er þó ekki tæknilegs eðlis, heldur hitt, hvort ríkisstjórnir hafi styrk og staðfestu til þess að fylgja fyrirfram ákveðinni stefnu í gengismálum og standa við hana, hvað sem á dynur. Slík tilraun var gerð hér á landi í kjölfar efnahags-

ráðstafana ríkisstjórnarinnar 1983 og er lítill vafi á því, að yfirlýsingar um stöðugleika í gengismálum áttu verulegan þátt í því að tryggja hina miklu hjöðnun verðbólgunnar frá haustinu 1983 til jafnlengdar í fyrra. Þessi stefna þoldi hins vegar ekki áraun hinna miklu kauphækkana, sem samið var um sl. haust, og gengið varð enn einu sinni undan að láta.

Á þessu ári hefur enn reynt á yfirlýsta aðhaldsstefnu í gengismálum, en stjórnvöld þó neyðt til að láta gengið síga meira en að hafði verið stefnt vegna kaupsamninga, sem ekki samrýmdust henni. Því er spurn, hvert framhaldið eigi að verða og hvort yfirlýsingar um ákveðin markmið í gengismálum á þessu og næsta ári geti átt þátt í því að koma í veg fyrir enn nýja verðbólguöldu?

Ég mun ekki reyna að svara þessum spurningum hér, enda er ekki unnt að ákveða stefnuna í gengismálum eina út af fyrir sig, heldur verður hún að vera þáttur í heildarstefnu, er nær til allra meginþátta efnahagsmála. Hins vegar vil ég ljúka þessu máli mínu með því að draga nokkrar almennar ályktanir af því, sem ég hef þegar sagt hér á undan um leiðir í gengismálum.

Fyrsta niðurstaða mín er sú, að við megum ekki aftur hverfa inn á þá braut undanlátssemi í gengismálum, sem hefur einkennt meginhluta síðustu tólf ára. Vissulega viðurkenni ég nauðsyn þess að horfast í augu við staðreyndir í efnahagsmálum og þær hættur, sem í því eru fólgnar að reyna til lengdar að halda uppi óraunhæfri gengisskráningu, sem sligar atvinnuvegina og leiðir af sér þrálátan viðskiptahalla. Hins vegar er ég hræddur um, að enginn hemill verði hafður á verðbólgu, ef aðilar vinnumarkaðarins og aðrir, sem semja um tekjuskiptingu í landinu, geta ætíð gengið að því vísu, að gengið verði fellt til að réttlæta svo að segja hvaða samninga sem gerðir eru. Slík stefna leiðir eingöngu til verðbólgu, sem fyrr eða síðar verður útflutningsatvinnuvegunum ennþá dýrari en aðhaldssöm gengisstefna.

Aðra niðurstöðu mína leiðir af þessu, en hún er sú, að nauðsynlegt sé að gera stöðugleika í gengismálum að einum grundvallarþætti heildarstefnu í efnahagsmálum eins og gerð var tilraun til á árinu 1984. Slíka stefnu má skilgreina með ýmsu móti, svo sem tengingu íslensku krónunnar við einhvern tiltekinn gjaldmiðil eða meðaltal tiltekinnna gjaldmiðla, yfirlýsingu um það, að genginu verði aldrei breytt nema um ákveðna hámarksprósentu á tilteknu tímabili, t.d. ári, ársfjórðungi eða mánuði. Ýmsar aðrar skilgreiningar koma til greina, sem allar stefna að því marki að setja ákvörðunum vinnumarkaðarins og annarra aðila tiltekinn ramma. Sé litið til reynslu Norðurlandabjóðanna og annarra þjóða, sem við getum helzt borið okkur saman við, er ljóst, að einhver markmið af þessu tagi í gengismálum hafa verið veigamikill þáttur í því að veita aðhald um verðlagsþróun og leggja grundvöll að stöðugleika í efnahagsmálum almennt.

Í þriðja lagi er ég þeirrar skoðunar, að æskilegt sé að stefna að auknu frjálsræði í gjaldeyrisverzlun. Jafnframt vil ég leggja áherzlu á það, að samfara auknu markaðsfrelsi í gjaldeyrimálum þarf að draga úr margs konar hömlum á frjálsum viðskiptum, og nefni þar sem dæmi þau kerfi, sem nú gilda um fiskverðsákvæðanir og útflutningsleyfi. Sannleikurinn er sá, að frjálsir markaðir starfa sjaldan vel í einangrun, heldur þurfa þeir að vera hluti af heildarkerfi, sem tryggir sveigjanleika flestra þátta framleiðslu og viðskipta. Annað skilyrði þess, að aukið frjálsræði skili eðlilegum árangri, er aukinn stöðugleiki í verðlagsþróun. Fá dæmi eru til þess, að frjálsir markaðir hafi til lengdar þolað áraun 50–100% verðbólgu eins og Íslendingar hafa þurft að búa við á síðustu árum. Þannig tel ég markmið gengisfestu og aukins frjálsræðis ekki aðeins samrýmanleg, heldur verði líklega hvorugu náð án hins.

Jón Sigurðsson, forstjóri Þjóðhagsstofnunar:

Ferðaútvegur — vaxandi atvinnugrein

Eftirfarandi grein er að mestu samhljóða erindi, sem flutt var á ferðamálaráðstefnunni í Vestmannaeyjum 14. september 1985. Talnaefnið er tekið saman í Þjóðhagsstofnun, og vann Sigurður Jóhannesson, hagfræðinemi, einkum að því verki.

Inngangur

Á sjöunda áratugnum jukust ferðalög almennings á Vesturlöndum milli landa mjög. Fór þar saman vaxandi velmegun og ný samgöngutækni, sem byggðist á stórum þotum í millilandaflugi og skipulögðum hópferðum, ekki síst til svonefndra sólarlanda. Hraður vöxtur hélst í ferðamenskunni fram að olúkreppunni um miðjan áttunda áratuginn og lægðinni í heimsbúskapnum, sem henni fylgdi, en þá dró mjög úr vaxtarhraðanum. Á síðustu árum áttunda áratugarins var ferðamennskan að ná sér á strik á ný, þegar annar afturkiptur kom í efnahag heimsins, og hans gætti einnig á sviði ferðamála. Um miðjan sjöunda áratuginn var árlegur fjöldi ferða milli landa í heiminum talinn rúmlega 100 milljónir samkvæmt alþjóðaskýrslum um komu ferðamanna frá útlöndum. Tíu árum síðar, árið 1975, var þessi tala komin yfir 200 milljónir og nálgast nú 300 milljónir.

Íslendingar hafa ekki farið varhluta af þessari þróun. Árið 1960 komu tæplega 13 þúsund erlendir ferðamenn til Íslands, en komur Íslendinga frá útlöndum voru 9500. Næstu 13 árin fjölgaði erlendum ferðamönnum mjög, og árið 1973 voru þeir um 74 þúsund. Ferðir Íslendinga til útlanda jukust einnig jafnt og þétt, þó með smáafturkipt 1968 og 1969, og árið 1973 voru komur Íslendinga frá útlöndum nálægt 45 þúsundum. Olúkreppan dró mjög úr straumi erlendra ferðamanna til Íslands strax árið 1974 og það var ekki fyrr en

1978, að mettölunni frá 1973 var náð að nýju. Afturkiptur kom hins vegar ekki í utanlandsferðir Íslendinga fyrr en 1975, og hann stóð ekki lengi. Árið 1980 dró svo aftur úr ferðalögum á báða bóga, en þau hafa tekið við sér á ný á árunum 1984 og 1985. Nú er hins vegar svo komið, að utanlandsferðir Íslendinga eru fleiri en komur erlendra ferðamanna til Íslands. Það eru fá dæmi um önnur fyrirbæri í þjóðlífinu, sem hafa vaxið jafnört. Á sama tíma hefur ferðum Íslendinga um eigið land fjölgað stórlega bæði í lofti og á landi. Það má því með sannni segja, að á síðasta aldarfjórðungi hafi ferðalög orðið snar þáttur í daglegu lífi þjóðarinnar.

Ferðaútvegur sem atvinnugrein

Þótt enginn vafi leiki á því, að starfsemi, sem tengist ferðalögum og þjónustu við ferðamenn, sé orðinn býsna mikilvæg, vill samt vefjast fyrir mönnum að skilgreina þessa atvinnugrein nánar og þar með að meta mikilvægi hennar í þjóðarbúskapnum. Þetta kemur meðal annars fram í því, að menn nota ýmis heiti um þessa starfsemi, svo sem ferðamannþjónustu, ferðamannaiðnað, ferðaþjónustu, ferðamálastarf o.fl. Oftast er ætlinin að þýða með þessum heitum ensku orðin „tourism“ eða „tourist industry“ eða eitthvað því um líkt. Það er mála sannast, að oft er erfitt að finna eitt íslenskt orð til að koma nákvæmlega í stað annars í öðru tungumáli.

Hér er vandinn ekki aðeins þýðandans, heldur einnig sá, að starfsemi, tengd ferðamennsku, er í raun ekki afmörkuð atvinnu-

grein í venjulegri merkingu þess orðs eins og t.d. fiskveiðar og landbúnaður, heldur felur hún í sér viðskipti ferðamanna, þ.e. manna, sem um stundarsakir eru að heiman, við margar atvinnugreinar, sem einnig sinna öðrum verkefnum.

Tafla 1.1

Áætluð störf við ferðaútleiðing 1960–1983.

Fjöldi ársverka.

Ár	Veitinga- og gististaðir	Flug- rekstur	Annað	Alls	Hundraðshluti vinnuaflds á landinu
1960	416	327	327	1.070	1,6
1963	809	570	426	1.805	2,7
1964	800	616	484	1.900	2,6
1965	867	720	516	2.103	2,8
1966	1.128	777	512	2.417	3,1
1967	1.145	811	504	2.460	3,2
1968	1.118	838	502	2.458	3,2
1969	1.102	828	467	2.397	3,1
1970	1.041	907	489	2.437	3,0
1971	1.208	989	494	2.691	3,2
1972	1.261	1.138	515	2.914	3,3
1973	1.248	1.040	571	2.859	3,2
1974	1.326	975	576	2.877	3,1
1975	1.234	1.031	603	2.868	3,0
1976	1.300	1.091	607	2.998	3,1
1977	1.302	1.108	638	3.048	3,1
1978	1.393	1.124	636	3.153	3,1
1979	1.327	1.045	550	2.922	2,9
1980	1.422	838	567	2.827	2,7
1981	1.396	831	656	2.883	2,6
1982	1.577	887	683	3.147	2,8
1983	1.601	931	696	3.228	2,8

Skýringar:

Álitamál er, hvernig skilgreina skuli ferðaútleiðing, en í þessari og eftirfarandi töflum er ferðaútleiðing eftir því sem við á skilgreindur sem öll störf á gististöðum (atvgr. 863 skv. flokkun Hagstofu Íslands), helmingur starfa á veitingastöðum (atvgr. 862), öll störf í flugrekstri (atvgr. 717), helmingur starfa við rekstur strætisvagna og langferðabíla (atvgr. 712), fjórðungur starfa við aðra fólksflutninga á landi, þar með fólksbílastöðvar og bílaleigur (atvgr. 713), öll störf við ferðaskrifstofur o.fl. (atvgr. 719). Þessi skipting er m.a. reist á launagreiðslum einstakra fyrirtækja samkvæmt launamiðaskýrslum og á upplýsingum um útgjöld vísitölufjölskyldu. Hér er um að ræða mjög lauslegar áætlanir.

Heimildir:

Manntal á Íslandi 1. des. 1960, útg. Hagstofa Íslands 1969. Fyrir árin 1963–1983 er stuðst við tölur um slysatryggðar vinnuvikur, sem hafa birst í Hagfjöldindum frá 1965, útg. Hagstofa Íslands.

Annað einkenni þessarar starfsemi sem útflutningsgreinar er, að hinn endanlegi viðtakandi afurðanna kemur til útflutningslandsins, í stað þess að honum séu sendar þær til síns heima. Til þess að fá mynd af mikilvægi þessarar starfsemi á vinnumarkaði og við myndun þjóðartekna hefur Þjóðhagsstofnun skilgreint hana sem allt, sem viðkemur hótélum og gististöðum, helming þess, sem gerist á veitingastöðum, allan flugrekstur, helming af rekstri langferðabíla og strætisvagna, fjórðung annarrar starfsemi við fólksflutninga á landi og loks allt, sem viðkemur ferðaskrifstofum o.þ.h. Það, sem þannig fæst, mætti kalla ferðaútleiðing (sjá töflu 1.1). Auðvitað orkar tvímælis, hversu víðtæk svona skilgreining á að vera, og sú, sem hér er notuð, nær ekki til allra viðskipta ferðamanna, en hún hefur þann kost, að hana má nota með reglubundnum hætti án mikillar fyrirhafnar til þess að fá mynd af þróuninni á liðnum árum og einnig um ókomin ár.

Á þennan mælikvarða störfuðu um 700 manns við ferðaútleiðing samkvæmt manntali 1940 eða innan við 1,5% af mannaflanum. Við manntalið 1960 var þetta hlutfall lítið breytt eða um 1,6% af mannaflanum, sem svaraði til eitt þúsund manna. Á sjöunda áratugnum varð stökkbreyting eins og fyrr var nefnt, og starfsfólki í ferðaútleiðing fjölgaði ört. Í upphafi áttunda áratugarins, árið 1972, fór hundraðshluti ferðaútleiðings í mannafla hæst eða í 3,3%, en hefur síðan verið nálægt 3% og virðist nú fara hækkandi á ný eftir nokkurra ára stöðnun eins og sjá má af hagtölum ferðamála, sem hér fylgja með. Þannig hefur ferðaútleiðing tvöfaldað sinn hlut í atvinnu landsmanna síðasta aldarfjórðung. Til þess að fá samanburð við aðrar atvinnugreinar má til dæmis nefna, að vægi ferðaútleiðings á vinnumarkaði er svipað og málm- og skipa-

smíðaiðnaðar og heldur meira en allrar bankastarfsemi í landinu.

Ætla má, að ársverk beinlínis við ferðaútveg eins og hann er hér skilgreindur séu nú nálægt 3500. Þessi tala er afarnærri þeirri, sem nefnd á vegum samgönguráðuneytisins setti fram í skýrslunni „Ferðamál á Íslandi“ í apríl 1983, þótt sú tala væri fundin á annan hátt. Skilgreining sú, sem hér er notuð, er ef til vill nokkuð þröng, en hún hefur þann kost, að auðvelt er að fylgjast með þróuninni á grundvelli talna, sem teknar eru saman reglulega. Auðvitað fylgja ferðalögum og ferðaþjónustu margvísleg önnur viðskipti, sem hér eru ekki talin, en það á einnig við um aðrar atvinnugreinar í misjafnlega miklum mæli.

Skipuleg úrvinnsla úr rekstrarreikningum þeirra greina, sem stunda ferðaútveg, er ekki til fyrr en frá árinu 1973, en frá því ári gefa skýrslur Þjóðhagsstofnunar mynd af rekstri

Tafla 1.3

*Áætluð hlutdeild ferðaútvegs
í vergri landsframleiðslu 1973–1982.*

	Milljónir króna				Hundraðs- hluti af vergri landsfram- leiðslu framleiðslu
	Veitinga- og gististaðir	Flug- rekstur	Annað	Samtals	
1973	6,4	16,0	5,3	27,7	3,6
1974	10,5	21,2	6,9	38,6	3,5
1975	14,5	37,9	11,6	64,0	4,2
1976	17,8	46,6	13,9	78,3	3,7
1977	29,6	54,7	19,3	103,6	3,4
1978	48,7	65,9	27,4	142,0	3,0
1979	63,9	58,4	32,4	154,7	2,2
1980	90,1	151,6	52,1	293,8	2,6
1981	157,6	335,0	103,7	596,3	3,4
1982	270,0	466,8	160,3	897,1	3,3

Tafla 1.2

*Áætluð laun og tengd gjöld við ferðaútveg
1973–1982.*

Milljónir króna					Hundraðs- hluti af heildar- launa- greiðslum í landinu
Veitinga- og gististaðir	Flug- rekstur	Annað	Samtals	Samtals	
Samkvæmt þjóðhagsreikningayfirliti					
1973	5,7	11,6	3,3	20,6	4,1
1974	8,0	15,5	4,6	28,1	3,7
1975	11,1	20,2	5,8	37,1	3,7
1976	15,6	26,7	8,1	50,4	3,7
1977	23,1	39,7	13,2	76,0	3,8
1978	40,6	67,4	18,8	126,8	3,9
1979	51,0	111,2	23,6	185,8	3,8
1980	87,4	142,9	34,6	264,9	3,4
1981	135,6	225,3	68,0	428,9	3,4
1982	229,9	344,3	104,7	678,9	3,4

Skýringar:

Hér eru laun við ferðaútveg reiknuð á sama hátt og störfín í töflu 1.1: Öll laun á gististöðum eru meðtalin, helmingur launa á veitingastöðum o.s.frv. Tölurnar má aðeins skoða sem vísbendingu.

Heimild: Þjóðhagsstofnun.

Skýringar:

Hér er verg landsframleiðsla í ferðaútvegi reiknuð á sama hátt og störfín í töflu 1.1: Öll verg landsframleiðsla á gististöðum er meðtalin, helmingur vergrar landsframleiðslu á veitingahúsum o.s.frv. Í þessum tölum eru óbeinir skattar, nettó, ekki taldir með í landsframleiðslunni. Tölurnar samsvara því vergum þáttatekjum í þjóðhagsreikningum. Þetta er aðeins mjög lausleg áætlun.

Heimild: Þjóðhagsstofnun.

Þeirra. Þessar skýrslur benda til þess, að hlutdeild ferðaútvegs í þjóðarframleiðslu og launagreiðslum hafi verið um 3½–4% á undanförunum árum. Rekstrarafkoman hefur verið mjög breytileg, og vegur þar einna þyngst breytilegt gengi flugrekstrarins, sem hefur um það bil þriðjungsvægi í ferðaútvegi á síðari árum eins og hann er hér skilgreindur.

Vöxtur ferðaútvegs

Vöxtur ferðaútvegs síðasta aldarfjórðunginn er einn liður í víðtækri þróun á mörgum sviðum þjóðlífsins og í samskiptum við aðrar þjóðir. Þróunin hér á landi er lítil kvísl í hinum mikla straumi ferðamanna um heiminn, sem svo mjög hefur vaxið síðasta aldarfjórðung. Eins og áður var nefnt komu um 13

Tafla 1.4

Ársútgjöld vísitölufjölskyldu¹⁾ til ferðalaga samkvæmt gildandi vísitölugrunni.²⁾

	Verðlag 1/7 1985 krónur	Hundraðshluti heildar- útgjalda	Til samanburðar: Hundraðshluti heildarútgjalda í vísitölugrunni 2/1 1968. ³⁾ Verðlag 2/1 1968.
(Þættir, sem ekki eru með í samtölum, eru í svigum)			
(Veitinga- og kaffihús)	(43.461)	(5,25)	(1,05)
Hótel og hópferðir innanlands	2.784	0,34	0,74
Rútubílar og ferjur	628	0,08	0,12
Flugferðir innanlands	2.344	0,28	0,07
Ferðir til útlanda	25.563	3,09	0,08
(Eigin bifreið)	(131.235)	(15,84)	(8,66)
(Annað: s.s. tjaldvagn, ferðavörur, ferðatöskur og veski, lax- og silungs- veiði)	(4.453)	(0,54)	(0,30)
Hrein útgjöld til ferðalaga samtals	31.310	3,78	1,01
– Þar af innanlands	5.756	0,69	0,93
Heildarútgjöld	828.274	100,00	100,00

¹⁾ Meðalstærð fjölskyldu í gildandi vísitölugrundvelli er 3,66 manns. Fjölskyldan er búsett í Reykjavík.

²⁾ Grunnurinn tók gildi 2/1 1984, en hann byggðist á neyslukönnun, sem gerð var á árunum 1978 og 1979.

³⁾ Þessi grunnur var byggður á neyslukönnun á árunum 1964 og 1965.

Heimild: Hagstofa Íslands.

Þúsund erlendir ferðamenn til landsins árið 1960, en talið er, að þeir muni verða um eða yfir 90 þúsund árið 1985. Þessi geysilega fjölgun gefur þó ekki rétta mynd af eftirspurn eftir ferðaþjónustu hér á landi, því að dvöl hvers ferðamanns á landinu kann að hafa styst í áranna rás. Þótt erlendir ferðamenn hafi hér margir hverjir aðeins skamma viðdvöl á leið sinni yfir Atlantshaf, eru viðskiptin við þá samt uppistaðan í tekjum gistihúsanna í Reykjavík og víðar, einkum yfir sumartímann.

Að frumkvæði Ferðamálaráðs birtist á síðastliðnu vori í fyrsta sinn í Hagtíðindum (maíhefti, 1985) yfirlitsskýrsla um fjölda hótela og annarra gististaða og fjölda gistinátta eftir stöðum, mánuðum og þjóðerni gesta. Þessar tölur tóku þó eingöngu til

sumarmánaðanna (júní, júlí og ágúst) 1984. Eðli málsins samkvæmt er ekki unnt að draga mjög ákveðnar ályktanir af þessum fyrstu skýrslum, en þær geta síðar, ef vel tekst til, orðið gagnlegar til fróðleiks og skipulagningar í þessari atvinnugrein. Eftir þessum tölum að dæma voru rúmlega þrír fimmtu hlutar allra gistinátta í íslenskum gistihúsum þessa þrjá mánuði vegna erlendra ferðamanna.

Ekki eru til öruggar heimildir um dvalartíma erlendra ferðamanna hér á landi, en tölur Hagstofunnar um sumargestina 1984 benda til þess, að hann sé mjög breytilegur eftir þjóðerni gestanna. Gíska mætti á, að Norðurlandamenn gisti til jafnaðar 3 til 4 nætur í senn, gestir frá Bretlandi og meginlandi Evrópu 6 til 7 nætur, en Bandaríkja-

Tafla 1.5

*Áætluð rekstrarafkoma ferðaútsvegs
1973–1982.*

	Vergur rekstrarafgangur				Hundraðs- hluti af rekstrar- tekjum (veltu)
	Veitinga- og gististadur m.kr.	Flug- rekstur m.kr.	Annað m.kr.	Samtals m.kr.	
1973	1,0	4,4	2,5	7,9	10,6
1974	2,5	5,8	2,3	10,6	9,4
1975	3,4	17,8	5,8	27,0	16,4
1976	2,2	19,9	5,9	28,0	12,6
1977	6,5	15,0	6,0	27,5	8,7
1978	8,0	-1,5	8,6	15,1	3,0
1979	12,8	-52,8	8,9	-31,1	-4,4
1980	2,7	8,7	26,4	37,8	4,0
1981	21,9	109,7	35,7	167,3	10,0
1982	40,1	122,5	55,5	218,1	7,5

Skýringar:

Vergur rekstrarafgangur er hreinn hagnaður fyrirtækja að viðbættum eigendalaunum, afskriftum og vaxtagreiðslum. Hér er vergur rekstrarafgangur af ferðaútsvegi í heild reiknaður á sama hátt og störfín í töflu 1.1: Allur vergur rekstrarafgangur gististaða er meðtalin, helmingur rekstrarafgangs veitingastaða o.s.frv. Þetta er mjög lausleg áætlun.

Heimild: Þjóðhagsstofnun.

menn ekki nema 2 nætur. Þegar fram líða stundir, gætu upplýsingar af þessu tagi orðið til leiðbeiningar um það, hvar best sé að bera niður við auglýsingar og markaðsöflun fyrir íslenskan ferðaútsveg. En auðvitað vantar enn fróðleik í nánari atriðum um fleira en dvalartímann, ekki síst um útgjöld ferðamanna hér á landi. Og eitt er víst, að hagsveiflan í iðnríkjunum hefur bein áhrif á ferðamannastraum til Íslands og ekki síður á gengi flugfélaganna, sem að verulegum hluta hafa tekjur af ferðamönnum, sem ekki hafa viðdvöl hér á landi.

Ferðalög og þjónusta, þeim tengd, eru að vissu marki í broddi neysluútgjalda almennings bæði hér á landi og annars staðar, þ.e. útgjöld til þessara þarfa vaxa örar en tekjur manna. Skýrslur um neysluútgjöld og framfærslukostnað sýna þetta glögt. Ferðalög Íslendinga um eigið land hafa vaxið mikið á síðustu árum og áratugum, um leið og utan-

farir hafa margfaldast, þótt ekki sé auðvelt að festa þessa þróun í tölur. Íslendingum hefur að því er virðist tekist allvel að halda sínum hlut í ferðamenskunni í heiminum eftir að hafa aukið hann verulega frá árinu 1965 til ársins 1975. Hins vegar er hætt við, að samkeppnin um hylli ferðamanna, jafnt innlendra sem erlendra, harðni á næstu árum.

Af öllu þessu er ljóst, að almenn efnahagsskilyrði og samkeppnisstaða íslenskra atvinnuvega yfirleitt ráða miklu um vöxt og viðgang ferðaútsvegs. Þróun verðlags og gengis hér á landi, rétt skráð gengi og frjálsræði í

Tafla 1.6

Ferðamannastraumur 1960–1984.

Ár	Komur erlendra ferða- manna til Íslands	Komur Íslendinga frá útlöndum
1960	12.806	9.491
1961	13.516	10.071
1962	17.249	11.227
1963	17.575	13.124
1964	22.969	16.746
1965	28.879	18.679
1966	34.733	23.147
1967	37.728	26.368
1968	40.447	20.848
1969	44.099	19.482
1970	52.908	26.899
1971	60.719	32.205
1972	68.026	37.807
1973	74.019	47.661
1974	68.476	54.941
1975	71.676	51.438
1976	70.180	59.879
1977	72.690	70.992
1978	75.700	80.273
1979	76.912	73.489
1980	65.921	69.270
1981	71.898	77.825
1982	72.600	85.314
1983	77.592	79.695
1984	85.190	89.728

Heimildir: Tölfræðihandbókin 1984: Hagtíðindi mars 1985, útg. Hagstofa Íslands.

Tafla 1.7

Fjöldi gistinátta útlendinga í júlí–ágúst 1984 og samanburður við fjölda erlendra ferðamanna.

	<i>Skráðar gistinætur útlendinga</i>		<i>Erlendir farþegar til landsins</i>		<i>Skráðar gistinætur á hvern erlenda farþega að meðaltali</i>	<i>Hlutfall frávíks frá meðal-gistinátta-fjölda</i>
		%		%		
Danir	12.660	5,6	4.193	8,4	3,0	67
Svíar	11.962	5,3	3.262	6,6	3,7	81
Norðmenn	11.602	5,1	3.141	6,3	3,7	81
Finnar	4.888	2,2	1.190	2,4	4,1	91
Bretar	35.649	15,8	5.702	11,5	6,3	138
V-Þjóðverjar	52.966	23,5	7.267	14,6	7,3	161
Hollendingar	6.074	2,7	975	2,0	6,2	137
Frakkar	26.970	12,0	4.063	8,2	6,6	146
Svisslendingar	13.456	6,0	2.071	4,2	6,5	143
Aðrir Evrópumenn	17.071	7,6	2.804	5,6	6,1	134
Bandaríkjamenn	26.629	11,8	13.494	27,1	2,0	44
Aðrir	5.588	2,5	1.571	3,2	3,6	78
Alls	225.515	100,0	49.742	100,0	4,5	100

Í júní–ágúst 1984 skráði Hagstofan 142.058 gistinætur Íslendinga. Alls voru skráðar gistinætur 367.573, og gistinætur Íslendinga voru því 38,6%.

Í skráðum gistinóttum á erlenda farþega er ekki talin gisting hjá kunningjum og venslafólki í heima-húsum, á ómerktum tjaldstæðum og þeim gistihúsum og merktu tjaldstæðum, sem engar skýrslur koma frá. Tölurnar eru því of lágar. Ekki er heldur tekið tillit til þeirra útlendinga, sem voru hér um mánaðamótin maí–júní, né þeirra, sem dvöldust fram yfir mánaðamótin ágúst–september, en skekkja af þessum völdum ætti þó að nokkru að jafnast út.

Heimild:

Tölur um skráðar gistinætur í júní–ágúst 1984 og erlenda farþega, sem komu til landsins á sama tíma (1. og 3. dálkur í töflu 1.7), birtust í Hagtíðindum, maí 1985.

gjaldeyrisviðskiptum eru ekki síður mikilvæg fyrir ferðaútvæg en sjávarútvæg. Innlendir gjaldeyrisreikningar fyrir útflytjendur, sem heimilaðir voru 1. ágúst sl., eru án efa gagnlegir fyrir ferðaútveginn til að draga úr gengisáhættu. Þau almennu atriði, sem ég hef gert að umtalsefni, skipta miklu máli fyrir þróun ferðaútvogs hér á landi, þegar til lengdar lætur, og ef til vill meira máli en sérstakar ráðstafanir á sviði ferðamála. Með þessu er ég ekki að gera lítið úr gildi landkynningarstarfs

– það er ómissandi – en það kemur fyrir ekki, ef undirstaðan er ótraust.

Íslenskur ferðaútvægur á mikið undir því, að flug- og gistihúsareksturinn í landinu sé öflugur. Eftir mikið erfiðleikatímabil hefur flugreksturinn gengið betur síðustu ár. Þá virðist nú vera stór áfangi á næsta leiti í hótelerkstri. Á jafnlitlum markaði og þeim íslenska munar mikið um hvert hótél. Bygging hótelanna Sögu, Holts og Loftleiða réð miklu um þróunina á sjöunda áratugnum og

Tafla 1.8

Gistihúsakosturinn 1965–1984.

	Fjöldi hótela alls	Árs- hótel	Sumar- hótel	Fjöldi rúma alls	Fjöldi rúma í árs- hótelum	Fjöldi rúma í sumar- hótelum
1965	73	46	27	2.818	1.290	1.528
1975	85	55	30	3.995	1.665	2.330
1979	79	48	31	4.363	2.459	1.904
1982	77	45	32	4.356	2.492	1.864
1983	81	48	33	4.468	2.623	1.845
1984	86	47	39	4.787	2.547	2.240

Heimildir:

Upplýsingar fyrir árin 1965, 1975 og 1983 eru úr Tölfræðihandbók 1984 frá Hagstofu Íslands. Upplýsingar fyrir árin 1979 og 1982 eru úr Yearbook of Nordic Statistics, útg. Norðurlandaráð. Tölur fyrir 1984 eru úr gististaða- og gistináttatalningu Hagstofunnar, sem birtist í Hagtíðindum maí 1985.

tilkoma Hótel Esju og stækkun Hótel Loftleiða og Hótel Holts í byrjun þess áttunda. Síðan hefur hótélreksturinn vaxið hæggar, þótt rekstur sumargististaða hafi færest mjög í vöxt, ekki síst með tilkomu Edduhótelanna. Nú gæti verið framundan nýtt vaxtarskeið í hótélrekstri í kjölfar stækkunar Hótel Sögu og fleiri hótela um miðjan þennan áratug. En til að þessi efling hótélanna heppnist þarf að laða fleiri erlenda gesti til Íslands.

Gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum

Ég hef enn ekki vikið að þeim mælikvarða á mikilvægi ferðaútsvegs, sem oftast er vitnað til, en það eru gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum.

Sé eingöngu litið á ferða- og dvalarkostnað erlendra ferðamanna hér á landi, nam hann um 1100 m.kr. árið 1984 eða um 3,1% af heildartekjum af útflutningi vöru og þjónustu, en um 1,4% af vergri landsframleiðslu. Sé áætluðum fargjaldatekjum íslensku flugfélaganna frá erlendum farþegum til landsins bætt við, hækka þessar tölur um næstum helming og verða tæplega 6% af

útflutningstekjum og nálægt 2,5% af landsframleiðslunni. Rökin fyrir því að bæta við 930 milljóna króna fargjaldatekjum flugfélaganna frá erlendum farþegum til landsins eru auðvitað þau, að íslensk flugfélög eru nær ein um hituna, hvað varðar flug til og frá Íslandi. Eins og tafla 1.10 í hagtölum ferðamála sýnir hafa þessar tölur verið tiltölulega stöðugar frá árinu 1969, þ.e. gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum hafa verið nálægt 5% af útflutningi vöru og þjónustu, en 2% af vergri landsframleiðslu, ef gjaldeyrstekjur flugfélaganna eru taldar með. Á síðari hluta áttunda áratugarins dró úr þessum gjaldeyrstekjum, en tölur árána 1983 og 1984 sýna ótvírætt, að hlutur ferðaútsvegs í gjaldeyrstekjum fer nú vaxandi á ný og er nú meiri en nokkru sinni fyrr. Þótt erfitt sé að gera nákvæman samanburð, má til dæmis nefna, að ferðaútsvegur skilaði svipuðum gjaldeyrstekjum á árinu 1984 og loðnuvinnslan og helmingi meira en kísiljárnverksmiðjan á Grundartanga. Bráðabirgðatölur fyrir fyrri helming árs 1985 benda til þess, að hlutur ferðaútsvegs í gjaldeyrstekjum þjóðarinnar aukist á þessu ári, og virðast gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum hafa aukist um nálægt 15% frá sama tíma í fyrra.

Samanburður við aðrar þjóðir

Nýjasta efni, sem tiltækt er til samanburðar við önnur lönd, er frá árinu 1982. Það ár var ferða- og dvalarkostnaður erlendra ferðamanna hér á landi 0,9% af vergri landsframleiðslu og 2,4% af útflutningi vöru og þjónustu. Þetta var heldur lægra hlutfall vergrar landsframleiðslu en í Svíþjóð (1,1%), Finnlandi (1,2%) og í Noregi (1,4%) og mun lægra hlutfall útflutningstekna, þar sem útflutningur er ekki eins mikilvægur í þessum löndum og hér á landi. Í Danmörku var ferða- og dvalarkostnaður erlendra ferðamanna hins vegar mun þýngri á metunum eða 2,6% af landsframleiðslu og 7,2% af útflutningstekjum. Á Spáni eru sömu hlutföll enn hærri eða 4% af landsframleiðslu og 22% af útflutningstekjum. Þessi samanburður sýnir, að

Tafla 1.9

Gjaldeyrstekjur og -útgjöld vegna ferðalaga 1960–1984.

	<i>Ferða- og dvalarkostnaður erlendra ferðamanna á Íslandi¹⁾</i>			<i>Ferða- og dvalarkostnaður Íslendinga í útlöndum²⁾</i>		
	<i>Milljónir króna</i>	<i>% af út- fluttum vörum og þjónustu</i>	<i>% af vergri lands- framl.</i>	<i>Milljónir króna</i>	<i>% af út- fluttum vörum og þjónustu</i>	<i>% af vergri lands- framl.</i>
1960	0,2	0,6	0,3	1,2	2,9	1,3
1961	0,4	0,8	0,4	1,2	2,6	1,2
1962	0,5	0,9	0,4	1,5	2,7	1,3
1963	0,6	1,0	0,5	2,3	3,8	1,3
1964	1,0	1,4	0,5	3,4	4,8	1,9
1965	1,0	1,3	0,5	4,2	5,0	2,0
1966	1,2	1,3	0,5	5,4	6,0	2,1
1967	1,3	1,6	0,5	6,1	7,9	2,3
1968	1,7	2,0	0,6	3,7	4,2	1,3
1969	3,2	3,2	0,9	4,0	2,6	1,1
1970	4,4	2,1	1,0	5,8	2,8	1,3
1971	5,6	2,5	1,0	8,0	3,6	1,4
1972	7,2	2,8	1,0	10,5	4,0	1,5
1973	11,5	3,1	1,2	15,2	4,1	1,6
1974	16,2	3,4	1,1	22,6	4,7	1,6
1975	18,1	2,5	0,9	28,9	4,0	1,4
1976	23,5	2,3	0,8	41,1	3,9	1,4
1977	30,6	2,1	0,7	67,2	4,6	1,6
1978	51,6	2,1	0,8	113,4	4,5	1,8
1979	78,8	2,1	0,8	177,0	4,6	1,9
1980	112	1,9	0,7	265	4,6	1,7
1981	158	1,8	0,7	503	5,7	2,1
1982	314	2,4	0,9	911	7,0	2,5
1983	682	2,5	1,1	1.660	6,1	2,6
1984	1.100	3,2	1,3	2.690	7,7	3,3

Skýringar:

¹⁾ Hér eru áætlaðar fargjaldatekjur flugfélaganna frá erlendum farþegum til landsins og frá því ekki meðtaldar. Sjá töflu 1.10.²⁾ Hér er dvalarkostnaður, s.s. vegna náms, reiknaður með. Sjá töflu 1.11.

Heimildir:

Ársskýrslur Seðlabanka Íslands; Hagtölur mánaðarins, ýmis tölublöð, útg. Seðlabanki Íslands; Þjóðhagsstofnun.

hlutur ferðaútleiðslu í landsframleiðslu og útflutningstekjum er ekki fjarri því, sem algengt er í þeim löndum, sem samanburður er oftast gerður við, en auðvitað mun minni en í hinum grónu ferðaútleiðslöndum Suður-Evrópu.

Framtíð ferðaútleiðslu

Framtíð ferðaútleiðslu á Íslandi er ekki síst undir því komin, hvort varanlegar framfarir verða í efnahag iðnríkjanna á næstu árum og áratugum. Ef vel árar, má telja víst, að ferðamannastraumur frá þessum ríkjum liggi

Tafla 1.10

Gjaldeyristekjur af erlendum ferðamönnum 1969–1984.

	<i>Ferða- og dvalar- kostnaður erlendra ferðamanna á Íslandi¹⁾ m.kr.</i>	<i>Áætlaðar fargjalda- tekjur íslenskra flugfélaga frá erlendum farþegum til landsins og frá því m.kr.</i>	<i>Heildartekjur Íslendinga af ferðamönnum</i>		
			<i>Tekjur alls m.kr.</i>	<i>% af útflutningi vöru og þjónustu %</i>	<i>% af vergri landsfram- leiðslu %</i>
1969	3,2	4,8	8,0	5,0	2,3
1970	4,4	5,8	10,2	4,8	2,3
1971	5,6	6,6	12,1	5,4	2,2
1972	7,2	7,0	14,2	5,4	2,0
1973	11,5	8,0	19,5	5,2	2,0
1974	16,2	7,5 ²⁾	23,7 ²⁾	4,9 ²⁾	1,7 ²⁾
1975	18,1	21,5	39,6	5,5	2,0
1976	23,5	23,7	46,1	4,4	1,6
1977	30,6	32	63	4,3	1,5
1978	51,6	52	104	4,2	1,6
1979	78,8	79	158	4,1	1,7
1980	112	119	231	4,0	1,5
1981	158	200	355	4,0	1,5
1982	314	345	659	5,0	1,8
1983	682	780	1.462	5,3	2,3
1984	1.100	930	2.030	5,8	2,5

¹⁾ Hér eru áætlaðar fargjaldatekjur íslenskra flugfélaga frá erlendum farþegum til landsins og frá því ekki meðtaldar, sjá dálk 2.

²⁾ Líklega of lág tala.

Heimildir: Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð; Þjóðhagsstofnun.

áfram til Íslands, þótt varla sé við stórum stökkum að búast í þeim efnum. Raunsætt mat á möguleikum ferðaútvegs verður að taka mið af því, að hinn öri vöxtur ferðalaga frá 1960 fram til miðs áttunda áratugarins verður naumast endurtekinn á næstu áratugum. Hvort tveggja er, að hann byggðist á

innreið nýrrar samgöngutækni og örari hagvexti en jafnvel bjartsýnustu menn þora nú að spá til aldamóta. Við þetta bætist, að sá hópur, sem Ísland höfðar til sem áfangastaður í orlofs- og fundiferðum, er ef til vill ekki ýkja stór, þótt erfitt sé um slíkt að spá.

Tafla 1.11

Útgjöld íslenskra ferðamanna erlendis 1969–1983.

Ferða- og dvalar-kostnaður Íslendinga erlendis ³⁾	Par af áætluð útgjöld vegna ferða erlendis ¹⁾				Almennur ferðakostnaður ²⁾		
	Milljónir króna	sem % af		landsframleiðslu	Milljónir króna	sem % af	
		útfluttum vörum og þjónustu	vergrar			útfluttum vörum og þjónustu	vergrar
1969	4,0	2,7	1,6	0,8	–	–	–
1970	5,8	4,3	2,0	1,0	–	–	–
1971	8,0	5,9	2,6	1,1	–	–	–
1972	10,5	8,0	3,5	1,2	–	–	–
1973	15,2	11,9	3,2	1,2	–	–	–
1974	22,6	18,2	3,8	1,3	16,4	3,4	1,2
1975	28,9	21,4	3,0	1,1	18,9	2,6	0,9
1976	41,1	31,0	2,9	1,1	27,6	2,6	1,0
1977	67,2	53	3,6	1,3	46	3,2	1,1
1978	113,4	89	3,6	1,4	75	3,0	1,2
1979	177	136	3,5	1,4	112	2,9	1,2
1980	265	203	3,5	1,3	169	2,9	1,1
1981	503	385	4,3	1,6	326	3,7	1,4
1982	911	682	5,2	1,8	560	4,3	1,5
1983	1.660	1.218	4,4	1,9	931	3,4	1,5

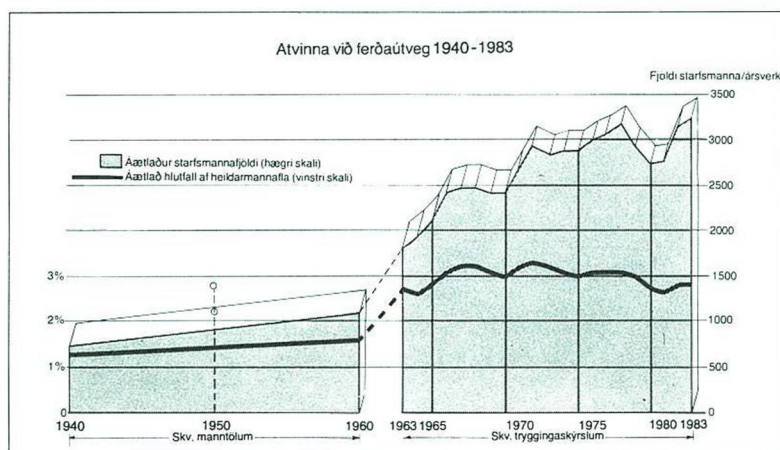
Skýringar:

¹⁾ Kostnaður vegna náms- og sjúkradvalar dreginn frá tölunni í 1. dálki (Ferða- og dvalarkostnaði Íslendinga erlendis).

²⁾ Hér hafa útgjöld vegna viðskiptaferða o.þ.h. verið dregin frá tölunni í 2. dálki (áætluðum útgjöldum vegna ferða erlendis). Þetta er því fyrst og fremst kostnaður við skemmtiferðir.

³⁾ Hér eru áætlaðar fargjaldatekjur flugfélaganna frá erlendum farþegum til og frá landsins ekki meðtaldar. Sjá töflu 1.10.

Heimildir: Ingvar A. Sigfússon: Þjónustujöfnuður 1974–1983, Fjármálatíðindi 2. hefti 1985, útg. Seðlabanki Íslands; Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð; Þjóðhagsstofnun.

Tafla 2.1 *Bein útgjöld erlendra ferðamanna sem hlutfall af vergri landsframleiðslu nokkurra landa (í %).¹⁾*

	Noregur ²⁾	Danmörk	Svíþjóð	Finnland	Ítalía	Spánn	Ísland
1970	1,6	2,4	0,5	1,2	1,9	4,6	1,0
1971	1,5	2,5	0,5	1,5	1,9	4,9	1,0
1972	1,5	2,6	0,5	1,8	2,0	4,6	1,0
1973	1,5	2,3	0,5	1,7	1,8	4,5	1,2
1974	1,3	2,5	0,5	1,4	1,6	3,7	1,1
1975	1,5	2,4	0,8	1,2	1,8	3,5	0,9
1976	1,4	2,3	0,7	1,2	1,7	3,3	0,8
1977	1,5	2,4	0,9	1,2	2,3	3,4	0,7
1978	1,5	2,3	0,9	1,3	2,4	3,7	0,8
1979	1,5	2,3	0,9	1,4	2,6	3,3	0,8
1980	1,4	2,2	0,8	1,4	2,3	3,3	0,7
1981	1,4	2,4	0,9	1,4	2,2	3,6	0,7
1982	1,4	2,6	1,1	1,2	2,5	4,0	0,9

Skýringar:

¹⁾ Hér er átt við allt fólk, sem ekki á lögheimili í löndunum.

²⁾ Þ.á.m. bein útgjöld alþjóðastofnana á norski grund.

Heimildir: Árbók OECD um þjóðhagsreikninga: OECD, National Accounts, Detailed tables, Volume II 1970–1982, París 1984.

Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð. Þjóðhagsstofnun.

Tafla 2.2 *Bein útgjöld erlendra ferðamanna sem hlutfall af útflutningi vöru og þjónustu nokkurra landa.¹⁾*

	Noregur ²⁾	Danmörk	Svíþjóð	Finnland	Ítalía	Spánn	Ísland
1970	3,8	8,5	2,0	4,8	10,7	33,8	2,1
1971	3,8	9,1	2,0	6,1	10,7	34,5	2,5
1972	3,8	9,5	1,9	6,8	10,3	32,1	2,8
1973	3,3	8,2	1,8	6,6	9,7	31,4	3,1
1974	2,9	7,8	1,7	4,9	7,4	25,8	3,4
1975	3,5	8,0	2,7	5,1	7,8	26,0	2,5
1976	3,3	8,1	2,7	4,5	7,1	23,7	2,3
1977	3,8	8,3	3,1	4,2	8,6	23,7	2,1
1978	3,7	8,4	3,2	4,3	9,1	24,5	2,1
1979	3,3	7,9	3,0	4,2	9,2	22,2	2,1
1980	3,0	6,8	2,8	4,1	9,2	21,3	1,9
1981	3,0	6,7	3,0	4,2	8,2	20,9	1,8
1982	3,1	7,2	3,4	3,8	9,2	21,7	2,4

Skýringar:

¹⁾ Hér er átt við allt fólk, sem ekki á lögheimili í löndunum.

²⁾ Þ.á.m. bein útgjöld alþjóðastofnana á norski grund.

Heimildir: Árbók OECD um þjóðhagsreikninga: OECD, National Accounts, Detailed tables, Volume II 1970–1982, París 1984.

Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð. Þjóðhagsstofnun.

Tafla 2.3 *Bein útgjöld íbúa nokkurra landa utan heimalandsins sem hlutfall af vergri landsframleiðslu.*

	Noregur ¹⁾	Danmörk	Svíþjóð	Finnland	Ítalía	Spánn	Ísland ²⁾
1970	2,3	1,7	1,6	0,9	0,6	0,4	1,0
1971	2,3	1,7	1,7	1,0	0,7	0,4	1,1
1972	2,3	1,7	1,8	1,2	0,7	0,5	1,2
1973	2,3	1,7	1,6	1,2	0,7	0,5	1,2
1974	2,3	1,6	1,6	1,0	0,6	0,4	1,3
1975	2,7	1,7	1,7	1,1	0,5	0,4	1,1
1976	2,7	1,8	1,8	1,2	0,5	0,4	1,1
1977	3,1	2,0	1,9	1,2	0,5	0,4	1,3
1978	3,2	2,0	2,0	1,2	0,6	0,4	1,4
1979	3,0	2,2	2,0	1,3	0,5	0,5	1,4
1980	2,6	2,2	1,9	1,2	0,6	0,6	1,3
1981	2,9	2,1	2,1	1,3	0,6	0,5	1,6
1982	3,2	2,2	2,1	1,3	0,6	0,6	1,8

Skýringar:

¹⁾ Þ. á m. útgjöld hins opinbera.

²⁾ Áætluð útgjöld vegna ferða (dvalarkostnaður ekki meðtalinn, sjá töflu 1.11).

Heimildir: Árbók OECD um þjóðhagsreikninga: OECD, National Accounts, Detailed tables, Volume II 1970–1982, París 1984.

Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð. Þjóðhagsstofnun.

Tafla 2.4 *Bein útgjöld íbúa nokkurra landa utan heimalandsins sem hlutfall af útflutningi vöru og þjónustu.*

	Noregur ¹⁾	Danmörk	Svíþjóð	Finnland	Ítalía	Spánn	Ísland ²⁾
1970	5,6	6,1	6,8	3,6	3,7	2,8	2,0
1971	5,7	6,2	6,9	4,1	3,8	3,0	2,6
1972	5,6	6,2	7,4	4,5	3,7	3,4	3,5
1973	5,2	6,0	6,0	4,7	4,0	3,8	3,2
1974	4,9	5,1	4,9	3,6	2,5	2,5	3,8
1975	6,4	5,6	6,2	4,7	2,4	2,8	3,0
1976	6,6	6,1	6,5	4,5	1,9	2,7	2,9
1977	7,9	6,8	7,1	4,3	2,0	3,1	3,6
1978	7,9	7,1	7,0	4,0	2,1	2,5	3,6
1979	6,7	7,7	6,6	3,9	1,9	3,2	3,5
1980	5,6	6,9	6,5	3,6	2,2	3,8	3,5
1981	6,1	5,9	6,9	3,6	2,2	3,1	4,3
1982	7,1	6,3	6,4	4,2	2,3	3,1	5,2

Skýringar:

¹⁾ Þ. á m. útgjöld hins opinbera.

²⁾ Áætluð útgjöld vegna ferða (dvalarkostnaður ekki meðtalinn, sjá töflu 1.11).

Heimildir: Árbók OECD um þjóðhagsreikninga: OECD, National Accounts, Detailed tables, Volume II 1970–1982, París 1984.

Hagtölur mánaðarins, útg. Seðlabanki Íslands, ýmis tölublöð. Þjóðhagsstofnun.

Tafla 2.5

Þróun ferðalaga í heiminum 1965–1984 borin saman við komu fólks til Íslands.

	Ferðalög milli landa alls				Koma erlendra ferðamanna til Íslands			Koma Íslendinga frá útlöndum		
	Í heiminum milljónir	Vísitala 1975=100	Í Evrópu milljónir	Vísitala 1975=100	Þús.	Vísitala 1975=100	% ferða- laga í heiminum	Þús.	Vísitala 1975=100	% ferða- laga í heiminum
1965	114,4	54	83,7	55	28,9	40	0,25	18,7	36	0,16
1975	213,5	100	151,0	100	71,7	100	0,34	51,4	100	0,24
1976	220,6	103	155,5	103	70,2	98	0,32	59,9	116	0,27
1977	243,6	114	178,3	118	72,7	101	0,30	71,0	138	0,29
1978	259,1	121	189,0	125	75,7	106	0,29	80,3	156	0,31
1979	274,0	128	193,0	128	76,9	107	0,28	73,5	143	0,27
1980	285,3	134	197,8	131	65,9	92	0,23	69,3	135	0,24
1981	288,9	135	197,3	131	71,9	100	0,25	77,8	151	0,27
1982	287,5	135	196,9	130	72,6	101	0,25	85,3	166	0,30
1983	293,9	138	200,7	133	77,6	108	0,26	79,7	155	0,27
1984	287,5	135	196,9	130	85,2	119	0,30	89,7	174	0,31

Skýringar:

Tölur um ferðalög milli landa eru í rauninni komutölur. Maður, sem kemur til Frakklands frá Bandaríkjunum og fer síðan aftur til Bandaríkjanna, er því talinn tvisvar í tölum um ferðalög í heiminum, en aðeins einu sinni í Evróputölunni. Tölur um ferðalög í heiminum og í Evrópu eru að miklum hluta áætlaðar af einstökum löndum eða Alþjóðaferðamálasamtökunum (e. World Tourism Organization). Þær á því ekki að taka mjög hátfélga.

Heimildir: World Tourism Organization: Economic study of World Tourism 1978.

World Tourism Organization: Regional Breakdown of World Travel and Tourism Statistics 1979–1983, Madrid 1984.

Tölfræðihandbókin 1984; Hagtíðindi mars 1985.

Sir Albert Feavearyear:

Peningamál á Bretlandi 1844–1870

Haraldur Jóhannsson hagfræðingur hefur þýtt ritgerðina og stytt.

Bankalögin frá 1844 voru þrívegis úr gildi felld fram til 1869, en síðan engu sinni fram í heimsstyrjöldina 1914–1918. Það hafði verið álit gjaldmiðilsskólans, að hætta á kreppu í peningamálum liði hjá, eftir að Englandsbanka hefði verið skipt upp í tvær deildir, bankadeild og seðladeild, og útgáfa ógulltryggðra seðla skorðuð við 14 milljónir sterlingspunda, jafnvel þótt þau mörk hefðu ráðist af hendingu, þ.e. af verðbréfaeign Englandsbanka við setningu bankalaganna.

I. Peningakreppan 1847

I

Í formála að bók um bankalögin fyrirhuguðu sagði Robert Torrens á fyrri hluta árs 1844, að komið yrði í veg fyrir „óáran í verslun, – þessar sveiflur frá uppgangi til niðurhrops, – sem hljóta af útpenslu og samdrætti lítt hamins gjaldmiðils“, ef þau yrðu lögfest. Hins vegar bárust ríkisstjórninni ýmsar aðvaranir við afleiðingum þessara væntanlegu laga, meðan frumvarpið að þeim lá fyrir neðri málstofunni. Í bréfi til Peels forsætisráðherra kvað John Horseley Palmer Englandsbanka ekki geta aðstoðað aðra banka í framtíðinni sem áður, 1828, 1836 og 1839, ef seðlaútgáfu hans yrðu settar hinar fyrirhuguðu þröngu skorður. Í sama streng tók Henry Bosanquet, bankastjóri London & Westminster Bank, fáeinum dögum síðar í bréfi. Leiddi hann hjá sér skilgreiningu á gjaldmiðli, en sagði, að ótraust væri tiltrú á

hvers konar „gögn til að nýta frekar peninga“. Lagði hann til, að í 5 ár frá gildistöku laganna yrði seðladeildinni heimilt að lána út á ríkisvísla, þegar forvextir færu upp fyrir 8%, enda yrðu lánin endurgreidd, óðar og þeir féllu niður fyrir 8%, en fram til þess tíma höfðu forvextir aldrei farið upp fyrir 6%. Erindi áþekks efnis barst ríkisstjórninni frá á þriðja tug landskunnra bankastjóra.

Á ríkisstjórnarfundum hafði Peel komist svo að orði um frumvarpið að bankalögnum: „Með þessari skipan mála mæla þau rök, að hún gengur ekki í berhög við nein núverandi réttindi, að hún setur varnagla gegn yfirtroðslum í framtíðinni, að hún kemur hægum skrefum á traustu gjaldmiðilskerfi“. Og í svarbréfi til Palmers sagði Peel: „Ef til hinna sömu afleiðinga kemur, – eftir að útgáfa seðla úti á landsbyggðinni hefur verið bundin við tiltekna upphæð og Englandsbanka aðeins heimilað að gefa út seðla gegn tryggingu í dýrum málum – sem áður, meðan á hvorugu voru nánast nokkrar hömlur, er öll lagasetningin bábilja“. En hann hélt áfram: „Þrátt fyrir varúðarráðstafanir okkar gæti til þess komið, og ef svo fer, að *nauðsynlegt verði af þeim sökum að takast mikla ábyrgð á herðar*, þykist ég vita, að þeir menn finnist, sem skjóti sér ekki undan þeirri ábyrgð“.

II

Um þetta leyti réðu mestu um stefnu Englandsbanka George Warde Norman og aðrir

málsvarar gjaldmiðilsskólans, en að sama skapi hafði dregið úr áhrifum Palmers. Honum hafði hvorki tekist að halda reiðufé Englandsbanka í þriðjungi af skuldbindingum hans né verðbréfaeign hans stöðugri, og starfsreglur hans höfðu ekki reist rönd við peningakreppunni 1839. Fyrnst hafði yfir hugmyndir hans um samskipti Englandsbanka og peningamarkaðarins. Að bankaráðinu höfðu Lloyd og Peel haldið þeim skoðunum, að bankadeildin yrði að venjulegum banka, þegar seðladeildin tæki til starfa að sjálfvirkum reglum, og bæri þá ekki ábyrgð á stöðu lánamála í landinu.

Forvextir Englandsbanka höfðu engu sinni verið undir 4% frá 1815 fram til ágúst 1844 nema gagnvart bönkum utan London, sem greiddu út reiðufé í seðlum hans. Frá 1832 fram á mitt ár 1836 hafði upphæð víxla, gjaldkræfra í London, í eigu Englandsbanka að jafnaði verið innan við 1 milljón sterlingspunda, og allra víxla í eigu hans innan við 3 milljónir sterlingspunda. Vegna aðstoðar Englandsbanka við banka og aðra aðila í peningakreppunni 1837–1839 fór víxlæign hans upp yfir 11 milljónir sterlingspunda, en hún var aftur komin í fyrra horf 1842. Næstu tvö ár, 1843 og 1844, barst allmikið af gulli til Bretlands, og fór gulleign Englandsbanka upp yfir 15 milljónir sterlingspunda. Seðlar í umferð voru þá um 21 milljón sterlingspunda.

Fram til 1844 hafði Englandsbanki haft þá reglu að kaupa aðeins víxla innan 95 daga frá framvísun, en fór þá að veita lán út á vöruvíxla verslunarfélaga í austurlöndum, tryggða í vörum í hafi eða á hafnarbakka erlendis. Austur-Indíafélagið sat þá ekki lengur eitt að verslun við fjarlæg austurlönd, heldur höfðu bresk verslunarfélög, stór og smá, verið sett á fót á Indlandi og í öðrum löndum í Suður- og Austur-Asíu. Fyrir breskar vörur keyptu þau innlendan varning, sem þau seldu til Bretlands. Í fyrstu höfðu verslunarfélög þessi einkum hætt eigin fjármunum, en um þetta leyti voru víxlarar og bankar farnir að kaupa af þeim vöruvíxla. Víxlar voru sendir landleiðina til Evrópu. Voru þeir seldir jafn-

óðum og þeir bárust til að afla fjár til nýrra vörukaupa til austurlanda. Víxlar þessir voru oftast til 6 mánaða, en stundum til 10 mánaða. Mörg hlutafélög höfðu verið stofnuð um banka eftir samþykkt bankalaganna 1844, og gekk sala þeirra greiðlega. Gegn tryggingu í þessum víxlum fór Englandsbanki nú að veita lán, í fyrstu til þriggja mánaða og síðan fram til þess dags, er hann gat keypt þá án þess að brjóta starfsreglur sínar. Vextir á lánum þessum munu hafa verið lægri en forvextir bankans. Vikulegt reikningsyfirlit bankans er ábending um umfang þessara lána. Á hinu fyrsta þeirra, 7. september 1844, stóðu „Aðrar innstæður“ í 8.644.000 sterlingspundum, en í mars 1846 í 17.104.000 sterlingspundum. Englandsbanki hafði þannig ekki lengur í hávegum þá lærdóma, sem hann hafði dregið af stjórnun peningamála undanfarna þrjá áratugi, heldur setti traust sitt á sjálfvirka seðlaútgáfu. Í tvö ár var bankadeild Englandsbanka stjórnað að áþekkum hætti sem bankanum öllum 1809.

Að nýju var farið að festa fé í járnbrautum 1845. Árin, sem járnbrautarlagning lá niðri, 1840–1843, hafði enn orðið uppgangur á flestum sviðum iðnaðar og verslunar. Aftur var farið að leggja járnbrautir og hlutabréf boðin út í því skyni. Seldust þau svo vel, að á næstu tveimur árum var nær þrisvar sinnum meira fé fest í járnbrautum en á veltuárunum fyrir samdráttinn 1836–1839 eða með öðrum orðum liðlega 200 milljónir sterlingspunda. En á öðrum vettvangi upphófst mikill harmleikur.

Á Írlandi brást uppskera af kartöflum 1845 og aftur 1846. Þótt kornlögin væru afnumin og ráðstafanir gerðar til að senda þangað matvæli, varð þar mikil hungursneyð og mannfellir. Mikið korn var keypt frá öðrum löndum, jafnframt því sem það hækkaði stórlega í verði. Af því hlaust brask með korn, og kornvíxlar gengu kaupum og sölum á peningamarkaði. Með víxlakaupum sínum hafði Englandsbanki lagt honum til 7–10 milljónir sterlingspunda og var illa í stakk búinn til að spyrna þar við fæti. Að auki höfðu forráða-

menn hans ekki á því hug. Og þótt á gulleign bankans gengi, uggðu þeir ekki að sér, heldur treystu á „sjálfvirkni“ seðlaútgáfu hans. Frá desember 1846 til apríl 1847 skrapp gullforði Englandsbanka saman um $9\frac{1}{2}$ milljón sterlingspunda í 3 milljónir sterlingspunda, en upphæð seðla í umferð hélst stöðug, tæplega 20 milljónir sterlingspunda. Útstreymi gulls olli þannig aðeins samdrætti í innstæðum og gullforða bankans. Hægum skrefum hækkaði hann forvexti sína. Fóru þeir ekki upp í 5% fyrr en 10. apríl 1847.

Englandsbanki greip hins vegar til þess gamla ráðs að draga úr víxlakaupum. Í lok apríl 1847 tilkynnti hann viðskiptamönnum sínum, að hann mundi minnka víxlakaup sín um helming. Prengingar urðu þegar í stað á lánamarkaði og ótti við verðfall verðbréfa. Fyrir útstreymi gulls tók, og gullforði Englandsbanka fór upp í 5 milljónir sterlingspunda. Jók hann aftur víxlakaup sín, og um sinn lægði öldur á peningamarkaði. Eftir nokkra mánuði var víxlaeign hans komin upp í 10 milljónir sterlingspunda.

Horfur á góðri uppskeru og mikil kornkaup ollu því sumarið 1847, að fjórðungur (skeffa) af hveiti féll úr 110s 0d í 60s 0d. Stóðu þá spákaupmenn höllum fæti. Snemma í ágúst urðu tvö lítil verslunarfélög og umsvifamikill kornkaupmaður gjaldþrota, og síðan, er á mánuðinn leið, margir kornkaupmenn og verslunarfélög á Indlandi, Mauritius og Kína, og þeirra á meðal 21. ágúst 1847 stór kornsala, W.R. Robinson & Co., en einn helsti eigandi hennar var aðalbankastjóri Englandsbanka, sem þá sagði af sér. Rak eitt gjaldþrotið annað næstu vikur. Í byrjun september virtist þó vera að rofa til, og bauðst Englandsbanki þá til að veita lán í líðlega mánuð út á ríkisskuldabréf eða fram í október, er vextir yrðu af þeim greiddir.

Skjálfti fór um viðskiptalífið 14. september 1847, þegar gjaldþrota varð Sanderson & Co., ein stærsta víxlasalan í London. Skuldir hennar voru sagðar um 750.000 sterlingspund, en á daginn kom, að þær voru allmiklu meiri. Gulleign Englandsbanka læk-

aði í viku hverri og nam 3.409.000 sterlingspundum í október, þegar vextir voru greiddir af ríkisskuldabréfum. Hækkaði Englandsbanki þá forvexti sína upp í $5\frac{1}{2}\%$ og lét af lánveitingum út á ríkisskuldabréf. Margir seldu bréf sín í skyndi, svo að þau féllu í verði í kauphöllinni. Böndin bárust þá að viðskiptabönkum, sem fram til þess hafði ekki mætt á.

Forráðamenn banka úti á landsbyggðinni hröðuðu sér til London eins og í fyrri peningakreppum og leituðu ásjár Englandsbanka. Hann lét þá synjandi frá sér fara og bar fyrir sig bankalögin frá 1844. Úttekt seðla kvað hann hljóta af nýjum lánum, en hann gæti ekki gefið út nýja seðla umfram gulleign sína. Forráðamenn landsbyggðabanka sögðu hins vegar fyrirheit Englandsbanka um aðstoð ein mundu firra sig ágengni. Til síns máls höfðu þeir það, að vantrausts á seðlum hafði ekki gætt á meðal almennings, þótt aðilum viðskiptalífsins hefði gengið illa að jafna metin sín á milli. Snéru þeir sér að svo komnu máli til ríkisstjórnarinnar, en fjármálaráðherra hennar, Sir Charles Wood, hafði fylgt bankalögunum eftir á þingi. Áttu þeir í viðræðum við hann í hálfan mánuð. Fóru þeir fram á, að bankalögin yrðu namin úr gildi um stundarsakir, en hann daufheyrðist við bænurnar þeirra. Mánudaginn 18. október 1847 varð The Royal Bank í Liverpool gjaldþrota ásamt öðrum banka þar í borg, en innkallað hlutafé hans nam 800.000 sterlingspundum. Nokkrum dögum síðar varð annar stór banki gjaldþrota, The Newcastle Shields and Sunderland Banking Co. Englandsbanki bauð aðeins litla aðstoð, en sögur voru á kreiki um, að margir bankar væru hætt komnir.

Að svo komnu máli leysti ríkisstjórnin Englandsbanka undan ákvæðum bankalaganna um seðlaútgáfu laugardaginn 23. október 1847. Hét hún að firra hann saknæmi í þeim efnum með setningu laga, ef með þyrfti. Gaf ríkisstjórnin bankanum frjálssar hendur um lánveitingar og víxlakaup, en lagði til, að lægstu vextir hans yrðu 8%. Á málum var þannig tekið nokkurn veginn eins og Henry

Bosanquet hafði lagt til í bréfi sínu til Peels 1844. Frá þessum ákvörðunum ríkisstjórnarinnar var skýrt mánudaginn 25. október 1847. Víðs vegar að bárust Englandsbanka beiðnir um lán með tryggingu í verðbréfum, og brást hann skjótt og vel við. Veitti hann lán gegn 8% vöxtum í fyrstu, en síðan gegn 9% vöxtum.

Ásókn varð ekki í seðla, og fór seðlaútgáfa Englandsbanka ekki fram úr fyrirmælum bankalaganna. Að meðaltali voru seðlar í umferð um 19½ milljón sterlingspunda 1846 og um 18 milljónir sterlingspunda sumarið 1847, en um haustið jukust þeir upp í 20,8 milljónir sterlingspunda, að nokkru sakir greiðslu vaxta af ríkisskuldabréfum. Markaðurinn krafðist síður seðla en innstæðna í Englandsbanka til að ávísa á. Markaðurinn hefði aftur á móti síður verið á sárs fæti, ef Englandsbanka hefði haldist betur á gullforða sínum. Aukning lána og víxlakaupa Englandsbanka að tilmælum ríkisstjórnarinnar mun hafa numið um 900.000 sterlingspundum, og dugði það til að bægja vandanum frá.

Í peningakreppu þessari urðu 33 mikils háttar fyrirtæki gjaldþrota í London einni. Þingnefndir voru settar á fót til að fjalla um hana, önnur í neðri málstofunni, hin í lávarðadeildinni. Þótt forgöngu hefði haft um setningu bankalaganna, játaði Peel forsætisráðherra, að þau fyrirbyggðu ekki kreppu í peningamálum, en sagði Englandsbanka hafa orðið seinan til að hækka forvexti sína til að draga úr spákaupum. Fyrir þingnefndunum voru tilkvödd vitni spurð margs um forvexti og samskipti Englandsbanka við peningamarkaðinn. Nær öll höfðu þau horn í síðu bankans. Eitt þeirra hafði orð á „tvíráðri stöðu hans,....að einum eða öðrum hætti er hann í tygjum við ríkisstjórnina, en mér virtist hann oft koma fram sem einkaaðili, en á stundum eins og hann ætti við landsmál að fást eða örðugleika, svo að athafnamenn úti á landi eins og ég höfðu ekki hugmynd um, hver stefna hans var“. Þegar á reyndi, voru stuðningsmenn bankalaganna fleiri en andstæðingar þeirra, en að einu leyti drógu þeir í

land frá 1844. Nú töldu þeir Englandsbanka bera ábyrgð á stöðu peningamarkaðarins. Nefnd neðri málstofunnar æskti ekki breytinga á bankalögunum, en sagði í áliti sínu:

„Satt er það, að lögin setja ákvörðunarvaldi Englandsbanka engar hömlur með tilliti til stjórnunar bankadeildarinnar andstætt því, sem gildir um seðladeildina. En Englandsbanki er almannastofnun, sem nýtur sérlegra og óskoraðra fríðinda og á einstæð samskipti við ríkisstjórnina, og vegna umfangs fjármuna sinna hefur hann mikil áhrif á viðskipti og fjármál landsins. Af þeim ástæðum ber Englandsbanka skylda til að huga að almannahag, þótt ekki sé hún fram sett né skilgreind í lögum, en í skiptum sínum við Englandsbanka hefur þingið ávallt árétt að hana og hann aldrei undan henni færst“.

Englandsbanki var reynslunni ríkari eftir peningakreppuna 1847. Í þá daga gáfu aðeins tveir stjórnarmanna bankans sig að öllu leyti að málum hans, aðalbankastjórnin og staðgengill hans, og voru þeir kjörnir til tveggja ára í senn. Fóru aðrir stjórnarmanna mjög að ráðum þeirra. Upp frá þessu keppti Englandsbanki ekki við aðra banka um kaup á víxlum. En bankinn var ekki fljótur til að hasta á peningamarkaðinn með því að hækka forvexti, þegar á spákaupum örlaði, nema gull leitaði úr landi. Þegar svo stóð á, treysti hann ekki lengur á, að seðlar hyrfu af sjálfu sér úr umferð.

2. Umþóttun

III

Óðar og peningakreppan var hjá liðin, glaðnaði yfir viðskiptalífi, og uppgangur iðnaðar og verslunar varð enn meiri en á undanförunum árum. Frá 1848 til 1858 liðlega tvöfaldaðist vöruútflutningur Bretlands. Úti-standandi lán á peningamarkaði uxu jafnvel enn hraðar og að tiltölu langt umfram útlán og verðbréfakaup Englandsbanka. Í bönkum í eigu hlutafélaga í London hækkuðu innstæður úr 8.850.000 sterlingspundum 1847 upp í 43.100.000 sterlingspund 1857. Hlutfallslega bar seðlaútgáfa Englandsbanka uppi

miklu meira lánsfé en áður. En 1849 og 1851 fór gull að berast frá nýjum námum í Kaliforníu og Ástralíu, og naut Englandsbanki þess. Gullforði hans var 22 milljónir sterlingspunda á miðju ári 1852, og töldust þá 7 milljónir hans til varasjóðs.

Á peningamarkaði voru forvextir víxla lágir frá 1848 til 1853. Forvextir Englandsbanka voru $\frac{1}{2}\%$ hærri, en fylgdu þeim eftir og fóru niður í $2\frac{1}{2}\%$ í nóvember 1849 og í 2% í apríl 1850. Þeirra gætti þó ekki. Á þessu skeiði buðu ekki aðrir Englandsbanka víxla til kaups en bankar, sem greiddu reiðufé í seðlum hans gegn því, að hann endurkeypti af þeim víxla á lækkuðum forvöxtum. Veður skipuðust í lofti 1853. Það ár hækkuðu forvextir á víxlamarkaði, og voru þeir um hríð jafnháir forvöxtum Englandsbanka, en á árinu hækkaði hann forvexti sína í áföngum úr 2% upp í 5% . Af markaði bárust honum á ný víxlar til kaups, og nam víxlaeign hans 9 milljónum sterlingspunda í október 1853, en þá hægðist um á víxlamarkaði í nokkra mánuði, þótt um það leyti gengi á gullforða Englandsbanka.

Krímstríðið hófst í mars 1854, og þurftu Bretar þá að senda mikla peninga til útlanda. Varð það til þess, að Englandsbanki hækkaði forvexti sína upp í $5\frac{1}{2}\%$, þótt forvextir hefðu ekki hækkað á peningamarkaði. Úr víxlakaupum bankans dró, svo að víxlaeign hans fór niður í tæplega 4 milljónir sterlingspunda sumarið 1855. Gullforði hans jókst á ný, og í nokkrum þrepum lækkaði hann forvexti sína niður í $3\frac{1}{2}\%$ fyrri hluta árs 1855. Um leið hafði dregið úr umsvifum af völdum stríðsins, sem varð vatn á myllu margra iðngreina. Þegar fyrir enda þess sá, óttuðust margir bakfall. Á ný jukust kaup Englandsbanka á víxlum, og á nokkrum vikum fór víxlaeign hans upp í 9 milljónir sterlingspunda. Jafnframt lækkaði gullforði hans. Á síðasta þriðjungi ársins 1855 hækkaði Englandsbanki forvexti sína, í september upp í 5% , í byrjun október upp í $5\frac{1}{2}\%$ og í lok þess mánaðar upp í 6% á víxlum til 60 daga eða færri, en upp í 7% á öðrum. Stóðu þessir forvextir bankans

fram í maí 1856. Á þessum mánuðum fór víxlaeign bankans niður fyrir 4 milljónir sterlingspunda, og við gullforða hans bættist. Í maí lækkaði hann forvexti sína niður í $4\frac{1}{2}\%$. En illa horfði í mörgum iðngreinum, og ásókn varð í lánsfé. Aftur jukust víxlakaup Englandsbanka, og hækkaði hann forvexti sína upp í 7% í október 1856.

Englandsbanki hafði 1844 fengið heimild til að starfa áfram að fyrra hætti um áratug, en frá 1855 gat ríkisstjórnin afturkallað hana með árs fyrirvara. Skipaði hún nefnd 1856 til að fjalla um starfsgrundvöll Englandsbanka, en hann þóttist vel mega una við sinn hlut á síðustu undanförunum árum. Nefndin kallaði fyrir sig margt vitna, á meðal þeirra S.J. Lloyd, sem orðinn var Overstone lávarður, William Newmarch, George Warde Norman, John Stuart Mill og Weguelin, aðalbankastjóra Englandsbanka.

Newmarch, sem aðstoðað hafði Tooke við að ljúka við *History of Prices*, sagði Englandsbanka keppa við aðra banka og hafa ýtt undir spákaup með því að halda forvöxtum sínum of lágum, einkum 1852. Í þann streng tók Mill líka. Aftur á móti héldu Norman og Overstone lávarður enn uppi málsvörn fyrir gjaldmiðilsskólann, og komst Norman svo að orði: „Bankadeild Englandsbanka er rétt eins og hver annar banki, sem gefur ekki út seðla,.... á þeim er enginn munur“. Með því að taka seðlaútgáfu af bankadeildinni ávannst, að hindruð var hömlulaus útpensla peningamagns, og þegar bankadeildin er annars vegar, er Englandsbanki „aðeins mikils háttar viðskiptabanki“, sagði Weguelin.

Weguelin kvað Englandsbanka á undanförunum árum hvorki hafa reynt að leiða peningamarkaðinn né að halda aftur af honum. Alla jafna hefðu forvextir bankans fylgt á eftir forvöxtum á víxlamarkaði, nema á gullforða hans hafi gengið. Þá hefði hann hækkað forvexti sína. Orð Weguelins báru því vitni, að Englandsbanki áleit sig ekki yfir víxlamarkaðinn hafinn, eins og Palmer hafði mælt fyrir, né taldi sér skylt að halda forvöxtum sínum yfir forvöxtum víxlamarkaðarins.

Keppikefli hans hafði ekki verið að koma í veg fyrir spákaup eða „að taka fyrir hættulegar tilhneigingar á upphafsstigi þeirra“ eins og Peel hafði komist að orði. Weguelin hafði þó hug á að setja víxlakaupum Englandsbanka þrengi skorður. Hann treysti ekki á sjálfvirka seðlaútgáfu eins og forráðamenn bankans fyrir peningakreppuna 1847. Og hann hafði kostað kapps um að halda gullforða og lausafé Englandsbanka í fyllsta samræmi við skuldbindingar hans. Stefnu sína kvað hann ekki mótaða af bankalögunum frá 1844. Hún hefði verið hin sama, jafnvel þótt þau hefðu ekki verið sett.

Hins vegar viðurkenndi Weguelin, að bankadeild Englandsbanka væri ekki venjulegur viðskiptabanki. Hún væri „burðarás“ bankakerfis landsins. Hún ætti ekki að keppa við aðra banka að áliti hans né eiga í spákaupum. Fyrir Weguelin var þessi spurning lögð: „Ef gullforði ykkar er einvörðungu litinn augum forráðamanna banka, hafið þið á undanfaranandi skeiði haldið svo á málum, að þið í fáum orðum sagt megið vel við una?“ Weguelin svaraði: „Gullforði okkar hefur engu sinni orðið minni en 3 milljónir sterlingspunda og ég held, að staða gullforða okkar hafi yfirleitt ekki valdið almenningi áhyggjum.“

3. Peningakreppan 1857

IV

Um 1850 munu Bretar hafa átt meira en helming hlutafjár í járnbrautum í Bandaríkjunum, en í þann mund hófst vaxtarskeið í lögn járnbrauta þarlendis. Um landflæmið á milli fljótanna miklu, Ohio og Mississippi, lágu aðeins fáar járnbrautir 1850, en þéttriðið járnbrautanet þakti það 1860. Sem á Bretlandi voru sumar þeirra lagðar af kappi fremur en forsjá. Að því stuðlaði, að kostur var á miklu lánsfé, því að margir litlir bankar höfðu tekið til starfa á umliðnum árum. Fór svo, að hlutabréf í mörgum járnbrautarfélögum féllu skyndilega í verði í ágúst 1857. Margar peningastofnanir komust í greiðslubrot fyrir en varði, og innan hálfes mánaðar

hafði öllum hinum 63 bönkum í New York verið lokað nema einum. Á sömu leið fór í Boston, Philadelphiu og Baltimore. Í Bandaríkjunum öllum var 1415 bönkum lokað.

Fréttir af peningakreppunni bárust til Bretlands í lok september 1857, og sagði hún óðar til sín. Bankar og víxlakaupmenn, sem bandaríska víxla áttu, reyndu að koma þeim í lóg. Víxlakaupmenn höfðu á undanföllum árum farið að taka rekstrarfé að láni í bönkum, og varð það innkallað með dags fyrirvara, eins og nú varð raun á. Forvextir á víxlamarkaði fóru upp yfir forvexti Englandsbanka, sem 8. október 1857 hækkaði forvexti sína úr 5½% upp í 6%, en víxlakaupmenn buðu honum víxla sína til kaups til að geta staðið í skilum við banka sína. Bankar á meginlandi Evrópu hækkuðu líka vexti sína og tóku til sín gull, sem þeir höfðu átt í förum Englandsbanka. Hækkaði hann forvexti sína upp í 7% 12. október 1857.

Um hálfes mánaðar skeið var peningamarkaðurinn sem lamaður. Ýmist bar hann merki óþreyju og ótta, er pósts var beðið frá Bandaríkjunum, eða yfir honum hvíldi grafkyrrð. Engir víxlar, sem Englandsbanki keypti, voru boðnir til sölu á víxlamarkaði, því að forvextir hans voru hærri en forvextir Englandsbanka. Fór víxlæign bankans upp yfir 11 milljónir sterlingspunda. Hækkaði Englandsbanki enn forvexti sína 19. október 1857 upp í 8%, en gullforði hans nam þá liðlega 4 milljónum sterlingspunda.

Bankar í Liverpool og Glasgow guldu peningakreppunnar öðrum fyrr. Í lok október leituðu Borough Bank of Liverpool og Western Bank of Scotland ásjár Englandsbanka, en fyrirgreiðsla hans dugði þeim aðeins í nokkra daga. Gjaldþrota varð muslin-vefsmiðja í Glasgow, Macdonald & Co., sem átti skipti við um 75 víxlakaupmenn víða um landið, og olli hún gjaldþroti tveggja annarra fyrirtækja. Í Skotlandi og Írlandi varð ásókn í gullmynt, sem Englandsbanki hlaut að leggja af mörkum, og um sama leyti skipaði Austur-Indíafélagið út gulli, eins og það hafði áður um samið. Á gullforða Englandsbanka

gekk, og varð hann undir 3 milljónum sterlingspunda. Hækkaði bankinn forvexti sína 5. nóvember 1857 upp í 9% og reyndi jafnframt að selja ríkisskuldabréf, þótt kaupenda væri naumast að vænta, eins og á stóð. Greiðsluþrota varð 7. nóvember 1857 stór víxlasala í London, Denniston & Co., en hún hafði lánað um 2 milljónir sterlingspunda til Bandaríkjanna og átt 500.000 sterlingspund inni hjá Borough Bank of Liverpool, sem þá hafði verið lokað. Western Bank of Scotland var lokað 9. nóvember 1857, og þann dag hækkaði Englandsbanki forvexti sína upp í 10%. Í Glasgow tók alþýða manna hvað fyrst upp þann sið að leggja laun sín inn í banka og taka þau síðan út eftir hendinni, og höfðu bankar hnikað til afgreiðslutíma sínum með tilliti til þess. Varð ókyrrð í borginni, þegar öðrum banka, City of Glasgow Bank, var lokað 11. nóvember 1857. Hópar manna fóru um götur, banka á milli, og var herliði boðið út. Til vestanverðs Skotlands varð að senda mikla gullmynt frá London, en þar í borg hafði 11. nóvember 1857 komist í greiðsluþrot víxlasala, Sanderson & Co., og námu skuldbindingar hennar $3\frac{1}{2}$ milljón sterlingspunda að sögn.

Gullforði Englandsbanka nam innan við $1\frac{1}{2}$ milljón sterlingspunda 11. nóvember 1857, og hafði víxlæign hans vaxið um liðlega 5 milljónir sterlingspunda í peningakreppunni, en á framboði víxla var ekki lát. Daginn áður hafði einn víxlakaupmaður boðið bankanum til kaups víxla að upphæð 400.000 sterlingspund. Vegna ákvæða bankalaganna frá 1844 átti hann erfitt með að veita aðstoð. Hætt var við, að á gullforða hans gengi enn frekar, ef hann yki útlán sín. Á hinn bóginn fór traust manna á seðlum þverrandi á Norður-Englandi og Skotlandi. Að kvöldi 11. nóvember 1857 leysti ríkisstjórnin Englandsbanka þess vegna undan ákvæðum bankalaganna, og með bréfi næsta dag hét hún að veita bankanum sýknu að lögum, þótt hann gæfi út ógulltryggða seðla umfram heimild í lögum, en æskti, að forvextir bankans yrðu áfram 10%. Jafnframt fór ekki á milli mála, að veita yrði mörgum fyrirtækjum aðstoð til að forða

þeim frá greiðsluþroti og bægja frá efnahagslegu öngþveiti.

Allmarga daga enn voru víxlakaup bankans mikil, og samtals nam veitt aðstoð hans og víxlakaup 21. nóvember 1857 21.616.000 sterlingspundum, og hafði helmingur þeirrar upphæðar gengið til víxlakaupmanna. Upphæð seðla Englandsbanka í umferð var þá $1\frac{1}{2}$ milljón sterlingspunda hærri en eðlilegt þótti, sökum þess að þorrið var traust manna á seðlum ýmissa banka úti á landsbyggðinni. Að kvöldi 12. nóvember 1857 hafði gullforði bankans verið kominn niður í 581.000 sterlingspund, en þá voru færðar úr seðladeildinni yfir í bankadeildina 2 milljónir sterlingspunda í seðlum, og var útgáfa þeirra að öllu leyti umfram heimild í lögum. Af þeim greiddi seðladeildin út 928.000 sterlingspund á næstu dögum, en 30. nóvember 1857 var seðlaútgáfa Englandsbanka aftur orðin innan marka bankalaganna, og um það leyti gat bankinn loks selt ríkisskuldabréf á peningamarkaði. Gengi sterlingspunds hækkaði upp að efri gullmörkum, og gull barst til Bretlands.

V

Peningakreppan 1857 var snörp, meðan hún stóð yfir, en eftirköst hennar urðu lítil. Þótt áföll víxlakaupmanna væru mikil, komst enginn banki í London í greiðsluþrot, og á landinu öllu var aðeins þremur eða fjórum bönkum lokað fyrir fullt og allt, á meðal þeirra Western Bank of Scotland og Borough Bank of Liverpool. Fullar greiðslur komu frá fleiri aðilum, sem aðstoð hlutu, en í fyrri peningakreppum, og frá sumum þeirra fyrr en um hafði verið samið, á meðal þeirra Denniston & Co. Nefnd þeirri, sem setið hafði á rökstólum 1857, var falið að taka saman álitserð um peningakreppuna. Kallaði hún fyrir sig allmörg vitni, en sem árið áður varð niðurstaða hennar sú, að þörf væri ekki á endurskoðun bankalaganna frá 1844.

Weguelin, aðalbankastjóri Englandsbanka, var aftur eitt vitna nefndarinnar, og

lá honum þungt orð til víxlakaupmanna. Eins og að hefur verið vikið, höfðu víxlakaupmenn tekið upp þann sið að taka rekstrarfé sitt að mestu leyti að láni hjá bönkum og öðrum lánardrottnum, sem gátu afturkallað það með dags fyrirvara. Lán þessi báru vexti og juku enn frekar á samkeppni á víxlamarkaði, en varúð í víxlaviðskiptum þótti ávant. Dæmi var tekið af Sanderson & Co., víxlasölu, sem í greiðsluþrot komst bæði 1847 og 1857. Síðara árið var eigið fé hennar aðeins fjórðungur þess, sem það hafði verið 1847, en skuldbindingar hennar hins vegar tvisvar til þrisvar sinnum meiri en þá, og var það ekki eins dæmi. Víxlasölur störfuðu án varasjóða. Treystu þær á, að þær gætu endurselt víxla sína Englandsbanka, ef í nauðir ræki. Að áliti Englandsbanka þyrftu víxlasölur varasjóði, og bæri bankanum að bregða þeim vana sínum að kaupa af þeim víxla, þegar á bjátaði.

Vakið var máls á, að í peningakreppu gæti Englandsbanki ekki vikið sér undan því að veita öðrum peningastofnunum aðstoð. Játti Weguelin því. Englandsbanki héldi aðeins að sér höndum um víxlakaup, meðan vandkvæði væru ekki á viðskiptum, og þá í því skyni, að víxlamarkaðurinn treysti á sjálfan sig. Á samskiptum Englandsbanka og víxlamarkaðarins varð þó lítil breyting, þegar til kom, og sló bankinn úr og í, áður en þau komust í það horf, sem á varð undir lok 19. aldar. Þess ber jafnframt að gæta, að á því árabili var hlutur Englandsbanka í alþjóðlegum peningamálum orðinn svo mikill, að alloft breytti hann forvöxtum sínum einvörðungu með tilliti til flutninga á gulli landa á milli. Af þeim sökum urðu breytingar á þeim tíðari og stærri en áður.

4. Peningakreppan 1866

VI

Eftir peningakreppuna 1857 lækkuðu vextir ört sem eftir fyrri peningakreppur, og undir árslok 1858 varð greið sala á víxlum á peningamarkaði. Til að verða ekki alveg af víxlakaupum lækkaði Englandsbanki þá for-

vexti sína niður í 2½%. Þrátt fyrir það nam víxlaeign hans aðeins um 3 milljónum sterlingspunda fram í apríl 1859, er dró til styrjaldar á milli Frakklands og Austurríkis vegna sameiningar Ítalíu. Viðskiptabankar drógu úr lánveitingum sínum til að hafa meira reiðufé með höndum, og fóru Englandsbanka að berast fleiri víxlar til kaups. Dálítið af gulli var flutt úr landi, og Englandsbanki hækkaði forvexti sína 28. apríl 1859 upp í 3½% og viku síðar, 5. maí, upp í 4½%. Prengingar voru ekki á peningamarkaði, og víxlakaup bankans þurru. Aðeins hálfum mánuði síðar lækkaði hann aftur forvexti sína, fyrst í 3½% og síðan í fyrra horf, 2½%.

Á breskum peningamarkaði tók um 1863 að gæta hlutafélaga, sem forgöngu höfðu um ýmsar framkvæmdir svo sem lögn járnbrauta, hafnargerðir og gasstöðvar, ekki aðeins í Bretlandi, heldur víða um heim. Fjár öfluðu þau með því að taka við innlögnum til ávöxtunar. Á útboði hlutafjár til járnbrautalagna og ýmissa annarra framkvæmda varð þá komist fyrir tilstuðning þeirra. Fjármögnunarfélög þessi buðu fram fé til þeirra gegn verðbréfum eða hlutdeild í væntanlegum tekjum af þeim. Innlögnum í fjármögnunarfélögum var þannig umbreytt í verðbréf til langs tíma. Í fyrstu sóttu þau fé á víxlamarkað, og röskun varð á fyrri hlutföllum reiðufjár og bundins á peningamarkaði.

Undir árslok 1863 voru Englandsbanka í vaxandi mæli boðnir víxlar til kaups. Hækkaði bankinn forvexti sína upp í 8%, en víxlaeign hans fór upp í 6–7 milljónir sterlingspunda. Árið 1864 voru forvextir Englandsbanka á bilinu 6–9%. Peningamarkaðurinn kyrrðist 1865, en á því ári fór víxlaeign bankans upp í 10 milljónir, en forvextir hans voru 7% í árslok.

Fjármögnunarfélögum gekk illa að semja sig að þessum háu vöxtum. Til að afla fjár til vaxtagreiðslna af innstæðum sínum tóku þau að kaupa verðbréf upp á von og óvon. Jöfnum skrefum kölluðu þau inn útistandandi hlutafé sitt. Fram til þessa höfðu þau aðeins kallað það inn að hluta, að nokkru í því skyni, að

arðsgreiðslur sýndust hærri, en heimtur þeirra urðu slæmar. Mikið af hlutabréfum þeirra var boðið til sölu, og á þeim varð verðhrun. Eigendur innstæðna í fjármögnunarfélögum óttuðust um þær og fóru að taka þær út.

Fjármögnunarfélagunum einum var ekki velgt undir uggunum. Í von um að drýgja tekjur sínar höfðu nokkrar víxlasölur að hætti fjármögnunarfélaganna farið að festa kaup á verðbréfum til langs tíma í stað þess að ein-skorda verðbréfakaup sín við víxla og önnur skammtímaverðbréf. Stærst þeirra var Overend, Gurney & Co., sem 1825 hafði veitt öðrum víxlasölum aðstoð í vanda þeirra og um árabíl hafði notið hins mesta álits. Samuel Gurney, sem byggt hafði víxlasöluna upp, lést 1856, og eftir það gekk henni ekki allt í haginn. Það orð lék á 1865, þegar eigendur víxlasölnnar stofnuðu um hana hlutafélag, að hún stæði völtum fótum. Á næstu 10 mánuðum var þriðjungur innstæðna hennar, um 4,6 milljónir sterlingspunda, tekinn út. Snemma í maí 1866 varð Overend, Gurney & Co. gjaldþrota eða um líkt leyti og verðhrun varð á hlutabréfum í fjármögnunarfélögum.

Peningakreppan 1866 varð öllum peningakreppum 19. aldar snarpari nema ef til vill kreppunni 1825. Að þessu sinni greip ótti um sig um land allt, og peningakreppan hefur jafnvel verið kennd við „flemtur sveitabankanna“. Í fyrri peningakreppum hafði þó meiri hætta verið á ferðum. Á undanförunum árum höfðu viðskiptabankar bætt starfshætti sína, og flestir þeirra stóðu traustum fótum. Firna-miklar upphæðir í seðlum þurftu þeir þó að taka út í Englandsbanka og senda út á land, og fór gullforði bankans niður fyrir 3 milljónir sterlingspunda 11. maí 1866, „föstudaginn svarta“. Þann dag var múgur og margmenn í Lombard Street og hvert sinn, er spurðist, að víxlasala hefði komist í greiðsluþrot, varð mannþröng utan dyra hennar. Um kvöldið leysti ríkisstjórnin Englandsbanka undan ákvæðum bankalaganna frá 1844. Degi eða tveimur síðar var ofsahræðslan um garð gengin. Útgáfa Englandsbanka á ógull-

tryggðum seðlum fór ekki fram úr heimild í lögum. Sem í fyrri peningakreppum veitti bankinn hverjum þeim aðstoð, sem tryggingu gat lagt fram. Forvexti sína hækkaði hann upp í 10% 12. maí 1866 og lækkaði þá ekki aftur fyrr en síðsumars, 16. ágúst.

Nefnd var ekki sett á fót til að fjalla um peningakreppuna 1866, en í ræðu og riti urðu um hana miklar umræður. Aðalbankastjóri Englandsbanka, Lancelot Holland, ávarpaði bankaráð hans í september 1866 og kvað hann ekki hafa synjað um aðstoð neinum þeim, sem til aðstoðar hefði átt réttmætt tilkall. Í grein í *Economist* taldi Walter Bagehot þessi orð Hollands vera viðurkenningu þess, að í vörslu Englandsbanka væri „hinn eiginlegi varasjóður banka í landi þessu“, og varð honum tíðrætt um sérstöðu bankans og þörf á nægum varasjóðum. Thomas Hankey, fyrrum aðalbankastjóri Englandsbanka, sem enn átti sæti í bankaráði hans, tók þau skrif Bagehots óstinnt upp. Hann vísaði á bug, að Englandsbanka bæri „jafnan að hafa fé til reiðu handa bönkum, sem birgt hefði eigin varasjóði“. Vitnaði Hankey í ræðu Peels um bankalögin 1844, en í henni hafði hann komist svo að orði, að bankadeildin ætti að halda á málum sem hver annar viðskiptabanki, og kvað hann öllum bönkum jafnskyld að hafa varasjóði, sem svöruðu til skuldbindinga þeirra. Bagehot viðurkenndi, að sú væri hin „náttúrulega“ skipan, en sagði, að til hennar yrði ekki aftur horfið, úr því að framvinda alls fjármálakerfisins hefði orðið á annan veg. Um árabíl hefði eiginlegur varasjóður peningakerfisins verið í vörslu Englandsbanka, og væri sú tilhögun orðinn hlutur. Bagehot setti skoðanir sínar fram í *Economist*, en útfærði þær síðar í bók sinni, *Lombard Street*, sem út kom 1873.

Að nokkru marki tóku málstað Hankey þeir George Warde Norman og Robert Lowe, fjármálaráðherra, en flestir hinna yngri bankaráðsmanna og almenningur yfirleitt hölluðust á sveif með Bagehot. Sagt verður, að í umræðum þessum hafi í síðasta sinn verið fram sett viðhorf gjaldmiðilsskól-

ans til bankalaganna 1844 í upphaflegri mynd sinni.

Ábendingar eru ekki um, að peningakreppan 1866 hafi breytt starfsháttum Englandsbanka. Þannig dró bankinn ekki úr víxlakaupum sínum eftir kreppuna, þótt með

minnsta móti yrðu fyrst í stað vegna dræmra viðskipta. Næstu ár voru forvextir Englandsbanka hinir sömu sem forvextir á víxlamarkaði, og á köflum voru þeir jafnvel ívið lægri. Víxlaeign bankans var um það bil 10 milljónir sterlingspunda 1870 og 1871.

Innlendir gjaldeyrisreikningar

Eftirfarandi grein er að mestu samhljóða erindi, sem flutt var á aðalfundi Sölusambands íslenskra fiskframleiðenda 6. júní 1985.

1. Inngangur.

Á ársfundi Seðlabankans í apríllök skýrði viðskiptaráðherra, Matthías Á. Mathiesen, frá því, að hann hyggðist gera breytingar á reglum um innlenda gjaldeyrisreikninga, sem taka ættu gildi 1. ágúst 1985. Þessar breytingar fela í sér, að frá þeim tíma verður útflytjendum, sem eiga eða eignast erlendan gjaldeyri, heimilt að leggja hann tímabundið inn á gjaldeyrisreikning í íslenskum banka. Eigendur gjaldeyrisreikninganna geta síðan ráðstafað fé af þeim til viðurkenndra greiðslna vegna kostnaðar í erlendri mynt, sem starfsemi þeirra fylgir. Reglugerðin nýja er byggð á tillögum nefndar, sem hefur það verkefni að endurskoða gjaldeyrisreglurnar, Davíð Ólafsson, seðlabankastjóri, er formaður þessarar nefndar.

Ákvörðun viðskiptaráðherra vakti að vonum athygli og jafnframt spurningar um það, hverja þýðingu gjaldeyrisreikningarnir muni hafa fyrir útflytjendur og viðskiptabanka þeirra og hvort þessi rýmkun á gjaldeyrisreglum muni hafa áhrif á gengisskráningu. Ég ætla mér ekki þá dul, að ég hafi ítarleg svör við þessum spurningum, enda hefur Seðlabankinn enn ekki sett nánari reglur um þessa nýju gjaldeyrisreikninga. Auk þess er það mála sannast, að ákaflega erfitt er að sjá nákvæmlega fyrir áhrifin af breytingum á viðskiptareglum af þessu tagi. Það var því með þessum fyrirvörum, að ég féllst á beiðni fram-

kvæmdastjóra ykkar að spjalla um gjaldeyrisreikningana á þessum fundi. Áður en ég sný mér að meginefninu ætla ég að fara nokkrum orðum um innlendu gjaldeyrisreikningana, sem fyrir eru og fyrst voru heimilaðir í árslok 1977.

2. Upphaf innlendra gjaldeyrisreikninga.

Upphaf innlendu gjaldeyrisreikninganna má rekja til stefnuræðu Geirs Hallgrímssonar, forsætisráðherra, haustið 1977. Þar var sú stefna mörkuð, að rýmka skyldi rétt manna til að eiga gjaldeyri og stofna gjaldeyrisreikninga við íslenska banka með eðlilegri ávöxtun og yfirfærslueftirliti. Tilgangurinn var að auka gjaldeyrisskil og innlendan sparnað. Ólafur Jóhannesson, viðskiptaráðherra, fól Seðlabankanum að undirbúa málið, og 30. nóvember 1977 veitti viðskiptaráðuneytið með reglugerð almenna heimild til sparifjáreignar í erlendum gjaldeyri við gjaldeyrisbankana. Öllum, sem ekki bar skylda til lögum samkvæmt að selja bönkunum þann gjaldeyri, sem þeim áskotnaðist, var heimilað að opna innlenda gjaldeyrisreikninga. Átti þetta fyrst og fremst við um þá einstaklinga, sem fengu erlend vinnulaun eða þóknun, áttu afgang af áhafna- og ferðagjaldeyri, tæmdist arfur erlendis frá, tóku með sér fé við flutning til landsins, verslunarfyrirtæki, sem fengu umboðslaun frá útlöndum, og skipa-, flug- og váttryggingarfélög, sem höfðu tekjur erlendis.

Tafla 1

Próun innlendra gjaldeyrisreikninga 1978–1984

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984
a. Innstæður í árslok.							
Í milljónum króna	10,8	32,5	76,3	145,2	441,7	1.039,1	1.743
Í milljónum dollara	3,4	8,3	12,3	17,8	26,6	36,3	43,0
b. Breytingar milli ára.							
Innstæður í krónum	..	200,9%	137,0%	90,0%	204,1%	135,6%	67,8%
Innstæður í dollurum	..	141,2%	48,8%	45,9%	49,4%	36,5%	18,5%
c. Hlutfallstölur.							
Innstæður							
í hlutfalli við							
heildarinnlán	0,9%	1,7%	2,4%	2,7%	5,1%	6,6%	6,7%
í hlutfalli við							
gjalddeyrisforða	2,5%	5,0%	6,9%	7,7%	18,1%	24,0%	33,3%

Heimild: Bankaeftirlitið.

Fyrstu reikningarnir af þessu tagi voru opn-
aðir skömmu fyrir árslok 1977. Áður en þessir
reikningar voru leyfðir gátu fyrirtæki, sem
höfðu tekjur og gjöld vegna starfsemi sinnar
erlendis, haft reikninga í erlendum bönkum
samkvæmt sérstökum leyfum. Því var ekki
breytt með reglugerðinni frá 1977, en hins
vegar var almenningi þá í fyrsta sinn veitt
heimild til að stofna gjaldeyrisreikninga hér
á landi. Meginreglunni um skilaskyldu gjald-
eyris var þó alls ekki breytt og ekki var heim-
ilað að geyma á innlendum gjaldeyrisreikn-
ingum gjaldeyri, sem aflað var með útflutn-
ingi vöru eða þjónustu héðan. Þessi grund-
vallarregla hefur haldist allt til þessa dags,
hvað varðar hina innlendu gjaldeyrisreikn-
inga.

Eins og nafnið bendir til eru þetta innlendir
reikningar, og úttekt af þeim er háð ýmsum
takmörkunum. Í reynd er því ekki um gjald-
eyri til frjálsrar ráðstöfunar að ræða. Innstæð-
urnar má nota á tvennan hátt: Þeim má í
fyrsta lagi breyta í íslenskar krónur á þeim
tíma, sem reikningseigandinn sjálfur ákveð-
ur, við því gengi, sem þá gildir. Í öðru lagi má
nota þær til að inna af hendi þær greiðslur í
erlendri mynt, sem gjaldeyrisreglur heimila.
Ef þessar greiðslur eru í sömu mynt og reikn-

ingarnir, sleppur reikningseigandinn við
meginhlutann af yfirfærslukostnaði og mis-
mun kaup- og sölugengis. Sé hins vegar um
færslu milli erlendra gjaldmiðla að ræða,
greiðir reikningseigandi nú um það bil helm-
ing af mismun kaup- og sölugengis. Gjald-
eyrisreikningarnir eru nú aðallega í fjórum gjald-
miðlum, Bandaríkjadollurum, v-þýskum
mörkum, sterlingspundum og dönskum
krónum. Með sérstökum samningum er þó
unnt að stofna reikninga í öðrum myntum, og
er nokkuð um slíka reikninga. Vaxtakjör á
innlendum gjaldeyrisreikningum eru nú
ákveðin af bönkum og sparisjóðum með sam-
þykki Seðlabankans. Þessi kjör eru, eins og
daglega má lesa í blöðunum, nokkuð breyti-
leg eftir gjaldeyristegund og innlánsstofnun.
Vextirnir fylgja væntanlega í aðalatriðum
vaxtaþróun í viðkomandi landi, þótt sam-
keppnissjónarmið milli innlánsstofnana hér
á landi ráði nokkru í þessu efni. Mér virðist
sem vaxtakjörin hafi yfirleitt verið reiknings-
eigendum fremur hagstæð. Um þessar
mundir eru vextir af innstæðum í dollurum
7½–8½%, í pundum 9½–12%, í mörkum 4
–5% og í dönskum krónum 8–10%. Ekki eru
takmörk á geymslutíma á þessum reikning-
um, og féð má taka af þeim án fyrirvara, hvort

sem er til yfirfærslu í íslenskar krónur eða til viðurkenndra greiðslna í erlendra mynt. Í reglum er sett hámark á þá fjárhæð, sem taka má út af reikningum einstaklinga á ári hverju í erlendum gjaldeyri, en framkvæmd þessa ákvæðis mun hafa verið frjálslæg.

3. *Reynslan af innlendum gjaldeyrisreikningum.*

Gjaldeyrisreikningarnir hafa verið mikið notaðir, og hafa innstæður á þeim farið ört vaxandi, hvort sem er í hlutfalli við heildarinnlán eða gjaldeyrisforða landsmanna. Í árslok 1978 voru tæplega $3\frac{1}{2}$ milljón dollara á þessum reikningum eða innan við 1% af heildarinnlánum og um $2\frac{1}{2}\%$ af gjaldeyrisforðanum. Um þessar mundir eru gjaldeyrisreikningar um 40 þúsund talsins. Innstæður á þeim voru um síðustu áramót um 43 milljónir dollara, sem jafngildir $6,7\%$ af heildarinnlánum og um þriðjungi af gjaldeyrisforða landsins.

Í heild hafa innstæður á reikningum þessum verið fremur stöðugar og virðist gjaldeyri, sem á þá safnast, falla nokkuð jafnt til. Reikningseigendur virðast ógjarnan vilja skipta honum fyrir íslenskar krónur.

Tveir þriðju af innstæðum eru á reikningum einstaklinga, en um 25–30% í eigu fyrirtækja, mest verslunarfyrirtækja. Þessi skipting er sennilega ekki mjög upplýsandi, því að reikningar einstaklinga geta sem hægt verið tengdir fyrirtækjum. Ekki munu vera mikil brögð að færslum milli gjaldmiðla, enda þótt miklar breytingar hafi orðið á gengishlutföllum á síðustu árum. Þótt dæmi séu um slíkar færslur, hefur myntsamsetningin á heildina litið verið fremur stöðug að undanfögnu. Af heildarinnstæðum eru nú 75% í dollurum, 9% í v-þýskum mörkum, 7% í pundum og 9% í dönskum krónum. Eftir því sem þessar innstæður vaxa aukast möguleikarnir til þess að hafa þær til gengistryggingar í viðskiptum, og dæmi eru um slíka notkun reikninganna.

Þótt inneign á gjaldeyrisreikningum hafi farið ört hækkandi, hefur gengisáhætta bank-

anna ekki verið tiltakanlega vandmeðfarin, vegna þess hversu stöðugar innstæðurnar hafa verið. Auðvitað þurfa bankarnir helst að eiga mótvirði með sambærilegum gengisákvæðum í kröfum á hendur öðrum og eru reyndar skyldugir til þess samkvæmt reglum, sem settar voru í fyrra. Yfirleitt er þetta mótvirði ekki innstæður í erlendum bönkum, heldur innlendar kröfur með gengisákvæðum.

Eins og reynslan síðustu sjö árin sýnir eru þessir reikningar vinsælir og gefa viðskiptavinum bankanna kost á að firra sig gengisáhættu, en ávaxta um leið fé sitt með sæmilegum kjörum. Auk þess var 10% skatturinn á ferðagjaldeyri, sem í gildi var frá því í september 1978 þar til í júlí 1983 og reikningseigendur gátu sneitt hjá fremur en aðrir, án efa sterkur hvati til þess að stofna slíka reikninga.

Reikningarnir hafa gert samanburð á innlendum og erlendum vaxtakjörum raunhæfari og nærtækari. Eins virðist mér líklegt, að þeir hafi bætt gjaldeyrisstil og aukið sparnað eins og tilgangurinn var, ef til vill meira en menn óraði fyrir í upphafi.

4. *Breytingin 1. ágúst 1985: Áhrif á hagútflytjenda.*

Frá sjónarmiði útflytjenda eru fjórir annmarkar á núgildandi reglum um skilaskyldu og gjaldeyrisreikninga:

Í fyrsta lagi ræður hver einstakur framleiðandi í sjávarútvegi yfirleitt litlu um það, hvernær og þar með við hvaða gengi útflutningsandvirðinu er breytt í íslenskar krónur. (Sölusamtökin og þeir, sem flytja sjálfir út, ráða auðvitað heldur meiru um þetta.)

Í öðru lagi þurfa útflytjendur að skipta tekjum sínum í krónur á kaupgengi, en kaupa gjaldeyri á sölugengi til þess að greiða ýmsan erlendan kostnað.

Í þriðja lagi eiga útflytjendur óhægt með að firra sig gengisáhættu með því að geyma fé í þeirri mynt, sem þeir helst kysu og getur verið önnur en sú, sem þeir fá fyrir vöru sína eða þjónustu.

Í fjórða lagi finnst útflytjendum oft, að þeir

Tafla 2

Skipting innstæðna á gjaldeyrisreikningum milli mynta

	Hlutfallstölur, %	
	Árslok	30. apríl
	1984	1985
Dollar (USD)	75,5	74,4
Pund (GBP)	5,8	7,3
Mörk (DEM)	8,8	8,5
Danskar krónur (DKK)	9,3	9,7
Yen (JPY)	0,5	0,3
Samtals	100,0	100,0

Heimild: Bankaeftirlitið.

fái ekki sannvirði fyrir gjaldeyri samkvæmt hinu opinbera gengi, þ.e. að gengið sé ekki „rétt“ skráð.

Þeir, sem heimild hafa til að geyma fé á innlendum gjaldeyrisreikningum, standa betur að vígi en aðrir, að minnsta kosti varðandi fyrstu þrjú atriðin. Það er því að vonum, að útflytjendur telji á sig hallað að hafa ekki notið sama réttar og ýmsir aðrir um stofnun gjaldeyrisreikninga, þótt auðvitað hafi þeir sem einstaklingar átt þess kost, hvað varðar eftirstöðvar ferðagjaldeyris og þess háttar.

En í hverju felst breytingin 1. ágúst í raun og veru? Fullnaðarsvar fæst ekki fyrr en Seðlabankinn og gjaldeyrisbankar hafa sett nánari reglur um framkvæmdina, að öllum líkindum ekki fyrr en í júlí. Á það er rétt að benda, að hin nýja reglugerð felur í sér ýmis sérstök ákvæði varðandi gjaldeyrisreikninga útflytjenda. Þannig er gert ráð fyrir, að gjaldeyrisbankar, sem lána út á útflutning, geti áskilið, að gjaldeyri, sem inn kemur fyrir útflutning, greiðist fyrst inn á sérstaka bundna gjaldeyrisreikninga við gjaldeyrisiskil. Af þessum bundnu reikningum skal gera skil á afurðalánum, en að því loknu er útflytjanda heimilt að leggja eftirstöðvarinn inn á sinn gjaldeyrisreikning. Eins og kunnugt er fer uppgjör á afurðalánum nú yfirleitt fram við gjaldeyrisiskil, þannig að hér virðist ekki vera

um mikla breytingu að ræða. Hins vegar fær hver útflytjandi með þessum nýju reglum betri vörn gegn gengisáhættu.

Þá er í nýju reglunum kveðið á um, að innstæður á gjaldeyrisreikningum geti verið tímabundnar. Sá hagur, sem útflytjendur hafa af því að ráða sjálfir yfirfærslutíma og mynt á innstæðum sínum, fer auðvitað eftir því, hversu rúmur þessi geymslutími má vera. Enn eru áform stjórnvalda hvað þetta varðar ekki þekkt. Þá er þess að geta, að heimildir til að ráðstafa fé af gjaldeyrisreikningi verða bundnar við annað tveggja: Sölu til innlands gjaldeyrisbanka eða greiðslu á kostnaði í erlendri mynt, sem hlýst af útflutningsstarfsemi. Útflytjendur geta þannig ekki selt innlendum aðilum gjaldeyri af reikningum sínum á gangverði, heldur eru þeir eftir sem áður bundnir hinu opinbera gengi. Breytingin er því ef til vill fyrst og fremst sú, að útflytjendum býðst nýtt form verðtryggingar, sem getur komið sér vel. Á hinn bóginn verður þeim jafnnaðsynlegt og fyrr að skipta stærstum hluta gjaldeyristeknanna í íslenskar krónur til þess að borga vinnulaun og annan innlendan kostnað. Möguleikinn til að geta átt innstæður með gengistryggingu er hins vegar mjög mikilvægur. Til dæmis virðist eðlilegt, að útflytjendum standi til boða að leggja fé sitt inn á SDR-reikninga til að mæta innlendum skuldbindingum gagnvart Fiskveiðasjóði og öðrum fjárfestingarlánasjóðum, sem hafa SDR-ákvæði í sínum lánskilmálum. Eins ættu þeir, sem skulda í tilteknum myntum, t.d. yenum eða frönkum, að eiga kost á að geyma fé í þeim myntum.

Á það hefur verið bent, að breytingin sé minni en sýnist, því að samkvæmt gildandi reglum sé útflytjendum þegar heimilt að greiða ýmsan erlendan kostnað fyrir gjaldeyrisiskil, en þeir möguleikar hafi hins vegar verið notaðir minna en skyldi. Þetta kann að vera rétt, en fyrirhugaðri breytingu fylgir hins vegar frelsi, sem ekki er nú, fyrir útflytjanda til að ákveða sjálfur, hvenær hann greiðir eða yfirfærir gjaldeyrisreignir sínar. Auk þess verða slíkar greiðslur væntanlega ódýrari en

nú er vegna lægri gengismunar og bankaþóknunar.

Gjaldeyrisreikningar útflytjenda og gengistryggð afurðalán gera það væntanlega að verkum, að viðskiptabókhald og útborgunarverð sölusamtakanna í sjávarútvegi verður að færa jöfnum höndum í erlendri mynt og íslenskum krónum. Þá verða miðlunarreikningar sölusamtakanna í innlendum bönkum væntanlega einnig framvegis að vera gjaldeyrisreikningar. Í þessu felst þó ekki nein meginbreyting að mínum dómi. Sölusamtökin hafa nú þegar svo ríka ástæðu til að ná söluandvirðinu heim svo fljótt sem kostur er, að þessi skipulagsbreyting mun naumast breyta þar miklu. Þessir reikningar breyta heldur ekki miklu um möguleika sölusamtakanna til þess að fresta yfirfærslum, þegar þeim þykir gengið óaðgengilegt, ef til vill fá þau aukinn sveigjanleika í þessum efnum með tilkomu reikninganna.

Gagnið af reikningum þessum fyrir útflytjendur og samtök þeirra er fyrst og fremst fólgið í öðru. Það er auðvitað ótækt, að útflytjendur geti ekki á sama hátt og aðrir varið sig gegn gengisáhættu, en úr því bæta reikningarnir að nokkru. Hversu mikilvægt þetta verður, fer eftir því, hvernig reglurnar um gjaldeyrisreikningana verða í nánari atriðum. Á það má einnig benda, að með skráningu útborgunarverðs til einstakra framleiðenda í erlendri mynt, sem ef til vill fylgir í kjölfarið, muni fást nánara samband við markaðinn. Stjórnendur hvers fyrirtækis fá með því betri yfirsýn yfir samanburð milli tegunda, þegar þeir ákveða framleiðslusamsetningu sína. Einnig verði ljósara í hverju fyrirtæki, hver sé munurinn á verðbreytingum á Íslandi og í markaðslöndunum. Allt er þetta jákvætt að mínum dómi.

Meginbreytingin felst þó í möguleikum útflytjenda til að gengistryggja innstæður sínar, en ekki í breyttum reglum um gjaldeyrisiskil eða gengisskráningu, því í raun og veru ríkir áfram skilaskylda, sem ýmist má inna af hendi með sölu á gjaldeyri þegar í stað

eða með innlögn á innlendan gjaldeyrisreikning.

Hingað til hef ég horft á málið af sjónarhóli útflytjenda. en hver verða áhrifin á viðskiptabanka þeirra?

5. Áhrif á hag bankanna.

Eftir 1. ágúst geta útflytjendur innan vissra og enn óþekktra marka valið, hvort þeir geyma söluandvirði útflutnings, eftir að skil hafa verið gerð á afurðalánum, á venjulegum innlánsreikningum eða á innlendum gjaldeyrisreikningum. Þessi breyting mun væntanlega fyrst og fremst breyta samsetningu innlána, en ekki auka þau. Hugsanlegt er þó, að þessir reikningar stuðli, þegar fram í sækir, að skjótari gjaldeyrisiskilum. Sé ekki reiknað með skjótari gjaldeyrisiskilum en verið hafa, yrðu fyrstu áhrifin á hag bankanna að óbreyttum útlánareglum heldur minni útlánageta eða aukin gengisáhætta. Hvorugt ætti þó að skipta sköpum fyrir útflytjendur sem viðskiptamenn bankanna. Verði bankarnir lakar settir í heild, verða útflytjendur væntanlega að sama skapi betur settir. Fyrir einstakar lánastofnanir og einstaka útflytjendur gætu nýju reikningarnir hins vegar skipt verulegu máli, einkum ef svo stendur á, að menn þurfa á erlendum gjaldeyri að halda til þess að inna af hendi greiðslur á erlendum skuldbindingum á tilteknum tíma.

Engin leið er að meta með vissu fyrirfram, hversu mikið fé muni safnast á þessa reikninga. Ólíklegt virðist, að einstakir útflytjendur muni safna á þá miklu fé. Innstæður gætu þó stokkið upp, þegar andvirði útflutnings skilar sér, en runnið að mestu eða öllu leyti út aftur á fáum dögum, þegar gerð eru skil á skuldum og fénu varið til greiðslu á hráefni, launum o.s.frv. Hagskýrslur sýna ekki, hversu miklar innstæður útflytjendur eiga að jafnaði í innlánsstofnunum, en gjaldeyrisreikningarnir eru varla líklegir til að auka þær skyndilega. Þótt veltuhraðinn á hverjum reikningi verði væntanlega mikill, gæti hér verið um verulegar fjárhæðir að ræða til jafnaðar á heildina lítið. Þá er þess að gæta, að

Tafla 3

**Vísbending um skiptingu innstæðna á
gjaldeyrisreikningum milli eigenda í lok hvers árs**

	Hlutfallstölur, %		
	1982	1983	1984
Einstaklingar	65,6	61,4	65,6
Atvinnuvegir	29,4	31,6	26,9
Híð opinbera	1,8	1,5	1,4
Innlánsstofnanir	0,3	2,3	4,1
Aðrar lánastofnanir	2,9	2,7	2,0
Óflokkað	0,0	0,5	0,0
Alls	100,0	100,0	100,0

Heimild: Seðlabanki Íslands, hagfræðideild.

vegna þess eins, að fá og stór sölusamtök annast mikinn hluta útflutnings, er líklegt, að innstæður á reikningum útflytjenda, að sölusamtökunum meðtöldum, verði sveiflukenndar, þannig að háar fjárhæðir komi inn á nokkurra vikna fresti og renni svo út á fáum dögum.

Þetta væri afarólíkt því, sem verið hefur um gjaldeyrisreikninga til þessa, eins og ég nefndi áðan. Það er einmitt þessi hugsanlegi óstöðugleiki innstæðna, sem viðskiptabankar útflytjenda bera kvíðboga fyrir. Samkvæmt gildandi reglum og góðum bankavenjum þurfa bankarnir að verja sig fyrir gengisáhættu. Óstöðugar innstæður á gjaldeyrisreikningum útheimta því meira lausafé og draga þar með að öllu öðru óbreyttu úr lánamöguleikum viðkomandi stofnunar.

Einnig virðist líklegt, að færslur milli gjaldmiðla gætu orðið meiri en verið hafa. Nú eru um þrír fjórðu hlutar innstæðna á dollara-reikningum, og færslur milli mynta virðast ekki miklar, enda kosta þær nokkurt fé, og innstæður virðast myndast með fremur jafnri söfnun. Útflytjendareikningar gætu aftur á móti tekið sneggrí breytingum. Ef stór sölusamtök ákveða að geyma fé í einni mynt fremur en annarri, geta háar fjárhæðir færst milli gjaldmiðla. Erfitt getur verið fyrir viðskiptabanka að tryggja sig gegn slíkum tilfærslum á útlánahlið. Hversu umfangsmikið mál þetta verður, fer eftir reglum um lengd

leyfilegs geymslutíma á gjaldeyrisreikningum útflytjandans, um það, hvað teljist viðurkenndar greiðslur í erlendri mynt, og eftir kostnaði við millifærslur. Þótt nánari reglur hafi ekki enn litið dagsins ljós, virðist líklegt, að útflytjendareikningar verði alveg sérgreindir og undir strangara eftirliti en þeir reikningar, sem fyrir eru, a.m.k. fyrst í stað.

Engin leið er að færa haldgóð rök fyrir áætlunum um, hverjar fjárhæðir verði á þessum reikningum útflytjenda, en varpa má fram þeirri ágiskun, að fljótlega, t.d. innan árs, standi á þeim a.m.k. 10–20 milljónir dollara að jafnaði. Þessi fjárhæð mun hins vegar væntanlega sveiflast afarmikið innan hvers árs. Hvernig þetta fer, er auðvitað háð því, hvernig gjaldeyrisyfirvöld túlka hugtökin „tímabundin innlögn“ og „viðurkenndar greiðslur í erlendri mynt“, en eftirlit með þeim verður ekki auðvelt. Smásmugulegt eftirlit virðist þó illa samrýmast meginhugmyndinni um reikningana og reyndar venjulegri bankastarfsemi.

6. Áhrif á gengisskráningu.

Eins og ég hef þegar ýjað að virðist mér, að bein áhrif þessara nýju reikninga á gengisskráninguna verði ekki mikil. Eigendum innstæðnanna verður ekki frjálst að selja gjaldeyrinn að vild innanlands, heldur verður fénu skipt við því gengi, sem ríkisstjórn og Seðlabankinn ákveða hverju sinni. Það er hins vegar ljóst, að þegar gengislækkun væri talin í adsigi, myndu eigendur gjaldeyrisreikninga freista þess að halda fé á reikningunum eins lengi og þeim væri unnt. Sölusamtökin í sjávarútvegi hafa auðvitað haft og hafa áfram möguleika til að tímasetja heimflutning gjaldeyris innan vissra marka, og innlendir gjaldeyrisreikningar fyrir útflytjendur breyta ekki þeim möguleikum, en virðast þó fremur styrkja hendur samtakanna í þessu efni. Svigrúm einstakra útflytjenda verður hins vegar jafnan takmarkað, hvað þetta varðar, vegna þess að þeir þurfa að standa skil á greiðslum fyrir fisk og vinnu fólks og á öðrum innlendum kostnaði.

Gjaldeyrisreikningarnir, sem fyrir eru, virðast ekki hafa gengið í bylgjum af þessu tagi. Með tilkomu útflytjendareikninganna gæti þetta breyst, því að um þá gæti meginhlutinn af gjaldeyriskjörnum farið. Skyndileg hækkun innstæðna gæfi vísbendingar um það, að almenningur og fyrirtæki telji gengið of hátt. Slík vísbending getur að mínum dómi stuðlað að réttari gengisskráningu, þegar til lengdar lætur. Innstæða á reikningi gæti komið í stað skjótráðs innflutnings, þegar menn telja gengið valt. Spurningin er fyrst og fremst, hver fær að ráðstafa gjaldeyrinum, sá, sem aflar hans, eða sá, sem eyðir honum.

Hins vegar fer því fjarri, að með því að heimila þessa reikninga útflytjenda hafi verið ákveðið, að gengið skuli hér eftir ráðast af framboði og eftirspurn á frjálsum markaði. Sé með frjálsum markaði átt við eitthvað í líkingu við þá gjaldeyrismarkaði, sem starfa með stórbjóðum, tel ég þá leið tæpast raunhæfa hér á landi. Íslenski gjaldeyrismarkaðurinn er alltof lítill til þess, að á honum geti myndast sæmilega stöðugt og raunhæft gengi frá degi til dags, nema til komi meiri eða minni þátttaka Seðlabankans (eða samtaka bankanna) í starfsemi hans, en þar með mundi hann (þau) í raun ráða mestu um það, hvert gengið væri á hverjum tíma. Reynsla annarra þjóða bendir til þess, að mjög stóra markaði þurfi, til þess að markaðsgengi geti verið sæmilega stöðugt. Hlutist Seðlabankinn til um gengið í ríkum mæli með kaupum eða sölu á gjaldeyri, er stutt í það, að hann ráði beinlínis gengisskráningunni. Með þessu er ég ekki að segja, að aukið frjálsræði í gjaldeyrisviðskiptum muni engin áhrif hafa á þróun gengisins og svigrúm stjórnvalda til þess að halda genginu óeðlilega háu eða lágu. En um leið og stjórnvöld linuðu tökin á gengisskráningunni, yrðu þau að leggja meiri áherslu á beitingu annarra hagstjórnartækja, einkum aðgerðir í ríkisfjármálum og peningamálum. Slík áherslubreyting væri að ýmsu leyti til bóta. Margt mælir með auknu frjálsræði í gjaldeyrisviðskiptum, en varla er við því að búast, að raunverulegur gjaldeyris-

markaður geti myndast hér á landi fyrr en frjáls verðmyndun er orðin víðtækari á fleiri sviðum innanlands en nú er. Á sviði sjávarútvegsins bæri þar hæst sveigjanlegra fiskverð. Ég held líka, að það sé ein helsta forsenda frjáls gjaldeyrismarkaðar, að starfandi sé í landinu opinber peninga- og verðbréfamarkaður og millibankaviðskipti, þar sem gengi verðbréfa og vextir ráðast af framboði og eftirspurn.

Frjálsari gjaldeyrisviðskipti gera samannburðinn milli verðgildis íslensku krónunnar og annarra gjaldmiðla hreinni og beinni en verið hefur. Það getur haft góð áhrif, ef réttar ályktanir eru af því dregnar í stjórn landsins.

Íslenskur fjármagnsmarkaður á langt í land að ná þeim þroska, sem þarf, til að hægt sé að láta gengi krónunnar ráðast á frjálsum markaði. Mér er til efs, að það verði á næstu árum. Á meðan svo stendur á er val á gengistilhögun hér á landi fyrst og fremst val milli misjafnlegra fastra tenginga við helstu viðskiptamýntir og ákvörðun á innbyrðis mikilvægi þessara mynta í gengisviðmiðun, þ.e. í hversu ríkum mæli gengi krónunnar skuli fylgja Bandaríkjadollar og í hversu ríkum mæli Evrópu-myntum.

7. *Reynsla annarra þjóða.*

Það er athyglisvert, að árið 1984 höfðu 120 af 146 aðildarríkjum Alþjóðagjaldeyrissjóðsins skilaskyldu á gjaldeyri, sem inn kemur fyrir útflutning, af því tagi, sem hér hefur gilt. Þeim 26, sem ekki hafa stranga skilaskyldu, má skipta í fimm hópa. Í fyrsta lagi: Öll stóru iðnríkin nema Frakkland og Ítalía, þ.e. Bandaríkin, Bretland, Japan, V-Þýskaland og Kanada; auk þeirra fjögur smærri iðnríki: Holland, Svíþjóð, Austurríki og Finnland. Hin sautján skiptast í þrennt. Fyrst eru 6–7 olíuauðug Arabaríki, þá 5 ríki, sem ekki hafa sjálfstæða mynt, heldur fylgja Bandaríkjadollar í einu og öllu, og loks Suðausturasíuríkin, Hong-Kong, Singapore, Malasía og Indónesía. Þetta er sundurleitur hópur, en mörg þessi ríki eiga það einnig sameiginlegt, að þau leyfa frjálsar fjármagnshreyfingar

Tafla 4

**Skipting innstæðna á gjaldeyrisreikningum
atvinnuveganna eftir atvinnugreinum
í lok hvers árs**

Samkvæmt atvinnugreinaskiptingu bankanna			
Hlutfallstölur, %	1982	1983	1984
Landbúnaður	0,2	0,7	0,3
Sjávarútvegur	4,7	1,0	0,3
Verslun	47,0	58,5	59,8
Iðnaður	14,6	8,6	8,5
Samgöngur	11,8	20,4	13,6
Orkufyrirtæki	9,5	2,8	5,2
Byggingaverktakar	0,9	0,2	0,2
Þjónustustarfsemi	11,3	7,8	12,1

Heimild: Seðlabanki Íslands, hagfræðideild.

milli sín og umheimsins, þetta á þó hvorki við Norðurlöndin tvö né Austurríki eða Japan,

Því verður ekki með nokkru móti haldið fram, að þessum tuttugu og sex ríkjum hafi vegnað verr en öðrum, þvert á móti hafa þau mörg átt efnahagslegri velgengni að fagna. Hins vegar er frelsi frá skilaskyldu gjaldeyris aðeins smáangi af viðskiptareglum og hagkerfi ríkja og engin leið að draga víðtækar ályktanir af því atriði einu sér. Skilaskyldan

er greinilega regla fremur en undantekning í gjaldeyrisviðskiptum í heiminum, þegar litið er til ríkjafjöldans, en ekki, ef horft er á fjárhæðir viðskiptanna.

Ef litið er til Norðurlanda eins og Íslendingum er gjarnt að gera, sést, að Norðmenn hafa stranga skilaskyldu, Danir nokkru vægari, en þó þannig, að útflytjendur mega ekki geyma tekjur í gjaldeyri innanlands lengur en 90 daga samkvæmt nýjum reglum, sem tóku gildi 1. júní sl. (fram að þeim degi var skilafresturinn 30 dagar). Í Finnlandi og Svíþjóð (og reyndar einnig í Austurríki) hafa hins vegar tíðkast í allmörg ár innlendir gjaldeyrisreikningar útflytjenda með líku sniði og hér eru nú ráðgerðir. Reynslan af slíkum reikningum í þessum löndum hefur nær eingöngu verið jákvæð, bæði frá sjónarmiði útflytjenda og gjaldeyrisyfirvalda.

Tíminn einn fær úr því skorið, hvernig til tekst hér á landi. Nokkur óvissa hlýtur ætíð að fylgja breytingum af þessu tagi. Gjaldreikningar fyrir útflytjendur munu leiða til aukins viðskiptafrelsis, sem tvímælalaust er jákvætt.

Störf Alþingis

Hér er greint frá störfum 107. löggjafarþings Íslendinga, og fylgir skrá yfir lög og ályktanir þingsins. Greinin er tekin saman af Sigurði G. Thoroddsen.

Reglulegt Alþingi 1984–1985, sem var 107. löggjafarþing Íslendinga, stóð frá 10. október til 20. desember 1984 og frá 28. janúar til 21. júní 1985 eða alls 216 daga.

Haldnir voru samtals 318 þingfundir, þar af 108 í neðri deild, 109 í efri deild og 101 í sameinuðu þingi.

Á þinginu voru lögð fram 194 lagafrumvörp, þar af 107 stjórnarfrumvörp og 87 þingmannafrumvörp. Á milli deilda skiptust frumvörpin þannig, að fyrir neðri deild voru lögð 34 stjórnarfrumvörp og 56 þingmannafrumvörp. Fyrir efri deild var lagt 71 stjórnarfrumvarp og 31 þingmannafrumvarp. Fyrir sameinað þing voru lögð 2 stjórnarfrumvörp.

Alls voru 102 lagafrumvörp afgreidd sem lög frá Alþingi, þar af 87 stjórnarfrumvörp og 15 þingmannafrumvörp. Fjögur þingmannafrumvörp voru felld og tíu var vísað til ríkisstjórnarinnar. Eitt stjórnarfrumvarp var fellt og einu vísað til ríkisstjórnarinnar. Átján stjórnarfrumvörp og 58 þingmannafrumvörp urðu ekki útrædd á þinginu.

Alls voru bornar fram 139 þingsályktunartillögur, þar af 134 í sameinuðu þingi og 5 í

efri deild. Tuttugu og fimm tillögur voru samþykktar sem ályktanir Alþingis, þrjár voru felldar, fimm vísað til ríkisstjórnarinnar, tvær afgreiddar með rökstuddri dagskrá og 104 urðu ekki útræddar.

Til samanburðar má geta þess, að á síðasta reglulega Alþingi, það er 106. löggjafarþinginu, voru lögð fram 187 lagafrumvörp, og voru 111 afgreidd sem lög frá Alþingi. Þá urðu ályktanir Alþingis 25 að tölu.

Alls voru bornar fram 204 fyrirspurnir, allar í sameinuðu þingi. Allar voru fyrirspurnirnar ræddar eða svarað skriflega nema ein.

Mál, sem komu til meðferðar þingsins, voru 537 að tölu. Skýrslur ráðherra urðu samtals þrettán. Tala prentaðra þingskjala varð 1424.

Hér á eftir fer skrá yfir öll lög og þingsályktunartillögur, sem afgreiddar voru á þinginu, og er stuttlega vikið að efni flestra mála. Þá er þess getið, hvenær hver mál var samþykkt á Alþingi, og einnig er getið númers og staðfestingardags laganna.

Skrá yfir lög, afgreidd á 107. löggjafarþingi.

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Áfengismál. Lög um breyting á áfengislögum, nr. 82 2. júlí 1969. Breytingin varðar meðferð á áfengi um borð í skipi, sem kemur frá útlöndum.	20. mars 1985	7/2. apríl 1985
Almannatryggingar. Lög um breyting á lögum nr. 95/1975, um breyting á lögum um almannatryggingar, nr. 67/1971, með síðari breytingum. Lögin fjalla um álagningu sjúkratryggingagjalds.	17. des. 1984	127/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum um almannatryggingar, nr. 67/1971, með síðari breytingum. Breytt ákvæði um dagpeninga vegna starfa á eigin heimili.	19. júní 1985	83/2. júlí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 67/1971, um almannatryggingar, með síðari breytingum. Makabætur til elli- og örorkulífeyrisþega eru hækkaðar.	21. júní 1985	73/2. júlí 1985
Almannavarnir. Lög um varnir gegn snjóflóðum og skriðuföllum. Almannavarnir ríkisins skulu annast mat á hættu á ofanflóðum í þeim sveitarfélögum, þar sem hættu er talin á slíku. Stofna skal sérstakan sjóð, Ofanflóðasjóð, sem nota skal til greiðslu kostnaðar við ofanflóðavarnir.	22. maí 1985	28/4. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 94 29. desember 1962, um almannavarnir, sbr. lög nr. 30 29. apríl 1967 og lög nr. 55 30. maí 1979. Helstu nýmæli þessara laga varða skýrari verkaskiptingu ríkis og sveitarfélaga og nýja tilhögun um skipun almannavarnanefnda. M.a. er nefndunum sjálfum gert að kjósa sér formann. Þá er og gert ráð fyrir auknum verkefnum almannavarnaráðs.	20. júní 1985	85/2. júlí 1985
Alþingi. Lög um þingsköp Alþingis. Meðal nýmæla eru breytt ákvæði um hlutverk forseta þingsins, verkefni fastanefnda þingsins og meðferð þingsályktunartillagna. Einnig er breytt reglum um fyrirspurnir og umræður utan dagskrár.	3. júní 1985	52/14. júní 1985
Banka- og lánamál. Lög um breyting á lögum nr. 9 13. febrúar 1970, um Iðnþróunarsjóð, sbr. lög nr. 43/1980. Ríkisstjórninni er veitt heimild til þess að staðfesta fyrir Íslands hönd breytingar á samningi um norrænan iðnþróunarsjóð fyrir Ísland. Þessar breytingar fela m.a. í sér aukið verkswið sjóðsins, möguleika á sveigjanlegri lánskjörom og aukinni þátttöku sjóðsins í áhættufjármögnun.	7. júní 1985	59/19. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 34/1979, um veðdeild Búnaðarbanka Íslands.	20. júní 1985	76/4. júlí 1985

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um Framkvæmdasjóð Íslands. Hlutverk sjóðsins er að annast innan ramma lánsfjárlaga og annarra laga, eftir því sem við á, milligöngu um lántökur fyrir fjárfestingarlánasjóði og aðra sambærilega aðila, sem þess óska.	21. júní 1985	70/1. júlí 1985
Lög um viðskiptabanka. Lögin gilda um viðskiptabanka í eigu ríkisins eða hlutafélaga, en öðrum er ekki heimilt að reka viðskiptabanka. Stofnendur hlutafélagsbanka skulu eigi vera færri en 50 og hlutafé a.m.k. 100.000.000 kr., allt í íslenskri eigu. Ákvæði eru um stjórn bankanna, starfsemi, laust fé og eigið fé, ársreikninga, tryggingarsjóð viðskiptabanka o.fl. Meðal nýmæla er, að starfsemi hvers viðskiptabanka er nú ekki bundin tiltekinni atvinnugrein.	21. júní 1985	86/4. júlí 1985
Lög um sparisjóði. Stofnendur sparisjóðs skulu eigi vera færri en 30, fjárráða íslenskir ríkisborgarar, búsettir hér á landi, sýslufélög, sveitarfélög eða starfandi sparisjóðir og stofnfé vera a.m.k. 3.000.000 kr. Í lögnum er skilgreind starfsemi sú, sem sparisjóður má reka. Ákvæði eru um stofnfjárluti, stjórn sparisjóðs, laust fé og eigið fé, ársreikninga, endurskoðun, tryggingarsjóð sparisjóða, samruna sparisjóða o.fl.	21. júní 1985	87/4. júlí 1985
Byggðastofnun. Lög um Byggðastofnun. Byggðastofnun tekur við eignum og skuldbindingum Byggðasjóðs. Hlutverk Byggðastofnunar er að stuðla að þjóðfélagslega hagkvæmri þróun byggðar í landinu, og getur hún veitt lán eða ábyrgðir í þessu skyni. Byggðastofnun skal heyra undir forsætisráðherra. Stjórn hennar skal skipuð 7 mönnum, kosnum af Alþingi.	20. júní 1985	64/1. júlí 1985
Dóms- og lögreglumál. Lög um breyting á lögum nr. 74 27. apríl 1972, um skipan dómsvalds í héraði, lögreglustjórn, tollstjórn o.fl. Sett eru á stofn embætti héraðsdómara og fógeta við nokkur embætti í landinu í stað embætta löglærðra fulltrúa.	20. mars 1985	6/2. apríl 1985
Lög um breyting á lögum um ávana- og fíkniefni, nr. 65/1974, sbr. lög nr. 60/1980 og nr. 75/1982. Hert eru viðurlög við brotum á lögum þessum.	8. maí 1985	13/21. maí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 74/1974, um meðferð opinberra mála. Mál vegna meiri háttar skatta- og efnahagsbrota skulu að jafnaði sæta meðferð í Reykjavík. Veitt er heimild til þess að tilkveðja einn sérfróðan með dómsmann í stað tveggja áður í málum, sem sérkunnáttu þarf til.	22. maí 1985	27/4. júní 1985
Lög um breyting á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með áorðnum breytingum. Aðallega eru gerðar breytingar varðandi refsivist.	31. maí 1985	42/10. júní 1985
Efnahags- og fjármál. Fjárlög fyrir árið 1985. Tekjur samkvæmt greiðslufirliti ríkissjóðs eru áætlaðar kr. 25.335.942.000, en gjöld kr. 26.078.803.000. Innborganir á lánaþrengingum eru áætlaðar kr. 868.500.000 umfram útgreiðslur, en halli á viðskiptareikningi kr. 120.000.000 og greiðsluafgangur því kr. 5.639.000. Stærstu tekju-liðir eru söluskattur kr. 9.835.000.000, gjöld af innflutningi kr. 4.473.800.000. Stærstu gjaldaliðir eru til heilbrigðis- og tryggingarmála kr. 10.096.962.000 og menntamála kr. 3.965.178.000.	21. des. 1984	133/31. des. 1984

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um samþykkt á ríkisreikningnum fyrir árið 1980.	15. maí 1985	19/28. maí 1985
Fjáraukalög fyrir árið 1980.	23. maí 1985	26/4. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 13 10. apríl 1979, um stjórn efnahagsmála o.fl. Ákvæði laganna um verðbætur á laun eru felld niður.	29. maí 1985	21/30. maí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 52/1966, um ríkisbókhald, gerð ríkisreiknings og fjárlaga, sbr. lög nr. 31/1982, um breyting á þeim lögum.	19. júní 1985	84/2. júlí 1985
Lög um þátttöku ríkisins í hlutafélagi til að örva nýsköpun í atvinnulífi og um heimildir annarra aðila til þátttöku í félaginu. Ríkisstjórnin skal beita sér fyrir stofnun hlutafélags, er hafi það markmið að örva nýsköpun í íslensku atvinnulífi og efla arðsama atvinnustarfsemi. Hlutfé verði a.m.k. 200 milljónir króna. Viðskiptaböndum, ýmsum tryggingafélögum og fleirum er veitt heimild til þess að gerast hluthafar í félaginu.	20. júní 1985	69/1. júlí 1985
Erfðamál.		
Lög um breyting á erfðalögum, nr. 8/1962. Aukinn er réttur eftirlifandi maka til setu í óskiptu búi.	29. maí 1985	29/4. júní 1985
Félagsmál.		
Lög um sérstakan barnabótaauka. Lögin kveða á um sérstakan barnabótaauka árið 1985.	17. des. 1984	128/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 91/1982, um málefni aldraðra, með síðari breytingum. Breyting er gerð á tekjustofnum Framkvæmdasjóðs aldraðra. Ákveðin er heimild til þess að verja 30% tekna sjóðsins árlega til styrktar byggingu hjúkrunarrýmis á vegum sveitarfélaga.	19. des. 1984	114/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 18 22. apríl 1959, um vöruhappdrætti fyrir Samband íslenskra berklasjúklinga.	19. des. 1984	115/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 97 24. desember 1979, um eftirlaun til aldraðra, sbr. lög nr. 52/1981 og lög nr. 92/1982.	19. des. 1984	117/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 64/1981, um atvinnuleysis-tryggingar.	17. apríl 1985	10/29. apríl 1985
Lög um vinnumiðlun. Vinnumiðlun skal vera í hverju sveitarfélagi með 500 íbúa eða fleiri. Stjórn vinnumiðlunar skal skipuð af sveitarstjórn og samtökum verkafólks og atvinnurekenda í sveitarfélaginu. Markmið vinnumiðlunar er að stuðla að nægri og jafnri atvinnu um land allt og nægjanlegu framboði vinnuafis fyrir atvinnuvegi þjóðarinnar.	8. maí 1985	18/21. maí 1985
Lög um ríkisábyrgð á launum. Samkvæmt lögum þessum ábyrgist ríkissjóður greiðslur á vinnulaunakröfu launþega á hendur vinnuveitanda, ef bú vinnuveitandans hefur verið tekið til gjaldprotaskipta eða ef farið er með dánarbú hans sem skuldafrágöngubú. Lög þessi koma í stað laga nr. 31/1974, um ríkisábyrgð á launum við gjaldprot.	15. maí 1985	23/28. maí 1985

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um starfsheiti og starfsréttindi heilbrigðisstétta. Lögin kveða á um réttindi og starfsheiti þeirra heilbrigðisstétta, sem sérlög taka ekki til.	15. maí 1985	24/28. maí 1985
Lög um lífeyrisréttindi húsmæðra, breyting á lögum nr. 55 9. júní 1980, um starfskjör launafólks og skyldutryggingu lífeyrisréttinda.	7. júní 1985	58/19. júní 1985
Lög um breyting á barnalögum, nr. 9/1981. Lögin fjalla um meðlag með barni, þegar foreldrar hafa skilið erlendis.	10. júní 1985	44/24. júní 1985
Lög um jafna stöðu og jafnan rétt kvenna og karla. Tilgangur laganna er að koma á jafnrétti og jafnri stöðu kvenna og karla á öllum sviðum. Jafnréttisráð skal annast framkvæmd laganna. Fjallað er um atvinnu, menntun o.fl. Felld eru úr gildi lög nr. 78/1976, um jafnrétti kvenna og karla.	19. júní 1985	65/28. júní 1985
Ferðamál.		
Lög um veitinga- og gististaði. Lögin taka til sölu á gistingu, sölu veitinga, annarra en áfengis, og leigu á samkomustöðum í atvinnuskyni. Fjallað er um skilyrði þess að öðlast leyfi til slíks rekstrar, flokkun gisti- og veitingastaða o.fl.	12. júní 1985	67/28. júní 1985
Lög um skipulag ferðamála. Lögin fjalla um Ferðamálaráð Íslands, Ferðaskrifstofu ríkisins, almennar ferðaskrifstofur, Ferðamálasjóð o.fl. Eldri lög nr. 60/1976, um skipulag ferðamála, falla að mestu úr gildi.	19. júní 1985	79/2. júlí 1985
Heilbrigðismál.		
Lög um breyting á lögum nr. 59/1983, um heilbrigðisþjónustu.	12. des. 1984	110/19. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 76/1982, um lyfjadreifingu. Yfirstjórn rekstrar Lyfjaverslunar ríkisins er aftur færð til fjármálaráðuneytis.	17. des. 1984	116/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 24/1936, um eftirlit með matvælum og öðrum neyslu- og nauðsynjavörum, með áorðnum breytingum.	20. mars 1985	5/2. apríl 1985
Lög um tannlækningar. Fjallað er um, hverjir hafi rétt til þess að kalla sig tannlækna hér á landi, verksvið tannlækna, skyldur o.fl.	3. júní 1985	38/12. júní 1985
Húsnæðismál.		
Lög um greiðslujöfnun fasteignaveðlana til einstaklinga. Lögin kveða á um jöfnun á greiðslubyrði lána, sem einstaklingar taka hjá byggingarsjóðum ríkisins til öflunar eigin húsnæðis. Skulu endurgreiðslur lána tengjast launabreytingum og misgengi það, sem skapast milli hækkunar hinna ýmsu vísitalna og launa, jafnað út.	12. júní 1985	63/26. júní 1985
Lög um húsnæðissparnaðarreikninga. Innlegg manna á húsnæðissparnaðarreikninga skapar rétt til skattaafsláttar, eftir því sem nánar segir í lögnum.	14. júní 1985	49/26. júní 1985

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um breyting á lögum um Húsnæðisstofnun ríkisins, nr. 60 1. júní 1984. Lögin fjalla um forkaupsrétt sveitarfélaga á íbúðum, sem byggðar voru til útrýmingar heilsuspillandi húsnæðis.	21. júní 1985	77/2. júlí 1985
Iðnaður.		
Lög um lagagildi viðaukasamnings milli ríkisstjórnar Íslands og Swiss Aluminium Ltd., um álbræðslu við Straumsvík.	29. nóv. 1984	104/30. nóv. 1984
Lög um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja Landsmiðjuna.	19. des. 1984	125/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 58 frá 4. júní 1981, um lagmetisiðnað og Próunarsjóð lagmetisiðnaðarins, með síðari breytingum.	28. maí 1985	37/11. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 107 27. desember 1973, um þörungavinnslu við Breiðafjörð, sbr. lög nr. 14/1975. Ríkisstjórninni er heimilt að selja eða leigja Þörungavinnsluna hlutafélagi, sem aðilar í Austur-Barðastrandarsýslu hafi frumkvæði um að stofnað verði.	11. júní 1985	60/25. júní 1985
Kirkjumál.		
Lög um kirkjusóknir, safnaðarfundir, sóknarnefndir, héraðsfundi o.fl. Með lögum þessum eru felld úr gildi 4. gr. tilskipunar um tilhlýðilegt helgi-hald sabbatsins og annarra helgra daga á Íslandi, lög nr. 36/1907, um skipun sóknarnefnda og héraðsnefnda, ásamt nokkrum eldri lögum, sem eigi fá samrýmst ákvæðum laga þessara.	20. maí 1985	25/3. júní 1985
Lög um sóknargjöld o.fl. Sóknargjald nemur 0,20–0,40% af útsvarsstofni gjaldanda.	20. júní 1985	80/2. júlí 1985
Landbúnaður.		
Lög um breyting á lögum nr. 50 1. júní 1984, um Lífeyris-sjóð bænda.	8. maí 1985	20/28. maí 1985
Lög um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja jörðina Hamar í Glæsibæjarhreppi í Eyjafjarðarsýslu.	9. maí 1985	15/22. maí 1985
Lög um heimild fyrir ríkisstjórnina til að selja jörðina Víðines í Beruneshreppi, Suður-Múlasýslu.	9. maí 1985	16/22. maí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 30 28. apríl 1966, um meðferð, skoðun og mat á sláturafurðum, með síðari breytingum. Ráðherra getur með vissum skilyrðum leyft slátrun í ólöggiltum sláturhúsum.	9. maí 1985	17/22. maí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 42 12. maí 1969, um afréttarmálefni, fjallskil o.fl., með síðari breytingum. Hér er aðallega um að ræða breytingar, er varða mörk og markaskrár, m.a. plötumerki í eyra sem fjármark og frostmerkingu sem mark á hross.	7. júní 1985	33/19. júní 1985

Lög um breyting á lögum nr. 77 1. október 1981, um dýralækna, sbr. lög nr. 69 18. maí 1982, um breyting á þeim lögum. Skipa skal sérstakan dýralækni fisksjúkdóma.	<i>Samþykkt á Alþingi</i> 14. júní 1985	<i>Lög nr. og dags.</i> 61/27. júní 1985
Lög um breyting á jarðræktarlögum, nr. 79 29. maí 1972. Um er að ræða breytingar á framlögum til búnaðarframkvæmda.	19. júní 1985	71/1. júlí 1985
Lög um framleiðslu, verðlagningu og sölu á búvörum. Í lögnum segir, að tilgangur þeirra sé m.a. að stuðla að framförum og aukinni hagkvæmni í búvöruframleiðslu og vinnslu og sölu búvara til hagsbóta fyrir framleiðendur og neytendur, og að framleiðsla búvara verði í sem nánustu samræmi við þarfir þjóðarinnar og tryggi ávallt nægjanlegt vöruframboð. Lögin fjalla um Framleiðsluráð, verðskráningu á búvörum, verðmiðlun, greiðslu afurðaverðs, stjórn búvöruframleiðslunnar, vinnslu og sölu búvara o.fl. Úr gildi eru felld lög nr. 95/1981, um Framleiðsluráð landbúnaðarins.	21. júní 1985	46/27. júní 1985
Landmælingar.		
Lög um Landmælingar Íslands. Landmælingar Íslands eru sjálfstæð stofnun, sem heyrir undir samgöngu-ráðuneytið. Ráðherra skipar forstjóra til 5 ára í senn. Fjallað er um verkefni Landmælinga Íslands, útgáfu- og höfundarrétt, fjármögnun o.fl.	28. maí 1985	31/7. júní 1985
Lántökur og ábyrgðir.		
Lánsfjárlög fyrir árið 1985. Ýmsar lántöku- og ábyrgðarheimildir fyrir ríkissjóð, opinber fyrirtæki og sjóði, auk annarra ákvæða.	18. júní 1985	32/19. júní 1985
Lög um sjálfskuldarábyrgð ríkissjóðs á láni vegna byggingar stálvölsunarverksmiðju. Ábyrgðin miðast við lán að fjárhæð allt að 1,55 millj. Bandaríkjadala.	20. júní 1985	82/1. júlí 1985
Menntamál.		
Lög um breyting á lögum nr. 67/1976, um löggilta endurskoðendur. Aðnumið er fortakslaust bann laganna við því, að þreyta megi prófið oftari en tvisvar.	17. des. 1984	122/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 77/1979, um Háskóla Íslands. Meðal nýmæla er, að verkfræðideild er skipt í tvær deildir, verkfræðideild og raunvísindadeild, og að háskólanum er nú heimilt að eiga aðild að rannsóknar- og þróunarfyrirtækjum.	1. apríl 1985	8/13. apríl 1985
Lög um vélstjórnarnám. Lög þessi koma í stað eldri laga um vélstjórnarnám nr. 67/1966.	10. apríl 1985	11/22. apríl 1985
Lög um Proskapjálfskóla Íslands. Lögin kveða á um, að ríkið skuli reka skóla, er hafi það hlutverk að veita nemendum fræðilega þekkingu og starfsþjálfun til þess að stunda proskaþjálfun, hvar sem hennar er þörf.	5. júní 1985	40/14. júní 1985
Lög um fjárhagslegan stuðning við tónlistarskóla. Nokkrar breytingar frá eldri lögum sama efnis nr. 22/1975, aðallega varðandi stofnun og rekstur tónlistarskóla.	6. júní 1985	75/14. júlí 1985
Útvarpslög. Samkvæmt lögum þessum má veita öðrum en Ríkisútvarpinu heimild til útvarpsrekstrar. Sérstök nefnd, kosin af Alþingi, veitir slík leyfi. Í lögnum greinir frá því, með hvaða skilyrðum slík leyfi verði veitt. Stofna skal	13. júní 1985	68/27. júní 1985

Menningarsjóð útvarpsstöðva. Tekjur hans verða 10% auglýsingatekna útvarpsstöðva. Ýmis önnur nýmæli eru í lögum þessum, sem fella úr gildi eldri útvarpslög nr. 19/1971.	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um Þjóðskjalasafn Íslands. Í þessum lögum er steypt saman í ein lög lögum um Þjóðskjalasafn Íslands nr. 13/1969 og lögum um héraðsskjalasöfn nr. 7/1947. Helstu nýmæli eru, að Þjóðskjalasafni er falið að líta eftir skjalavörslu skilaskyldra aðila og hafa virkt eftirlit með héraðsskjalasöfnum.	14. júní 1985	66/27. júní 1985
Orkumál.		
Lög um verðjöfnunargjald af raforkusölu. Helsta breyting er sú, að verðjöfnunargjald lækkar úr 19% í 16%.	20. des. 1984	120/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 98 3. maí 1935, um virkjun Fljótaár.	5. júní 1985	36/11. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 53 28. maí 1980, um jöfnun og lækkun hitunarkostnaðar.	7. júní 1985	57/19. júní 1985
Lög um breyting á orkulögum, nr. 58/1967, með síðari breytingum. Í lögnum segir m.a., að iðnaðarráðherra sé heimilt að stofna hlutafélag til þess að markaðsfæra sérþekkingu Orkustofnunar erlendis.	11. júní 1985	53/25. júní 1985
Persónuréttur.		
Lög um kerfisbundna skráningu á upplýsingum, er varða einkamálefni. Nokkrar breytingar frá eldri lögum sama efnis nr. 63/1981.	3. júní 1985	39/15. júní 1985
Lög um veiting ríkisborgararéttar. Með lögum þessum er 31 manni veittur íslenskur ríkisborgaréttur.	12. júní 1985	45/24. júní 1985
Ríkislögmaður.		
Lög um ríkislögmann. Embætti ríkislögmanns er sjálfstæð stofnun og heyrir undir fjármálaráðherra. Ríkislögmaður fer með uppgjör bótakrafna, sem beint er að ríkissjóði, og annast fyrir hönd ríkissjóðs málflutning í þeim einkamálum, sem höfðuð eru gegn ríkinu eða ríkið höfðar gegn öðrum.	11. júní 1985	51/24. júní 1985
Sjávarútvegur og siglingar.		
Lög um breyting á lögum nr. 81 23. júlí 1974, um Verðlagsráð sjávarútvegsins.	12. des. 1984	111/21. des. 1984
Lög um atvinnuréttindi skipstjórnarmanna á íslenskum skipum. Lög þessi koma í stað laga sama efnis nr. 81/1984.	19. des. 1984	112/31. des. 1984
Lög um atvinnuréttindi vélfræðinga, vélstjóra og vélavarða á íslenskum skipum. Lög þessi koma í stað laga sama efnis nr. 77/1984.	19. des. 1984	113/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 81 31. maí 1976, um veiðar í		

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
fiskveiðilandhelgi Íslands, sbr. lög nr. 38 28. maí 1981. Lögin fjalla um stjórn fiskveiða.	20. des. 1984	118/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 51 28. apríl 1983, um Afla- tryggingasjóð sjávarútvegsins.	15. apríl 1985	12/19. apríl 1985
Lög um aðgerðir til að bæta hag sjómanna og sjávarút- vegs.	15. apríl 1985	9/26. apríl 1985
Lög um framkvæmd alþjóðasamnings um gáma.	29. apríl 1985	14/10. maí 1985
Lög um Verðlagsráð sjávarútvegsins. Meðal breytinga frá eldri lögum er fækkun fulltrúa í Verðlagsráði, þegar verð á sjávaraflla er ákveðið, úr 12 í 8. Þá hefur Verðlagsráð nú heimild til þess að gefa verðlagningu á tilteknum fisktegundum frjálsa. Nýtt ákvæði kveður á um, að Verðlagsráð skuli haga verðákvörðunum sínum þannig, að þær stuðli að bættri meðferð afla.	22. maí 1985	43/4. júní 1985
Siglingalög. Um er að ræða víðtækar breytingar frá eldri siglingalögum nr. 66/1963, sem jafnframt eru numin úr gildi.	6. júní 1985	34/19. júní 1985
Sjómannalög. Með lögum þessum, sem fela í sér ýmis nýmæli, eru úr gildi felld eldri sjó- mannalög nr. 67/1963.	7. júní 1985	35/19. júní 1985
Lög um viðauka við lög nr. 44 25. maí 1976, um Fisk- veiðasjóð Íslands. Sett eru ákvæði, er varða skuldbreytingu á lausaskuldum útgerðarinnar. Heimild er veitt Fiskveiðasjóði til kaupa á skuldabréfum af viðskiptabönk- um og sparisjóðum fyrir allt að 500 milljónir króna. Ákvæði eru um veð- mörk við þessi kaup svo og veðmörk vegna lána til fiskeldisstöðva.	20. júní 1985	72/1. júlí 1985
Lög um breyting á lögum nr. 49/1974, um Lífeyrissjóð sjómanna, með síðari breytingum. Aðallega eru sett ákvæði, er varða samræmingu réttinda sjóðfélaga Lífeyr- issjóðs sjómanna réttindum sjóðfélaga annarra lífeyrissjóða.	21. júní 1985	78/3. júlí 1985
Skattar og gjöld.		
Lög um breyting á lögum nr. 107 30. desember 1978, um sérstakt tímabundið vörugjald, með síðari breytingum. Lögin kveða á um framlengingu vörugjalds í eitt ár.	17. des. 1984	126/31. des. 1984
Lög um sérstakan skatt á verslunar- og skrifstofuhús- næði. Lög þessi eru efnislega samhljóða lögum nr. 74/1983. Skattur þessi er 1,1% af skattstofni.	17. des. 1984	130/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 9 30. mars 1984, um frádrátt frá skattskyldum tekjum vegna fjárfestingar manna í at- vinnurekstri.	17. des. 1984	131/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 75 14. september 1981, um tekjuskatt og eignarskatt, með síðari breytingum. Skatthlutföll í skattstiga eru lækkuð. Ákvæði eru um tilfærslu ónýttis hluta skattþreps hjá hinu tekjulægra hjóna til hins makans.	19. des. 1984	119/31. des. 1984

	<i>Samþykkt á Alþingi</i>	<i>Lög nr. og dags.</i>
Lög um breyting á lögum nr. 10 22. mars 1960, um sölu- skatt, með síðari breytingum. Hinn svonefndi söluskattsauki er hækkaður úr 2,0% í 2,5%.	19. des. 1984	124/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum nr. 75 14. september 1981, um tekjuskatt og eignarskatt, með síðari breytingum. Þegar menn láta af störfum fyrir aldurs sakir, má draga frá skattskyldum tekjum hreinar launatekjur síðustu tólf starfsmánuðina.	20. des. 1984	121/31. des. 1984
Lög um breyting á lögum um tekjuskatt og eignarskatt, nr. 75/1981, með síðari breytingum.	6. júní 1985	41/14. júní 1985
Lög um sérstaka fjáröflun vegna húsnæðismála á árun- um 1985 og 1986. Lagt er 1% gjald á söluskattstofn og 0,25% eignarskattsauki á eignar- skattstofn, og skal þessu ráðstafað til húsnæðismála. Enn fremur skal til- teknum tekjuafgangi ÁTVR varið til húsnæðismála.	12. júní 1985	48/24. júní 1985
Lög um breyting á lögum nr. 75 14. september 1981, um tekjuskatt og eignarskatt, með síðari breytingum. Breytingar á skattalögum til samræmingar við heimild laga um húsnæðis- sparnaðarreikninga til skattafsláttar af því fé, sem lagt er inn á þess háttar reikninga.	14. júní 1985	47/26. júní 1985
Lög um flutningsjöfnunarsjóð og innkaupajöfnun olíu og bensíns. Lög þessi kveða á um greiðslu flutningsjöfnunargjalds, er komi í stað verð- jöfnunargjalds skv. lögum nr. 34/1953.	20. júní 1985	81/4. júlí 1985
Sveitarstjórnarmál.		
Lög um breyting á lögum nr. 73 26. nóvember 1980, um tekjustofna sveitarfélaga, með síðari breytingum. Breytingar eru gerðar á fjárhæðum í 26. gr. laganna.	17. des. 1984	129/31. des. 1984
Lög um breyting á mörkum Garðabæjar og Kópavogs.	13. maí 1985	22/20. maí 1985
Tollar.		
Lög um breyting á lögum nr. 76 28. desember 1983, um breyting á lögum nr. 120 31. desember 1976, um tollskrá o.fl., með áorðnum breytingum.	19. des. 1984	123/31. des. 1984
Veðurstofa Íslands.		
Lög um Veðurstofu Íslands. Með lögum þessum falla úr gildi eldri lög um Veðurstofu Íslands, nr. 17/ 1958. Fjallað er um stjórn hennar og verkefni. Nú er m.a. lögfest sú skylda Veðurstofu Íslands að gera athuganir og mælingar á mengun í lofti og úrkomu.	3. júní 1985	30/7. maí 1985
Verslun.		
Lög um breyting á lögum nr. 41 2. maí 1968, um verslun- aratvinnu. Leiga á myndböndum fellur nú undir lögin um verslunaratvinnu. Er því krafist verslunarleyfis til þess að stunda slíka starfsemi.	31. maí 1985	50/12. júní 1985

Pingsályktanir.

Pingsályktun um samþykki til frestunar á fundum Alþingis samkvæmt 23. gr. stjórnar-skrárinnar.

(Samþykkt á Alþingi 20. desember 1984.)

Alþingi ályktar að veita samþykki til þess, að fundum þingsins verði frestað frá 20. desember 1984 eða síðar, ef henta þykir, enda verði það kvatt saman á ný eigi síðar en 28. janúar 1985.

Pingsályktun um könnun á möguleikum á skóg- og trjárækt á Suðurnesjum.

(Samþykkt á Alþingi 11. apríl 1985.)

Alþingi ályktar að fela Skógrækt ríkisins í samráði við sveitarfélög og félagssamtök á Suðurnesjum að kanna, hvaða landsvæði í eigu þessara aðila eru hæf til ræktunar trjágróðurs.

Ef slík svæði reynast hæf til skóg- og trjáræktar, leiti Skógræktin eftir samningum við sveitarfélög og félagssamtök á þessum slóðum um sérstakt átak til slíkrar ræktunar, þar sem aðstæður eru bestar.

Pingsályktun um bættu merkingu akvega.

(Samþykkt á Alþingi 18. apríl 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að beita sér fyrir átaki til að bæta merkingu akvega, setja upp viðvaranir við hættulegar ökuleiðir og samræma merkingar vega alþjóðlegum reglum.

Pingsályktun um reglur um notkun almannaþjárfjár til tækifærisgjafa.

(Samþykkt á Alþingi 18. apríl 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að setja reglur, sem kveða á um að takmarka notkun almannaþjárfjár til tækifærisgjafa hjá stofnunum í eigu ríkisins.

Pingsályktun um kerfisbundna leit að brjóstakrabbameini hjá konum.

(Samþykkt á Alþingi 9. maí 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að beita sér fyrir því svo fljótt sem verða má, að komið verði á kerfisbundinni leit að brjóstakrabbameini hjá konum með brjóstamyndatöku (mammografi).

Pingsályktun um fjárfestingar erlendra aðila í atvinnufyrirtækjum hér á landi.

(Samþykkt á Alþingi 9. maí 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta endurskoða gildandi lagaákvæði um fjárfestingar erlendra aðila í atvinnufyrirtækjum hér á landi.

Pingsályktun um endurreisn Viðeyjarstofu.

(Samþykkt á Alþingi 9. maí 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að láta gera áætlun um endurreisn Viðeyjarstofu og lendingarbætur á eyinni í

samráði við borgarstjórn Reykjavíkur. Áætlunin verði við það miðuð, að verkinu verði að fullu lokið fyrir 18. ágúst 1986. Kostnaðaráætlun verksins verði lögð fram í tæka tíð fyrir afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1986.

Pingsályktun um varnir gegn fisksjúkdómum í fiskeldisstöðvum og vötnum.

(Samþykkt á Alþingi 9. maí 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að gera ráðstafanir til að fisksjúkdómarannsóknir og varnir gegn fisksjúkdómum í fiskeldisstöðvum og veiðivötnum verði eflaðar, m.a. með því að gera það mögulegt, að ráðið verði hæft starfsfólk í þessu skyni.

Pingsályktun um skipulag almenningssamgangna á höfuðborgarsvæðinu.

(Samþykkt á Alþingi 9. maí 1985.)

Alþingi ályktar að fela samgönguráðherra í samráði við Samtök sveitarfélaga á höfuðborgarsvæðinu að láta fara fram könnun á hagkvæmni þess að samræma rekstur almenningssamgangna á höfuðborgarsvæðinu.

Könnuð verði almennt og þjóðhagsleg hagkvæmni slíks sameiginlegs samgöngukerfis og gerð langtímaáætlun um almenningssamgöngur á svæðinu.

Kostnaður við slíka athugun og áætlunargerð greiðist úr ríkissjóði.

Pingsályktun um fyrirkomulag á Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins.

(Samþykkt á Alþingi 23. maí 1985.)

Með vísan til bráðabirgðaákvæða í lögum nr. 41/1983, um málefni fatlaðra, ályktar Alþingi eftirfarandi: Athugunar- og greiningardeild í Kjarvalshúsi við Sæbraut á Seltjarnarnesi verði breytt í Greiningar- og ráðgjafarstöð ríkisins, fyrsta áfanga, og verði undir yfirstjórn félagsmálaráðuneytisins. Forstöðumaður verði þegar ráðinn að stofnuninni.

Pingsályktun um vegáætlun árin 1985–1988.

(Samþykkt á Alþingi 23. maí 1985.)

Alþingi ályktar samkvæmt III. kafla vegalaga nr. 6/1977, að árin 1985–1988 skuli framkvæmdum í vegamálum hagað og vegir flokkaðir samkvæmt vegáætlun.

Pingsályktun um heimaöflun í landbúnaði.

(Samþykkt á Alþingi 23. maí 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að skipa nefnd, er geri um það tillögur, hvernig megi koma við aukinni heimaöflun og hagkvæmni í landbúnaði.

Nefnd þessi skal sérstaklega gera tillögur um eftirfarandi þætti:

1. Hvernig komið verði á auknum hagfræðileiðbeiningum og bændur aðstoðaðir svo sem verða má við það að lækka rekstrarkostnað búanna og lækka framleiðslukostnað landbúnaðarafurða.

2. Hvernig staðið verði að áætlunargerð um bættu ræktun, þar sem það er talið nauðsynlegt, og að bætt verði að staða til fódurverkunar.
3. Hvernig heppilegast verði staðið að hagnýtingu hlunninda, þar sem þau er að finna, svo sem veiðiskapar, jarðhita, reka, æðarvarps og skógarnytja.

Pingsályktun um fullgildingu hafréttarsamnings Sameinuðu þjóðanna.

(Samþykkt á Alþingi 23. maí 1985.)

Alþingi ályktar að heimila ríkisstjórninni að fullgilda fyrir Íslands hönd hafréttarsamning Sameinuðu þjóðanna, sem undirritaður var 10. desember 1982 í Montego Bay, Jamaica.

Pingsályktun um stefnu Íslendinga í afvopnunarmálum.

(Samþykkt á Alþingi 23. maí 1985.)

Alþingi ályktar, að bryna nauðsyn beri til að þjóðir heims, ekki síst kjarnorkuveldin, geri með sér samninga um gagnkvæma ahlíða afvopnun, þar sem framkvæmd verði tryggð með alþjóðlegu eftirliti.

Enn fremur telur Alþingi mikilvægt, að verulegur hluti þess gífurlega fjármagns, sem nú rennur til herbúnaðar, verði veittur til þess að hjálpa fátækum ríkjum heims, þar sem tugir milljóna manna deyja árlega úr hungri og sjúkdómum.

Alþingi fagnar hverju því frumkvæði, sem fram kemur og stuðlað getur að því að rjúfa vítahring vígbúnaðarkapphlaupsins.

Alþingi ályktar að beina því til ríkisstjórnarinnar að styðja og stuðla að allsherjarbanni við tilraunum, framleiðslu og uppsætningu kjarnavopna undir traustu eftirliti, svo og stöðvun á framleiðslu kjarnakleyfra efna í hernaðarskyni, jafnframt því að hvetja til alþjóðlegra samninga um, að árlega verði reglubundið dregið úr birgðum kjarnavopna. Þessu banni og samningum um niðurskurð kjarnorkuvopna verði framfylgt á gagnkvæman hátt, þannig að málsaðilar uni því og treysti, enda verði það gert í samvinnu við alþjóðlega eftirlitsstofnun.

Leita verður allra leiða til þess að draga úr spennu og torþryggni milli þjóða heims og þá einkum stórveldanna. Telur Alþingi, að Íslendingar hljóti ætíð og hvarvetna að leggja slíkri viðleitni lið.

Um leið og Alþingi áréttar þá stefnu Íslendinga, að á Íslandi verði ekki staðsett kjarnorkuvopn, hvetur það til þess, að könnuð verði samstaða um og grundvöllur fyrir samningum um kjarnorkuvopnalaust svæði í Norður-Evrópu, jafnt á landi, í lofti sem á hafinu eða í því, sem liður í samkomulagi til að draga úr vígbúnaði og minnka spennu. Því felur Alþingi utanríkismálanefnd að kanna í samráði við utanríkisráðherra hugsanlega þátttöku Íslands í frekari umræðu um kjarnorkuvopnalaust svæði á Norðurlöndum, og skili nefndin um það álit til Alþingis fyrir 15. nóv. 1985. Jafnframt ályktar Alþingi að fela öryggismálanefnd í samráði við utanríkisráðherra að taka saman skýrslu um þær hugmyndir, sem nú eru uppi um afvopnun og takmörkun vígbúnaðar, einkum þær, sem máli skipta fyrir Ísland með hliðsjón af legu landsins og aðild þjóðarinnar að alþjóðlegu samstarfi. Á grundvelli slíkrar skýrslu verði síðan leitað samstöðu meðal stjórnmalaflokkanna um frekari sameiginlega stefnumörkun í þessum málum.

Pingsályktun um þróunaraðstoð Íslands.

(Samþykkt á Alþingi 28. maí 1985.)

Alþingi ályktar, að á næstu sjö árum skuli með reglubundinni aukningu framlaga náð því marki, að opinber framlög Íslands til uppbyggingar í þróunarríkjum verði 0,7% af þjóðarframleiðslu.

Pingsályktun um heimild fyrir ríkisstjórnina til að fullgilda samning um afnám allrar mismununar gagnvart konum.

(Samþykkt á Alþingi 13. júní 1985.)

Alþingi ályktar að heimila ríkisstjórninni að fullgilda samning um afnám allrar mismununar gagnvart konum, sem gerður var í New York 18. desember 1979.

Pingsályktun um takmörkun á umsvifum erlendra sendiráða.

(Samþykkt á Alþingi 13. júní 1985.)

Alþingi ályktar að leggja áherslu á, að umsvif erlendra sendiráða séu jafnan innan hæfilegra marka, og felur ráðherra að fylgjast með því, að svo sé, og gera, ef þörf krefur, með samningum eða einhliða ráðstafanir í þessu skyni á grundvelli laga nr. 16/1971, um aðild Íslands að alþjóðasamningi um stjórnmalasamband, og laga nr. 30/1980, um breyting á lögum nr. 19/1966, um eignarrétt og afnotarétt fasteigna, með sérstakri hliðsjón af íslenskum aðstæðum.

Pingsályktun um námskeið fyrir fatlaða í tölvufræðum.

(Samþykkt á Alþingi 13. júní 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina, að hún beiti sér fyrir því, að haldin verði fyrir fatlaða námskeið í meðferð og notkun á tölvum, sem félagsmálaráðuneytið standi fyrir þeim að kostnaðarlausu, eða fötludum gert kleift að taka þátt í almennum tölvunámskeiðum til að auðvelda þeim að fá störf á vinnumarkaðnum.

Pingsályktun um aðgang að náms- og kennslugögnum í öllum fræðsluumdæmum.

(Samþykkt á Alþingi 13. júní 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta kanna í samstarfi við samtök sveitarfélaga og fræðsluskrifstofur í öllum landshlutum, hvernig hagkvæmast sé að auðvelda skólum aðgang að námsgögnum, kennslutækjum og hjálpargögnum, þannig að tryggt verði, að allir nemendur, hvar sem þeir búa á landinu, geti hagnýtt sér fjölbreytt kennslugögn í námi.

Pingsályktun um mengunarvarnir í fiskimjölsverksmiðjum.

(Samþykkt á Alþingi 13. júní 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að gera áætlun um varanlegar úrbætur í mengunarmálum fiskimjölsverksmiðja í samvinnu við eigendur og samtök þeirra svo og yfirvöld heilbrigðismála.

Áætlunin miðist við, að lágmarkskröfum um mengunarvarnir verði fullnægt í öllum starfandi fiskimjölsverksmiðjum, og feli jafnframt í sér mat á fjárförf og þeim tíma, sem slíkar aðgerðir tækju. Verði í senn haft í huga ytra og innra umhverfi verksmiðjanna og lögð áhersla á bættu nýtingu hráefnis og orkusparnað ásamt viðhlítandi mengunarvörnum.

Þingsályktun um upplýsingamiðlun um húsnæðis- og byggingarmál.

(Samþykkt á Alþingi 20. júní 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipuleggja og hrinda í framkvæmd því verkefni að efla upplýsingamiðlun um húsnæðis- og byggingarmál til almennings og aðila í byggingariðnaði. Slík upplýsingamiðlun gæti t.d. orðið með eftirtöldum hætti: Útgáfu handbóka, námskeiðahaldi og söfnun tölvutækra gagna. Hafa skal samráð við eftirtalda aðila: Upplýsingaþjónustu Rannsóknaráðs, Byggingarþjónustuna, Rannsóknastofnun byggingariðnaðarins, Reiknistofnun Háskóla Íslands, Iðntæknistofnun, Húsnæðisstofnun ríkisins og Landssamband iðnaðarmanna.

Þingsályktun um könnun á nýrri legu Vesturlandsvegar með sérstakri gerð brúa, er hann aðar væru með tilliti til hafbeitarmöguleika í Kollafirði og Leiruvogi.

(Samþykkt á Alþingi 20. júní 1985.)

Alþingi ályktar, að ríkisstjórnin láti fram fara athugun á því, hvort hagkvæm sé vega- og brúagerð úr Geldinganesi yfir Leiruvog og Kollafjörð í Kjalarnes, og verði sérstaklega kannað, hvort skapa megi í sambandi við slíka vega- og brúagerð ákjósanlega aðstöðu til hafbeitar fyrir lax í Kollafirði og Leiruvogi.

Þingsályktun um bætt skipulag á þjónustu vegna tannréttinga.

(Samþykkt á Alþingi 20. júní 1985.)

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að leita allra leiða til að koma á ákveðinni, skipulegri þjónustu í tannréttingum. Skal um málið leitað samvinnu við Tannlæknafélag Íslands og samráð haft við Tryggingastofnun ríkisins um mögulega framkvæmd þessa.

Þingsályktun um nýtingu ríkissjóðs á hluta af Seðlabankabyggingu fyrir Stjórnarráð Íslands.

(Samþykkt á Alþingi 20. júní 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að hefja nú þegar viðræður við Seðlabanka Íslands með það að markmiði, að verulegur hluti af nýbyggingu Seðlabanka Íslands við Ingólfsstræti verði nýttur í þágu Stjórnarráðs Íslands.

Þingsályktun um undirbúning að setningu almennrar stjórnsýslulöggjafar.

(Samþykkt á Alþingi 20. júní 1985.)

Alþingi ályktar að fela ríkisstjórninni að skipa nefnd til að semja frumvarp að almennum stjórnsýslulögum og leggja það fyrir Alþingi svo fljótt sem verða má.

Ingvar A. Sigfússon:

Utanríkisviðskipti 1984

Í greininni er kaffi um saltfiskútflutning Íslendinga með yfirliti yfir síðustu 100 ár.

Inngangur

Samkvæmt nýjum áætlunum Þjóðhagsstofnunar jókst landsframleiðslan um 3,1% 1984, en þjóðarframleiðsla um 2,5%. Vöru-skiptajöfnuður var neikvæður um 332 m.kr. eða 0,4% af landsframleiðslu ársins 1984. Miðað við vísitölu viðskiptavogar var meðal-verð erlends gjaldeyris 16,61% hærra 1984 en 1983, sem þýðir 14,2% lækkun á meðalgengi íslensku krónunnar.

Þegar verðmættasamanburður er gerður milli ára, er yfirleitt miðað við sama gengi fyrir öll árin, meðalgengi ársins 1984, en í töflum 1–21 er miðað við skráð gengi á hverjum tíma.

Gengisþróun 1984

Í ágústlok 1984 var gerð kerfisbreyting á gengisútreikningum krónunnar. Undanfarið ár hafði verið stuðst við meðaltal viðskiptavogar og myntvogar við gengisútreikning, en vegna þeirra miklu breytinga, sem orðið höfðu á gengi nokkurra mynta, og þá sérstaklega mikillar hækkunar á gengi Bandaríkjadollars, sem vegur um 46% í meðaltalsvog-inni, var hún ekki lengur talin raunhæf sem viðmiðun, en viðskiptavog (landavog) álitin spegla mun betur framvindu markaðsskilyrða í viðskiptalöndum. Vægi Bandaríkjadollars nemur um 30% í viðskiptavog. Þessi breyting var látin verka aftur til 27. maí 1983. Í þessari grein er því stuðst við viðskiptavog, þegar

leiðrétt er fyrir gengi og talað um gengisbreytingu.

Frá ársbyrjun 1984 til febrúarloka hækkaði meðalgengi erlendra gjaldmiðla um 2,8%, sem samsvarar um 2,7% lækkun á gengi krónunnar. Frá febrúarlokum til júlíloka var gengi krónunnar frekar stöðugt, en í ágúst var þó nokkurt gengissig. Kerfisbreytingin í ágústlok, sem áður var lýst, hafði í för með sér lækkun á meðalgengi krónunnar um 2,8%. Þannig nam gengislækkun krónunnar frá áramótum til ágústloka 5,9%, sem samsvarar 6,3% hækkun á verði erlendra gjaldmiðla. Hinn 20. nóvember var gengi krónunnar lækkað um 12%, sem jafngildir 13,6% hækkun á verði erlendra gjaldmiðla. Með þessari gengisbreytingu var leitast við að endurreisa þau rekstrarskilyrði, sem atvinnuvegunum voru búin fyrir launahækkanirnar fyrr í mánuðinum, og jafnframt stefnt að því að skapa að nýju skilyrði fyrir stöðugleika í gengismálum.

Frá ársbyrjun til ársloka lækkaði meðalgengi krónunnar um 21%, sem samsvarar 26,5% hækkun á meðalgengi erlendra gjaldmiðla. Sé miðað við ársmeðalgengi krónunnar, var það 14,2% lægra en meðalgengi ársins 1983 eða meðalgengi erlendra gjaldmiðla var 16,6% hærra 1984 en 1983.

Í árslok 1983 var kaupgengi Bandaríkjadollars kr. 28,63 og sölugengi kr. 28,71, en í árslok 1984 var kaupgengi kr. 40,49 og sölu-

gengi kr. 40,60, en þetta er hækkun um 41,4%. Kaupgengi SDR var í árslok 1983 kr. 29,9743 og sölugengi kr. 30,0581, en í árslok 1984 var kaupgengi kr. 39,6887 og sölugengi kr. 39,7965 og hafði hækkað um 32,4%.

Meðalgengi Bandaríkjadollars 1984 var kaupgengi kr. 31,6555 og sölugengi kr. 31,7423. Meðalgengi dollars 1984 var 26,6% hærra en meðalgengi hans árið 1983.

Gengisþróun á helstu viðskiptagjaldmiðlum heims á árinu 1984 markaðist mjög af sterkum dollar á alþjóðagjalddeyrismarkaði, þrátt fyrir að vextir lækkuðu í Bandaríkjunum. Meðalgengi japanska yensins hélst nokkuð stöðugt á árinu 1984, en nokkur hreyfing var á meðalgengi þýska marksins, hæst var gengi þess í mars, en lægst í desember. Töluvert gengissig varð á sterlingspundinu.

Eftirfarandi tafla sýnir samvegna stöðu erlendra gjaldmiðla gagnvart íslenskri krónu (1983 = 100).

Vísitala meðalgengis (Viðskiptavog)			
1973	4,32	1979	18,71
1974	4,79	1980	25,94
1975	7,53	1981	34,72
1976	8,49	1982	54,70
1977	9,70	1983	100,00
1978	13,89	1984	116,61

1984			
Janúar	110,78	Júlí	111,54
Febrúar	112,13	Ágúst	113,63
Mars	113,00	September	117,35
Apríl	112,71	Október	117,66
Maí	112,08	Nóvember	128,90
Júní	111,98	Desember	139,48

Viðskiptakjör

Hagvöxtur OECD-landanna var 4,9% 1984, og er það mikil aukning frá 1983, er hagvöxtur svæðisins var 2,5%. Verðbólgan í OECD-löndunum var um 4,9%. Atvinnuleysi minnkaði úr 9% 1983 í 8,3% 1984.

Á Íslandi nam aukning landsframleiðslu árið 1984 3,5%, en aukning þjóðarfram-

leiðslu 2,5%. Árið 1983 var samdráttur landsframleiðslu um 5,0%, en þjóðarframleiðslu um 5,7%. Mismunur þessara talna felst í því, að vaxtagreiðslur til útlanda eru innifaldar í tölum um þjóðarframleiðslu. Þessar tölur eru miðaðar við nýtt þjóðhagsreikningauppgjör, sem fram kom í ágúst 1985 í skýrslu Þjóðhagsstofnunar.

Viðskiptakjör Íslendinga bötnuðu um 0,9% 1984 samanborið við bata 1983 um 4,3%. Mælt í erlendri mynt hækkaði útflutningsverð um 5,5% 1984 miðað við 1983, en innflutningsverð um 4,5%. Ef inn- og útflutningur álversins er undanskilinn, fæst hækkun útflutningsverðs um 3,3% og innflutningsverðs um 4,6% 1984 og 1983. Þessu fylgir rýrnun viðskiptakjara um 1,2%.

Hækkun á útflutningsverði sjávarafurða 1984 miðað við 1983 er talin hafa verið um 6,2%, og er þá miðað við hækkun á meðalverði erlendra gjaldmiðla samkvæmt viðskiptavog. Verð á freðfiski, sem hækkaði um 2,9% 1983 miðað við 1982, hækkaði um 1% milli 1984 og 1983. Verð á óverkuðum saltfiski hækkaði um 2,1% 1984 miðað við 1983, en það ár lækkaði verðið um 10,4% miðað við árið áður. Lítil útflutningur var á skreið 1984 eða að verðmæti 57 m.kr. samanborið við 742 m.kr. 1983. Mikil verðlækkun varð á frystri rækju 1984 eða 24,3% miðað við 1983, en útflutningsmagn nær tvöfaldaðist. Verð á útfluttri saltsíld hækkaði um rúm 20% 1984 miðað við 1983.

Í þessu sambandi er rétt að taka fram fyrirvara Hagstofu Íslands í sambandi við útflutningsverð, því að í verslunarskýrslum segir: „Allmikið er um það, að útflutningsverðmæti sé áætlað í skýrslunum, þ.e. að reiknað sé með því verðmæti, sem tilgreint er í útflutningsleyfi útflutningsdeildar viðskiptaráðuneytisins. Fer svo, þegar látið er uppi af hálfu útflytjenda, að varan sé flutt út óseld. Eru ekki tók á að lagfæra þetta síðar í útflutningskýrslum og er hér um að ræða ónákvæmni, sem getur munað miklu.“

Útflutningsverð á kísiljárnri hækkaði um 22% 1984 miðað við 1983, en þá hækkaði það

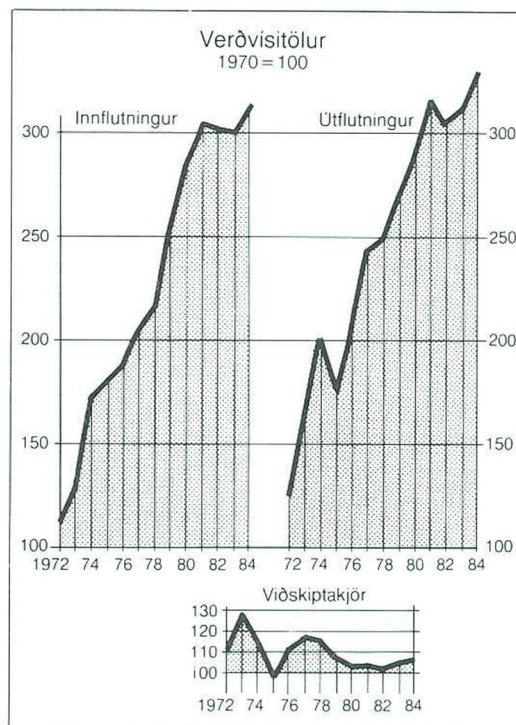
um 14,4% miðað við 1982. Útflutningsverð á áli hækkaði um 20% milli ára 1984 og 1983 og verð á kísilgúr um 6%. Verð á öðrum iðnaðarútflytningi hækkaði um tæp 8% 1984 miðað við 1983. Í þeim tölum, sem hér hafa verið notaðar, er miðað við, að meðalverð erlendra gjaldmiðla hafi hækkað um 16,61% 1984 miðað við 1983. Nauðsynlegt er að hafa þetta í huga, þegar verðbreytingar eru athugaðar.

Í eftirfarandi töflu má sjá verðvísitölu inn- og útflutnings auk viðskiptakjaranna, og eru tölur byggðar á útreikningum Þjóðhagsstofnunar. Til hægðarauka er vísitala meðalgengis sett með til þess að sýna gengisbreytingaráhrif.

	Innflutningur	Útflutningur	Viðsk.-kjör	Vísitala meðalgengis
1972 ...	100,0	100,0	100,0	100,00
1973 ...	123,3	143,1	113,5	108,77
1974 ...	183,7	191,8	104,4	120,80
1975 ...	307,1	269,3	87,7	189,03
1976 ...	367,9	360,9	98,1	213,87
1977 ...	433,0	462,0	106,7	242,32
1978 ...	642,2	686,1	106,9	344,95
1979 ...	1.020,5	990,7	97,1	461,85
1980 ...	1.551,2	1.455,3	93,8	636,29
1981 ...	2.278,7	2.158,2	94,7	872,89
1982 ...	3.620,9	3.377,6	93,3	1.405,08
1983 ...	6.839,9	6.653,9	97,3	2.655,88
1984 ...	8.331,0	8.184,3	98,2	3.097,02

Eins og fram kemur í töflunni hækkaði útflutningsverð, mælt í íslenskum krónum, um 23%, sem gerir 5,5% hækkun í erlendra mynt milli ára 1984 og 1983. Hækkun á innflutningsverði milli 1984 og 1983 nam 21,8%, mælt í íslenskum krónum, en 4,5%, mælt í erlendra mynt. Samkvæmt þessu nam bati viðskiptakjara tæpu 1% milli 1984 og 1983.

Á eftirfarandi töflu, sem byggð er á útreikningum Hagstofu Íslands, hafa verðvísitölur verið leiðréttar fyrir gengisbreytingum, þannig að um sama gengi er að ræða öll árin (1963 = 100).

	Innflutningur	Útflutningur	Viðskiptakjör
1965	107,0	125,7	117,5
1966	109,0	128,3	117,7
1967	106,8	113,4	106,2
1968	101,0	103,0	102,0
1969	99,5	108,3	108,8
1970	104,0	128,7	123,8
1971	111,4	156,5	139,7
1972	117,5	162,5	138,3
1973	134,1	213,8	159,3
1974	179,5	258,0	143,7
1975	188,4	229,4	121,8
1976	197,8	271,8	137,2
1977	215,1	311,9	145,0
1978	225,1	324,2	144,0
1979	263,9	348,4	132,0
1980	297,1	375,5	126,4
1981	316,8	405,3	127,9
1982	306,2	395,0	129,0
1983	312,3	406,9	130,3
1984	320,8	425,4	132,6

Samkvæmt tölum Hagstofunnar hafa viðskiptakjörin batnað um 1,8% 1984 miðað við

1983 og eru þá orðin betri en þau voru 1979, er áhrifa af hækkandi olíuverði tók að gæta hér á landi.

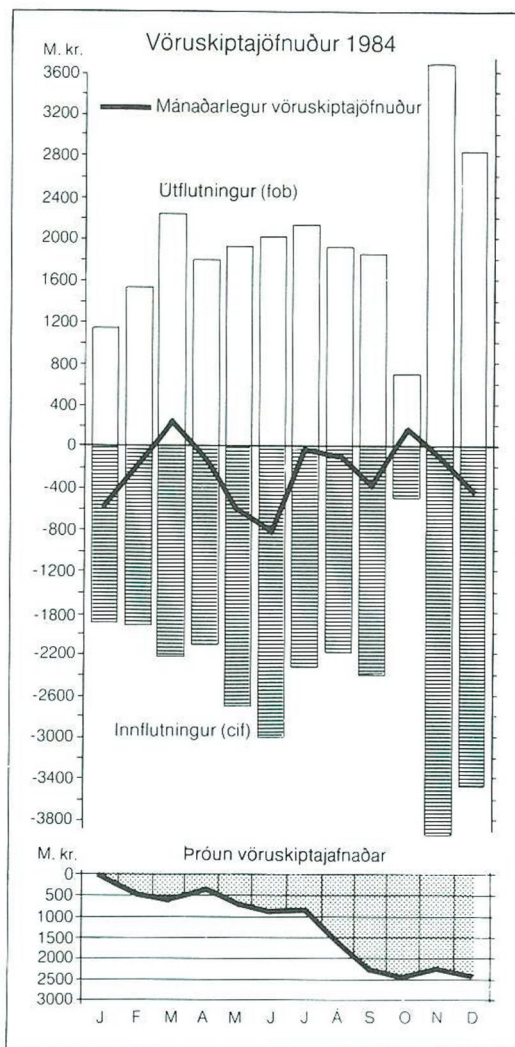
Eftirfarandi tafla sýnir magnvísitölur undanfarinna ára samkvæmt útreikningum Hagstofu Íslands (1972 = 100). Innflutningi á skipum og flugvélum er sleppt.

Magnvísitölur

	Innflutningur	Útflutningur
1972	100,0	100,0
1973	116,9	108,0
1974	127,1	99,7
1975	108,0	107,5
1976	109,1	123,2
1977	122,3	134,0
1978	133,6	157,6
1979	134,3	171,0
1980	143,4	183,9
1981	154,3	183,0
1982	156,0	150,7
1983	144,1	170,5
1984	141,2	176,8

Eins og fram kemur í töflunni dróst innflutningur saman að magni til annað árið í röð, en slíkt hefur ekki gerst síðan 1949 og 1950, en 1949 minnkaði innflutningsmagnið um tæp 7% og 1950 um 23%. Innflutningsmagn dróst saman um 7,6% 1983 og um 2% 1984. Útflutningsmagn jókst um 3,7% 1984 miðað við 1983, en þá jókst það um 13,1%. Útflutningsmagnið hefur samt ekki náð hámarki árána 1981 og 1982. Útflutningsmagn sjávarafurða jókst um tæp 6% miðað við 1983. Mest var aukningin á útflutningi loðnumjöls eða úr rúmm 3 þúsund tonnnum 1983 í rúm 114 þúsund tonn 1984. Útflutningur landbúnaðarafurða jókst um 14,6%, en útflutningsmagn iðnaðarvara dróst saman um 7,7% 1984 miðað við 1983 og munar þar mestu, að útflutningur áls dróst saman um 25,2%. Þess ber að geta, að magnvísitölur endurspeglar ekki einungis magnbreytingar, heldur einnig flutning milli vörudeilda eftir vinnslustigi viðkomandi vöru, t.d. ísfisks og frystra fiskflaka o.s.frv.

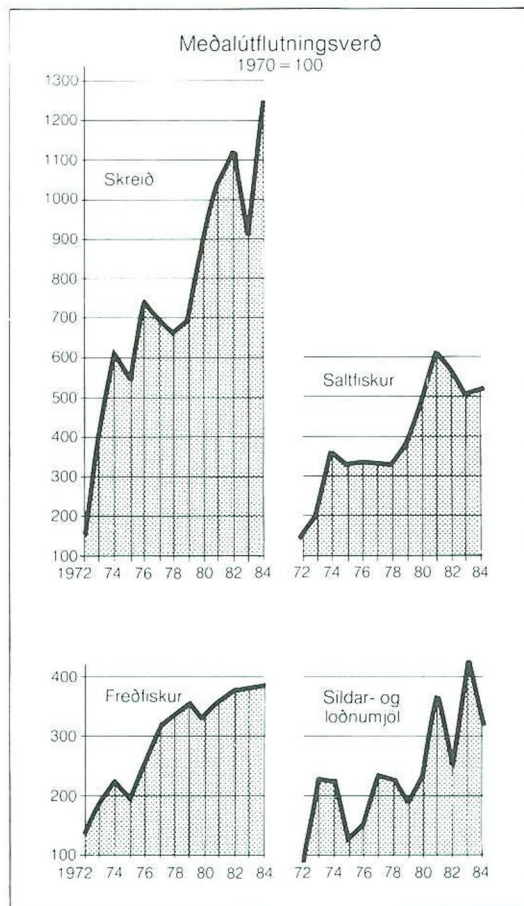
Hér á eftir er birt samanburðartafla yfir

þróun viðskiptakjara hjá helstu viðskiptalöndum okkar.

	Viðskiptakjör ¹⁾ 1980=100			Hlutfallsleg breyting í %	
	1982	1983	1984	1983	1984
Bandaríkin	106,4	112,3	111,6	5,5	-0,6
Bretland	99,2	99,1	98,4	-0,7	-0,7
Danmörk	97,7	99,3	99,0	1,6	-0,3
Noregur	110,7	109,4	117,2	-1,2	7,1
Svíþjóð	100,0	94,4	97,4	-5,6	3,2
Þýskaland	96,9	98,6	96,2	2,4	-2,4
Ísland	99,4	103,7	104,7	4,3	1,0

¹⁾ Heimild: International Financial Statistics.

Viðskiptakjörin bötnuðu mest í Noregi 1984 eða um 7,1%, því næst í Svíþjóð, um 3,2%, og á Íslandi um 1%. Í öðrum löndum rýrnuðu viðskiptakjörin eitthvað, þó mest í Þýskalandi, um 2,4%.

Vöruskiptajöfnuður

Árið 1984 var vöruskiptajöfnuðurinn óhagstæður um 332 m.kr., en var jákvæður um 544 m.kr. 1983. Hallinn 1984 var um 0,4% af landsframleiðslu, en hagnaður var um 0,7% af landsframleiðslu 1983. Þegar talað er um vöruskiptajöfnuð, er átt við mismun útflutnings f.o.b. og innflutnings f.o.b. Skammtöfunin f.o.b. þýðir, að innifalinn er í vöruverði lestunarkostnaður, það er „free on

board“. Þegar samanburður er gerður milli ára, er miðað við sama gengi, meðalgengi ársins 1984, nema annað sé tekið fram. Sé vöruskiptajöfnuður árána 1983 og 1984 leiðréttur fyrir breytingu útflutningsvörubirgða, sem jukust um 692 m.kr. 1984, en lækkuðu hins vegar um 1.231 m.kr. 1983, og sé jafnframt sveiflum í innflutningi sérstakra fjárfestingarvara jafnað milli ára með því að taka meðaltal síðustu þriggja ára, reyndist vöruskiptajöfnuðurinn 994 m.kr. hagstæðari 1984 en 1983.

Mikil umskipti urðu í framleiðslu sjávarafurða 1984, en þá jókst framleiðslan um 11,0%, en hafði dregist saman um 6,6% árið á undan. Þessi aukning stafar öll af aukinni loðnuveiði, en 1984 veiddust 865 þús. tonn samanborið við 135 þús. tonn árið áður. Veiði annarra fisktegunda dróst saman, ef rækjuafli er undanskilinn, en hann jókst úr rúmum 11 þús. tonnum 1983 í rúm 21 þús. tonn 1984.

Framleiðsla á áli jókst um 5,5% og kísiljárn um 21,8%. Önnur útflutningsframleiðsla jókst um 20,3% samanborið við 8,4% aukningu árið á undan.

Alls voru fluttar út vörur fyrir 23.557 m.kr. árið 1984, og er það rúmum 1.800 m.kr. verðmeiri útflutningur en 1983 eða aukning um 8,5%. Útflutningur á frystum fiski dróst saman um 2% miðað við 1983, en þá hafði útflutningsverðmætið aukist um 17,9% miðað við 1982. Útflutningsverðmæti saltfisks dróst saman um 11,1% 1984, en hafði dregist saman um 26,1% 1983 miðað við árið áður. Alls voru flutt út rúm 42 þús. tonn 1984, en rúm 48 þús. tonn 1983. Skreið var flutt út fyrir 57 m.kr. 1984 samanborið við 742 m.kr. útflutning 1983. Útflutningur á mjöli jókst um 1.100 m.kr. eða úr 452 m.kr. 1983 í 1.547 m.kr. 1984, en þetta er þreföldun á útflutningsverðmæti. Útflutningsverðmæti saltsíldar jókst um 45,1% 1984 miðað við 1983, og útflutningur á humri, rækju og hörpuðiski jókst um 14,5% 1984 miðað við 1983. Alls jókst útflutningsverðmæti sjávarafurða um 7,2% 1984 miðað við 1983, en ef miðað er við árið 1981, var útflutningsverðmæti ársins 1984 tæpum 13% minna.

Útflutningur landbúnaðarafurða jókst um 67,6% 1984 miðað við 1983 og nam 404 m.kr.

Útflutningsverðmæti iðnaðarvara var 3,8% meira 1984 en 1983. Útflutningsverðmæti áls var 10,1% minna 1984 en árið áður, en hins vegar jókst útflutningsverðmæti kísiljárns um 41,9% og annarra iðnaðarvara um 18,1%.

Útflutningur til EFTA-landa minnkaði 1984 miðað við 1983 eða úr 14,8% af heildarútflutningi 1983 í 12,7% 1984. Einkum dró úr útflutningi til Sviss og Portúgal, útflutningur til Sviss lækkaði um 5,7% af heildarútflutningi 1983 í 3,8% 1984 og til Portúgal úr 6,1% 1983 í 4,2% 1984. Útflutningur til EBE-landa jókst úr 34,8% af heildarútflutningi 1983 í 38,3% 1984. Útflutningur til Bretlands jókst úr 11,9% 1983 í 13,4% 1984 og til Pýskalands úr 9,7% 1983 í 10,9% 1984. Útflutningur til Austur-Evrópulanda jókst úr 7,9% 1983 í 9,5% 1984, meðan útflutningur til Bandaríkja-anna stóð í stað 1984 miðað við 1983. Útflutningur til Nígeríu var 0,2% af heildarútflutningi 1984 en var 4,8% 1983.

Útflutningsbirgðir jukust nokkuð 1984 eða um tæpar 300 m.kr., og er þá miðað við árslokabirgðastöðu, umreiknaða á gengi í árslok 1984 samkvæmt SDR. Birgðir í árslok voru 5.770 m.kr., þar af voru sjávarafurðir 5.383 m.kr. og ál 158 m.kr.

Hér á eftir er birt tafla, sem sýnir vöruskiptajöfnuð þriggja undanfarinna ára samkvæmt uppgjöri greiðslujafnaðardeildar Seðlabanka Íslands.

*Vöruskiptajöfnuður
(Skv. skráðu gengi á hverjum tíma)*

	1982	1983	1984
<i>Innflutningur (f.o.b.):</i>			
Skip og flugvélar	-399	-587	-654
v/Landsvirkjunar	-92	-68	-38
v/álbræðslu	-624	-1.378	-1.585
v/járnblendiverksm.	-97	-177	-292
v/flugstöðvarbyggingar	-	-	-19
Annar	-9.151	-15.946	-21.301
(Par af olía)	(-1.591)	(-3.012)	(-3.683)
Samtals	-10.364	-18.156	-23.889

Útflutningur (f.o.b.):

Samtals	8.479	18.623	23.557
(Par af ál)	(852)	(3.273)	(3.426)
Vöruskiptajöfnuður	-1.885	467	-332
Vöruskiptajöfnuður án innflutnings sérstakra fjárfestingarvara og inn- og útfl. v/álbræðslu og járnblendis	-1.766	-1.210	-2.186

Innflutningur til álbræðslu og járnblendiverksmiðju 1983 og 1984 er eingöngu rekstrarvörur. Árið 1984 bætist við nýr liður, en það er innflutningur vegna byggingar nýju flugstöðvarinnar í Keflavík. Sé verðmæti innflutnings flokkað eftir notkun, fæst innflut-

Skipting innflutnings eftir notkun 1982-1984

	1982 %	1983 %	1984 %
Innflutningur alls, c.i.f.	100,0	100,0	100,0
Neysluvörur	36,3	34,9	36,1
Fullunnar	29,9	28,2	29,4
Óvaranlegar	19,7	20,3	20,2
Varanlegar	6,6	5,6	5,9
Fólksbifreiðar og bifhjól	3,6	2,3	3,3
Hrávörur	6,4	6,7	6,7
Rekstrarvörur	34,5	37,9	35,5
Til álbræðslu	6,1	7,6	7,1
Til landbúnaðar	2,8	3,1	2,7
Til fiskveiða	2,2	2,1	1,6
Til fiskiðnaðar	1,8	2,1	1,8
Til annars	7,1	7,9	8,0
Eldsneyti og smurningsolíur	14,5	15,1	14,3
Bensín, annað en flugvélabensín	3,0	3,2	2,9
Annað	11,5	11,9	11,4
Fjárfestingarvörur	29,2	27,2	28,4
Fullunnar	20,9	19,1	20,6
Flugvélar	0,5	0,7	1,1
Skip	2,7	2,7	1,6
Önnur flutningstæki	1,9	1,2	1,5
Vélar og verkfæri	11,1	10,0	12,3
Annað	4,7	4,5	4,1
Byggingarefni og efni til mannvirkjagerðar	6,3	6,1	5,9
Annað efni til framleiðslu á fjárfestingarvörum	2,0	2,0	1,9

ingur neysluvöru fyrir 8.415 m.kr. 1984, og voru það 36,1% af heildarinnflutningi. Stærsti liðurinn í innflutningi neysluvara er innflutningur matvöru, fatnaðar, hreinlætisvara, varahluta o.fl. Á árinu 1984 nam þessi innflutningur 4.708 m.kr. eða tæpum 56% af innflutningi neysluvara. Innflutningur fólksbifreiða og bifhjóla nam 757 m.kr. 1984, en það er um 3,3% af heildarinnflutningi. Árið 1983 var þetta hlutfall 2,3%. Innflutningur rekstrarvara hækkaði úr því að vera 27,9% af heildarinnflutningi 1983 í 35,8% 1984 og nam 8.580 n.kr. Stærsti liður í innflutningi rekstrarvara eða um 42% er innflutningur á eldsneyti og smurningsolíum. Fluttar voru inn fjárfestingarvörur fyrir 6.901 m.kr. 1984, sem var um 28,9% af heildarinnflutningi. Þetta hlutfall er nokkru hærra en árið áður. Þessar tölur, sem hér hafa verið birtar, eru á f.o.b.-grunni eins og greiðslujafnaðartölur eru jafnan, en tafla hér á eftir sýnir hlutfallsskiptingu innflutnings á c.i.f.-grunni.

Til þess að auðvelda samanburð milli ára er hér birt sama tafla og hér að framan, nema hvað tölum fyrri ára hefur verið breytt til meðalgengis 1984 samkvæmt vísitölu viðskiptavogar. Þannig fram sett gefur taflan mun raunhæfari samanburð milli ára.

Vöruskiptajöfnuður
(Meðalgengi 1984)

	1982	1983	1984
Innflutningur (f.o.b.)			
Skip og flugvélar	-751	-685	-654
v/Landsvirkjunar	-173	-79	-38
v/álbræðslu	-1.174	-1.607	-1.585
v/járnblendiverksm.	-183	-206	-292
v/flugstöðvarbyggingar	-	-	-19
Annar	-17.224	-18.595	-21.301
(Par af olía)	(-2.994)	(-3.512)	(-3.683)
Samtals	-19.505	-21.172	-23.889
Útflutningur (f.o.b.)			
Samtals	15.957	21.716	23.557
(Par af ál)	(1.603)	(3.817)	(3.426)
Vöruskiptajöfnuður	-3.548	544	-332

Vöruskiptajöfnuður án innflutnings sérstakra fjárfestingarvara og inn- og útflutningur v/álbræðslu og járnblendis -3.323 -1.410 -2.186

Eins og fram hefur komið var vöruskiptajöfnuðurinn óhagstæður um 332 m.kr. 1984, en var hagstæður um 544 m.kr. 1983. Ef innflutningur sérstakra fjárfestingarvara svo og inn- og útflutningur álvers og járnblendiverksmiðju eru frátaldir, var vöruskiptajöfnuðurinn óhagstæður um 2.186 m.kr. 1984 og 1.410 m.kr. 1983. Innflutningsverðmæti skipa og flugvéla var svipað 1984 og 1983. Alls voru flutt inn skip fyrir 404 m.kr. 1984, en það voru 5 vöruflutningaskip og 3 skuttogarar. Alls voru flutt inn 14 loftfarartæki, þar af tvær flugvélar frá Luxemborg fyrir 175 m.kr., en heildarverðmæti þessa innflutnings var 195 m.kr.

Hlutur sjávarafurða í heildarútflutningi var 67,2%, og er það svipað hlutfall og árið áður. Stærsti liðurinn í sjávarafurðum 1984 var eins og áður freðfiskur eða um 44,5% af útfluttum sjávarafurðum. Því næst er óverkaður saltfiskur, sem var 12,7%, og síðan loðnumjöl, sem var 8,4% 1984. Hlutur landbúnaðarafurða í heildarútflutningi var 1,7% og hlutur iðnaðarvara 28,1%. Stærstu liðir í iðnaðarvöruútflutningi eru álflutningur, sem var 51,9% 1984, og útflutningur á kísiljárn, sem var 15,4%. Árið 1983 var hlutur áls 60% og kísiljárns 11,2%.

Með þessum kafla fylgir línurit, sem sýnir þróun vöruskiptajafnaðar 1984 samkvæmt mánaðartölum yfir inn- og útflutning og miðað við skráð gengi á hverjum tíma. Þess ber að geta, að samkvæmt venju Hagstofu Íslands er innflutningur skipa og flugvéla tekinn á skýrslu tvisvar á ári, í júní og desember.

Saltfisksútflutningur frá 1881

Það hefur löngum verið sagt á Íslandi, að lífið væri saltfiskur. Þessi málsháttur átti vel við á árunum fram að seinni heimsstyrjöldinni, en á síður við nú á dögum, þótt hann sé ekki óskiljanlegur. Það, sem átt er við, kemur

kannski best fram í eftirfarandi töflu,¹⁾ sem sýnir hlut saltfisks (5 ára meðaltal) í heildarverðmæti íslenskra útflutningsafurða tímabilið 1881–1980:

1881–1885	38,4
1886–1890	50,6
1891–1895	45,1
1896–1900	43,0
1901–1905	45,6
1906–1910	39,9
1911–1915	47,5
1916–1920	46,6
1921–1925	60,2
1926–1930	59,5
1931–1935	52,7
1936–1940	25,2
1941–1945	4,0
1946–1950	12,9
1951–1955	22,9
1956–1960	13,9
1961–1965	10,4
1966–1970	10,6
1971–1975	15,3
1976–1980	12,8

¹⁾ Heimild: Ægir, 76. árg. 2. tbl. 1983, Valdimar Unnar Valdimarsson.

Eins og sést á töflunni nam hlutur saltfisks í heildarútflutningi árin 1880–1935 40–60%, en datt svo niður 1936 í kjölfar borgarastyrjaldarinnar á Spáni í um 25%, og á árum seinni heimsstyrjaldarinnar var hlutur saltfisks sáralítil eða um 4%. Árið 1932 var sett á fót fisk-sölunefnd til að sjá um sölu á saltfiski. Þessi nefnd varð síðan árið 1935 að Sölusambandi íslenskra fiskframleiðenda, sem enn í dag sér algerlega um sölu á saltfisksframleiðslunni.

Eftir seinni heimsstyrjöldina tók frystingin við sem mikilvægasta vinnsluaðferðin, en útflutningur saltfisks hefur numið um 14% af heildarútflutningi á þessu tímabili. Sú breyting varð einnig, að í stað þess, að meginhluti saltfisks væri fluttur út þurrkaður, var hann nú fluttur út blautsaltaður.

Stærstu markaðir Íslendinga fyrir saltfisk voru og eru Spánn og Portúgal. Nokkur sala hefur einnig verið til Ítalíu og Grikklands. Í töflu A kemur fram hlutfall einstakra landa í útflutningi saltfisks árin 1974–1984. Í töflunni

sést, að útflutningur á þurrkaðum saltfiski til Portúgals hefur ekki verið neinn síðustu 3 árin, en var í byrjun tímabilsins yfir 50% af heildarútflutningi. Útflutningur til Brasilíu hefur verið tiltölulega stöðugur á tímabilinu. Útflutningur til Frakklands hefur verið verulegur frá 1979 og var á árinu 1984 26,6% af heildarútflutningi á þurrkaðum saltfiski.

Eins og áður sagði hefur mestur hluti saltfisks verið fluttur út óþurrkaður síðustu fjóra áratugi. Segja má, að allur útflutningur á blautverkuðum saltfiski fari til Portúgals, Spánnar, Ítalíu og Grikklands. Þar af má segja að helmingur fari til Portúgals og fjórðungur til Spánnar. Rétt er að vekja athygli á því, að á árinu 1983 hófst verkun á svonefndum tandurfiski, sem er léttstaðinn, þ.e. fiskur, sem eftir upprif úr þækli er kafsaltaður í lágar stæður og er tilbúinn til útflutnings eftir h.u.b. 7–10 daga. Þessi tegund af blautverkuðum saltfiski hefur líkað mjög vel á Spáni.

Helstu markaðirnir fyrir söltuð fiskflök, þunnildi o.fl. hafa verið í V-Þýskalandi, á Ítalíu og Spáni, einkum ufsaflök í V-Þýskalandi.

Fjöldi saltfisksframleiðenda er nokkuð mismunandi eftir árum, á bilinu 250–300. Þó má segja, að 70–80% af framleiðslumagni komi frá 40–60 framleiðendum.

Í töflu B kemur vel fram, að á tímabilinu 1974–1984 var saltfisksframleiðslan mest árin 1981 og 1982 eða 62 þús. tonn og 60 þús. tonn. Þessi ár nær nýting botnfiskaflans í saltfiski 26,4% 1981 og 28,0% 1982. Verkunarhlutfall saltfisks var þó hærra árin 1974 og 1975 eða 30% og 30,2%, önnur ár var hlutfallið 20–26%. Árin 1981 og 1982 voru um 95% af saltfisksframleiðslunni blautverkuð. Eftirfarandi tafla sýnir hlutfall birgða í árslok af saltfisksframleiðslunni á árinu.

1974	...	18,5	1979	...	4,1
1975	...	18,5	1980	...	4,2
1976	...	7,0	1981	...	8,0
1977	...	15,0	1982	...	10,2
1978	...	14,8	1983	...	10,0
			1984	...	9,3

Eins og fram kemur í töflunni var birgðahlutfallið hæst árin 1974 og 1975, um 18,5% bæði árin. Heildarbirgðir þessi ár voru 8.000 og 9.000 tonn. Birgðahlutfallið sýnir, hversu vel hefur tekist að selja saltfiskinn, því að þrátt fyrir nokkuð breytilegt framleiðslumagn eru birgðir tiltölulega stöðugar.

Eftirfarandi tafla sýnir verðvísitölur útflutts saltfisks. Ekki er gerður greinarmunur á vinnslustigi. Miðað er við fast gengi Bandaríkjadollars.

1974 . . .	100,0	1978 . . .	101,9
1975 . . .	92,1	1979 . . .	119,8
1976 . . .	89,6	1980 . . .	140,1
1977 . . .	92,9	1981 . . .	159,3

1982 . . .	139,4	1984 . . .	109,9
1983 . . .	117,2		

Eins og sést á töflunni var verðið hæst 1981, en þá var það tæplega 60% hærra en 1974. Þá er ekki síður athyglisvert, að einmitt það sama ár var útflutningurinn mestur á tímabilinu eða rúm 59.500 tonn. Rétt er að taka fram, að frá árslokum 1981 til ársloka 1984 hækkaði gengi á Bandaríkjadollar gagnvart ECU um 53,1%.

Heimildir:

Rit Fiskifélagsins, Ægir.

Ársskýrsla Sölusambands ísl. fiskframleiðenda.

Valdimar Unnar Valdimarsson: SÍF 50 ára.

Tafla A
Útflutningur á saltfiski og söltuðum þunnildum í % af heildarverðmæti

	1974 %	1975 %	1976 %	1977 %	1978 %	1979 %	1980 %	1981 %	1982 %	1983 %	1984 %
Fullverkaður saltfiskur:											
Brasilía	21,7	22,5	35,3	41,4	55,6	30,0	24,0	35,7	25,6	42,9	30,3
Portúgal	53,1	59,6	36,0	20,2	0,0	25,0	24,0	7,1	—	—	—
Panama	2,0	5,5	4,0	6,1	11,1	10,0	4,0	7,1	12,8	2,9	0,9
Frakkland	3,6	2,1	2,8	—	0,0	10,0	16,0	28,6	51,3	41,9	26,6
Zaire	3,7	3,3	13,6	24,5	33,3	10,0	24,0	14,3	7,7	9,4	9,2
V-Þýskaland	—	—	—	—	—	—	—	—	0,0	0,0	13,8
Önnur lönd	15,9	7,0	8,3	7,8	0,0	15,0	8,0	7,2	2,6	2,9	19,2
Samtals	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Óverkaður saltfiskur:											
Bretland	—	—	0,4	0,6	0,6	1,1	0,6	0,2	0,4	1,1	1,0
Grikkland	6,8	5,5	7,3	12,5	10,7	11,9	10,6	6,2	6,9	8,6	8,9
Ítalía	9,2	9,2	10,7	12,3	17,0	20,4	16,3	4,8	7,4	9,2	9,4
Portúgal	56,9	60,6	64,8	52,5	42,8	31,8	41,3	68,8	66,4	57,0	49,7
Spánn	27,0	24,7	16,7	21,4	27,7	32,6	29,7	18,2	16,9	20,6	26,4
Önnur lönd	0,1	0,0	0,1	0,7	1,2	2,2	1,5	1,8	2,0	3,5	4,6
Samtals	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Söltuð fiskflök, þunnildi o.fl.:											
Ítalía	5,0	1,3	1,4	2,1	8,3	18,8	55,6	34,2	22,5	11,2	28,1
V-Þýskaland	83,5	78,9	84,7	97,7	91,7	81,2	33,3	31,6	30,0	42,9	38,6
Spánn	—	—	—	—	—	—	—	18,4	30,0	34,7	21,1
Önnur lönd	11,5	19,8	13,9	0,2	—	0,0	11,1	15,8	17,5	11,2	12,2
Samtals	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tafla B
Framleiðsla, útflutningur og birgðir saltfisks í árslok 1974–1984 (tonn)

Ár	(Hlutfalls % botnfisksafla)		Útflutningur	Birgðir		
	Framleiðsla	í söltun)		Óverkað	Purrkað	Flök
1974	43.300	(30,0)	39.677	3.700	4.300	
1975	48.800	(30,2)	43.646	5.000	4.000	
1976	44.000	(25,7)	49.497	2.200	900	
1977	43.000	(26,6)	39.981	4.800	1.350	300
1978	40.000	(22,4)	39.271	4.500	1.250	150
1979	41.500	(21,2)	46.039	400	1.200	100
1980	52.000	(23,1)	52.108	1.400	500	300
1981	62.600	(26,4)	59.563	4.200	550	250
1982	60.000	(28,0)	57.841	4.800	1.000	300
1983	48.000	(24,5)	48.052	2.400	2.200	240
1984	42.000	(20,1)	42.097	1.340	315	2.250

1. tafla. Útflutningur 1982–1984 eftir vöruflokkum.

(Verð í millj. kr. og magn í tonnum.)

(Á gengi hvers tíma.)

	1982		1983		1984	
	Magn	Verð	Magn	Verð	Magn	Verð
<i>Sjávarvörur:</i>						
Saltfiskur, þurrkaður	1.439	39	2.752	105	2.703	109
Saltfiskur, óverkaður	55.050	1.499	43.389	2.003	36.560	2.010
Saltfiskflök	1.310	39	1.988	96	2.781	168
Punnildi, söltuð	44	1	42	2	91	4
Skreið	4.270	317	6.463	742	358	62
Ísvarin síld og loðna	3.652	2	—	—	—	—
Ísfiskur, annar	38.344	388	44.020	743	67.735	1.079
Freðfiskur	109.382	2.755	125.344	6.148	121.784	7.036
Rækja og humar, fryst	2.305	244	3.613	803	6.045	1.150
Hrogn, hraðfryst	3.206	38	1.606	38	2.788	128
Porskalýsi, kaldhreinsað	1.470	20	1.558	34	2.125	51
Porskalýsi, ókaldhreinsað	860	7	1.556	17	1.641	27
Matarhrogn, söltuð	2.900	54	1.874	85	2.848	178
Beituhrogn, söltuð	657	6	319	7	311	9
Saltsíld	18.223	222	21.133	458	25.435	774
Freðsíld	8.633	72	9.138	116	8.874	129
Fryst loðna	992	9	—	—	824	13
Loðnulýsi	33.984	99	55	0	53.896	580
Karfalýsi	1.058	4	3.346	20	1.535	16
Hvallýsi	1.667	6	—	—	—	—
Fiskmjöl	23.686	93	28.940	246	14.621	152
Síldarmjöl	31	0	664	5	358	4
Loðnumjöl	27.300	106	3.170	42	114.046	1.336
Karfamjöl	10.760	43	8.810	79	5.741	54
Hvalkjöt, fryst	4.989	121	4.178	277	4.272	330
Fiskúrgangur, frystur	705	1	56	1	6	0
Ýmsar sjávarafurðir	8.363	176	18.535	600	8.394	432
Sjávarafurðir, samtals	365.280	6.361	332.549	12.667	485.769	15.833
<i>Landbúnaðarvörur:</i>						
Kindakjöt, fryst	2.089	44	2.585	93	3.551	165
Ostur	1.061	17	584	20	1.006	49
Ull	571	14	462	17	732	56
Gærur, saltaðar	227	1	610	15	533	21
Ýmsar landbúnaðarvörur	2.100	31	2.050	62	1.838	112
Landbúnaðarvörur, samtals	6.048	107	6.291	207	7.660	403
<i>Afurðir af ferskvamsveiði, selveiði, æðar- varpi o.fl.</i>	4	6	14	20	83	37
<i>Iðnaðarvörur:</i>						
Loðsútuð skinn og húðir	471	84	384	128	541	251
Ullarteppi, lopi og band	973	121	746	170	530	144
Prjónavörur	432	243	484	483	761	733
Kísiljárn	42.174	243	49.238	614	57.252	1.016
Kísilgúr	24.965	70	24.508	137	26.486	183
Ál og álmelmi	61.532	852	106.904	3.273	79.928	3.426
Lagmeti	2.428	157	2.868	381	3.392	504
Aðrar iðnaðarvörur	4.961	118	8.142	272	7.811	317
Iðnaðarvörur, samtals	137.936	1.888	193.274	5.458	176.701	6.574
<i>Aðrar vörur</i>	40.605	117	70.549	271	89.429	710
Alls	549.873	8.479	602.677	18.623	759.641	23.557

2. tafla. Útflutningur ísfisks, frysts humars og hrogna
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Ísfiskur:</i>						
Bandaríkin	1.790	39	1.782	74	1.137	78
Færeyjar	4.506	27	2.945	32	19.117	37
Bretland	15.969	180	17.970	319	23.824	522
Vestur-Pýskaland	15.114	134	20.956	311	23.185	431
Önnur lönd	4.616	10	367	7	472	11
Samtals	41.995	390	44.020	743	67.735	1.079
<i>Frystur humar:</i>						
Önnur lönd	22	2	37	7	1	1
Sviss	33	10	39	22	69	40
Bandaríkin	611	109	681	269	601	271
Samtals	666	121	757	298	671	312
<i>Fryst hrogn:</i>						
Bretland	437	9	110	4	243	9
Danmörk	583	3	106	1	526	9
Svíþjóð	—	—	—	—	3	0
Frakkland	334	9	184	8	109	7
Japan	1.796	16	1.142	25	1.907	103
Önnur lönd	56	1	64	0	—	—
Samtals	3.206	38	1.606	38	2.788	128

3. tafla. Útflutningur freðfisks og frystrar rækju
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Heilfrystur fiskur, annar en síld og loðna:</i>						
Japan	—	—	2	0	3.181	116
Sovétríkin	5.657	53	5.936	97	6.487	130
Bretland	1.312	15	1.385	34	1.410	41
Vestur-Pýskaland	2.805	32	2.814	54	2.008	47
Belgía	444	6	303	8	68	2
Önnur lönd	1.295	24	1.294	46	1.207	55
Samtals	11.513	130	11.734	239	14.361	391
<i>Fryst fiskflök:</i>						
Bandaríkin	57.825	1.775	67.081	4.089	64.685	4.768
Sovétríkin	17.291	321	19.618	699	14.337	664
Frakkland	2.701	59	5.256	198	6.393	215
Bretland	16.923	411	16.211	736	14.418	703
Vestur-Pýskaland	1.963	37	4.400	148	4.850	179
Belgía	355	6	269	9	397	14
Önnur lönd	811	17	776	31	2.343	102
Samtals	97.869	2.626	113.611	5.910	107.423	6.645
<i>Frystrækja:</i>						
Bretland	938	72	1.606	306	1.886	291
Bandaríkin	20	2	426	83	919	151
Danmörk	308	22	377	55	1.350	206
Svíþjóð	62	4	183	17	163	19
Vestur-Pýskaland	237	18	229	38	326	57
Önnur lönd	74	5	35	6	729	115
Samtals	1.639	123	2.856	505	5.373	839

4. tafla. Útflutningur á saltfiski, söltuðum þunnildum og söltuðum matarhrognum
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Fullverkaður saltfiskur:</i>						
Brasilía	382	10	1.354	45	938	33
V-Pýskaland	1	0	15	0	454	15
Panama	207	5	113	3	28	1
Frakkland	653	20	895	44	548	29
Zaire	176	3	316	10	276	10
Önnur lönd	20	1	59	3	460	21
Samtals	1.439	39	2.752	105	2.704	109
<i>Óverkaður saltfiskur:</i>						
Bretland	271	6	1.008	23	1.004	21
Grikkland	4.178	104	3.947	172	3.135	178
Ítalía	3.440	111	3.303	184	2.848	188
Portúgal	36.702	995	24.522	1.142	18.055	998
Spánn	8.742	253	8.150	413	9.133	531
Önnur lönd	1.717	30	2.459	69	2.385	94
Samtals	55.050	1.499	43.389	2.003	36.560	2.010
<i>Söltuð fiskflök, þunnildi o.fl.:</i>						
Ítalía	269	9	164	11	604	48
Vestur-Pýskaland	641	12	1.228	42	1.576	66
Spánn	250	12	428	34	423	36
Önnur lönd	194	7	210	11	269	21
Samtals	1.354	40	2.030	98	2.872	171
<i>Söltuð matarhrogn:</i>						
Danmörk	411	10	245	20	961	76
Svíþjóð	1.477	18	1.003	26	926	39
Vestur-Pýskaland	454	12	142	10	150	12
Grikkland	730	7	464	11	667	23
Frakkland	141	4	132	10	160	13
Önnur lönd	344	10	207	15	296	23
Samtals	3.557	61	2.193	92	3.160	186

5. tafla. Útflutningur á skreið
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Ítalía	548	48	263	40	262	48
Nigería	3.589	257	5.975	675	1	0
Önnur lönd	123	11	225	27	51	8
Samtals	4.260	316	6.463	742	314	56

6. tafla. Útflutningur á fiskmjöli
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Porskmjöl og karfamjöl:</i>						
Danmörk	525	2	1.542	15	676	7
Frakkland	923	3	1.078	10	1.096	10
Bretland	7.768	31	10.649	91	5.250	55
Holland	1.358	5	400	3	606	6
Pólland	2.099	9	2.526	25	3.559	39
Belgía	1.706	7	1.396	12	–	–
Vestur-Pýskaland	6.811	25	10.442	91	6.067	58
Finnland	11.172	45	7.341	61	788	7
Tyrkland	–	–	–	–	1.071	11
Önnur lönd	2.084	9	2.376	17	1.248	13
Samtals	34.446	136	37.750	325	20.361	206

7. tafla. Útflutningur á þorskalýsi
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Kaldhreinsað:</i>						
Bandaríkin	124	2	85	2	153	4
Brasilía	212	3	102	3	51	2
Kólumbía	203	3	165	4	209	6
Venesúela	60	1	30	1	60	2
Singapúr	–	–	27	1	178	6
Bretland	317	4	506	8	709	12
Vestur-Pýskaland	235	3	171	3	236	6
Önnur lönd	319	4	472	12	529	14
Samtals	1.470	20	1.558	34	2.125	52
<i>Ókaldhreinsað:</i>						
Bretland	539	4	735	6	142	3
Noregur	–	–	–	–	1.103	17
Finnland	46	1	30	1	–	–
Sviss	81	1	120	2	44	1
Frakkland	171	1	450	6	192	3
Taivan	–	–	167	2	68	1
Önnur lönd	23	0	54	1	91	2
Samtals	860	7	1.556	17	1.640	27

8. tafla. Útflutningur hvalafurða
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Hvalkjöt, fryst:</i>						
Japan	4.986	121	4.178	277	4.226	327
Önnur lönd	3	0	–	–	46	4
Samtals	4.989	121	4.178	277	4.272	331
<i>Hvallýsi:</i>						
Noregur	1.667	6	–	–	–	–
Samtals	1.667	6	–	–	–	–
<i>Hvalmjöl:</i>						
Spánn	1.201	3	1.520	11	–	–
Ítalía	–	–	–	–	–	–
Samtals	1.201	3	1.520	11	–	–

9. tafla. Útflutningur á loðnulýsi og loðnumjöli
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
<i>Loðnulýsi:</i>						
Bretland	26.508	78	–	–	28.103	310
Holland	2.243	6	55	0	8.485	87
Vestur-Pýskaland	3.238	9	–	–	10.419	114
Noregur	–	–	–	–	4.361	40
Önnur lönd	1.995	6	–	–	2.528	29
Samtals	33.984	99	55	0	53.896	580
<i>Loðnumjöl:</i>						
Svíþjóð	2.212	9	–	–	4.048	48
Finnland	8.522	34	2.333	31	26.158	316
Tékkóslóvakía	–	–	–	–	4.492	49
Bretland	7.914	30	837	11	17.718	199
Júgóslavía	–	–	–	–	6.937	85
Pólland	–	–	–	–	14.528	170
Spánn	–	–	–	–	4.183	47
Frakkland	4.349	16	–	–	9.291	108
Vestur-Pýskaland	502	2	–	–	5.247	56
Önnur lönd	3.801	15	–	–	21.445	258
Samtals	27.300	106	3.170	42	114.047	1.336

10. tafla. Niðursoðnar og niðurlagðar sjávarafurðir
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Danmörk	8	0	51	7	98	16
Noregur	12	1	–	–	18	2
Bretland	81	3	67	9	70	8
Frakkland	111	8	201	31	412	73
Sovétríkin	632	35	764	88	821	101
Tékkóslóvakía	14	0	52	5	–	–
Bandaríkin	353	21	484	57	378	63
Finnland	9	1	21	4	4	1
Vestur-Pýskaland	1.109	83	1.192	175	1.372	215
Önnur lönd	99	5	36	5	219	25
Samtals	2.428	157	2.868	381	3.392	504

11. tafla. Útflutningur á frystu kindakjöti
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Færeyjar	578	16	660	35	658	38
Noregur	602	12	3	0	1.723	73
Svíþjóð	578	10	771	24	659	32
Vestur-Pýskaland	119	1	767	19	188	8
Önnur lönd	212	5	384	15	323	15
Samtals	2.089	44	2.585	93	3.551	166

12. tafla. Útflutningur á loðsútuðum skinnnum og húðum
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Finnland	86	17	106	33	145	36
Bandaríkin	7	2	24	11	32	17
Vestur-Pýskaland	38	3	17	5	11	4
Bretland	4	1	2	0	54	32
Pólland	202	32	50	10	63	13
Danmörk	59	15	62	28	66	45
Svíþjóð	68	25	26	26	16	8
Önnur lönd	21	6	108	40	153	61
Samtals	485	101	395	153	540	216

13. tafla. Útflutningur á ullarteppum
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Danmörk	20	3	13	4	18	6
Bandaríkin	16	3	14	5	15	7
Rússland	84	12	78	20	19	5
Önnur lönd	3	1	5	2	7	4
Samtals	123	19	110	31	59	22

14. tafla. Útflutningur á prjónavörum
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Rússland	82	35	160	103	419	260
Bandaríkin	197	91	215	216	246	285
Vestur-Pýskaland	80	27	39	29	52	51
Kanada	115	29	65	31	70	30
Bretland	287	44	220	69	122	53
Danmörk	162	27	109	39	82	34
Önnur lönd	358	92	312	135	243	142
Samtals	1.281	345	1.120	622	1.234	855

15. tafla. Útflutningur á kísilgúr
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Danmörk	4.023	10	2.520	14	2.956	20
Vestur-Pýskaland	6.793	22	6.511	42	7.374	58
Bretland	1.515	6	1.289	9	1.470	12
Tékkóslóvakía	532	1	2.151	10	2.161	12
Frakkland	491	1	843	4	1.154	7
Holland	798	2	1.190	7	1.208	8
Austurríki	244	1	780	4	806	5
Belgía	1.375	3	1.681	8	1.797	11
Ítalía	1.804	3	1.727	7	2.063	11
Svíþjóð	479	1	484	3	525	4
Ungverjaland	1.521	4	2.624	13	1.703	10
Noregur	942	3	898	6	1.109	9
Sovétríkin	34	0	—	—	241	2
Önnur lönd	4.414	13	1.810	10	1.920	15
Samtals	24.965	70	24.508	137	26.487	184

16. tafla. Útflutningur á áli og álmelmi
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Bretland	8.013	113	11.251	356	14.670	623
Vestur-Pýskaland	5.226	70	15.410	463	13.253	572
Sviss	19.559	275	32.783	1.010	20.915	882
Frakkland	3.773	50	7.396	220	4.744	201
Ítalía	8.994	124	9.941	316	2.984	135
Holland	3.456	43	8.129	242	8.135	333
Spánn	4.994	72	4.979	144	9.483	422
Belgía	4.485	62	10.391	336	9.336	395
Önnur lönd	3.032	43	6.624	186	1.633	72
Samtals	61.532	852	106.904	3.273	85.153	3.635

17. tafla. Útflutningur á kísiljárnri
1982–1984.

	1982		1983		1984	
	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.	Magn í tonnum	Verð í millj.kr.
Bretland	5.581	34	3.400	39	2.147	42
Vestur-Pýskaland	14.776	83	25.133	316	31.032	587
Bandaríkin	4.413	20	4.483	58	8.026	122
Japan	13.830	90	13.701	180	12.083	213
Önnur lönd	3.574	16	2.521	21	3.962	52
Samtals	42.174	243	49.238	614	57.250	1.016

18. tafla. Innflutningur nokkurra vörutegunda
1982–1984.

(Verð í millj.kr. miðað við skráð gengi á hverjum tíma.)

(Magn í tonnum, nema annars sé getið.)

	1982		1983		1984	
	Magn	Verð	Magn	Verð	Magn	Verð
Kornvörur til manneðis	15.366	79	13.242	141	13.083	168
Fóðurvörur	65.114	776	72.723	375	66.007	449
Sykur	9.543	49	10.015	110	10.285	105
Kaffi	2.409	90	2.232	135	2.292	166
Salt	69.425	45	80.439	92	48.457	75
Bensín	150.071	561	143.767	1.020	152.553	1.278
Brennsluolía	345.252	1.001	325.795	1.910	321.431	2.282
Timbur (þús. teningsfet)	86.297	209	70.555	381	68.330	423
Hjóladráttarvélar (stk.)	311	26	286	54	462	132
Fólks- og jeppabifreiðar (stk.)	9.233	420	4.843	459	7.448	856
Vöru- og almenningsbifreiðar (stk.)	1.272	148	743	146	826	263
Flugvélar (stk.)	14	7	11	13	14	195
Fiskiskip (stk.)	10	150	3	184	3	211
Önnur skip (stk.)	4	120	5	357	4	193

19. tafla. Innfluttar vörur eftir vörudeildum 1981–1984.

(Flokkað samkvæmt vöruflokkun Sameinuðu þjóðanna. Upphæðir í millj.kr. á gengi hvers árs.)

	1981	1982	1983	1984
Kjöt og kjötvörur	0	0	0	0
Mjólkurafurðir og egg	1	1	1	1
Fiskur og fiskmeti	18	43	86	127
Korn og kornvörur	131	205	415	526
Ávextir og grænmeti	142	251	487	607
Sykur og sykurvörur	69	75	167	182
Kaffi, te, kakó og kryddvörur	115	157	266	352
Skepnufóður (annað en ómalað korn)	77	137	271	294
Ýmiss konar matvörur o.fl.	43	73	148	178
Drykkjarvörur	49	96	188	237
Tóbak og tóbaksvörur	60	105	250	344
Húðir, skinn og óverkuð loðskinn	2	3	6	8
Olíufræ, olíuhnetur og olíukjarni	1	2	3	5
Hrágúm	0	1	1	6
Trjáviður og korkur	141	211	384	427
Spunaefni, óunnið og úrgangur	56	71	136	194
Náttúrulegur áburður og jarðefni, óunnið (að undanskildum kolum, olíu o.fl.)	63	81	195	197
Málmgrýti og málmúrgangur	242	342	834	956
Hrávörur úr dýra- og jurtaríkinu o.fl.	15	29	53	66
Eldsneyti, smurningsolíur og skyld efni	1.234	1.812	3.350	4.187
Dýra-, jurtaolíur (ekki ilmolíur) og feiti	26	41	96	137
Efni og efnasambönd	21	34	65	96
Koltjara og hráefni frá kolum, steinolíu og náttúrulegu gasi	51	81	144	234
Sútunar-, litunar- og málunarefni	36	63	135	176
Lyf og lyfjavörur	86	141	316	382
Ilmoliur, ilmefni, snyrtivörur, fægi- og hreinsunarefni	57	107	198	246
Tilbúinn áburður	85	112	224	236
Sprengiefni og ýmsar efnavörur	162	266	524	718
Leður, leðurvörur, verkuð loðskinn	9	20	35	50
Gúmvörur	80	147	220	279
Trjá- og kolvörur (nema húsgögn)	166	308	502	616
Pappír, pappi og vörur úr honum	206	352	727	862
Garn, álnavara, vefnaðarmunir o.þ.h.	268	403	652	837
Vörur úr ómálmkenndum jarðefnum	120	193	317	413
Silfur, platína, gimsteinar og gullmunir	44	70	127	169
Ódýrir málmar	200	331	550	677
Málmvörur	296	430	828	980
Vélar, aðrar en rafmagnsvélar	736	1.118	1.784	2.718
Rafmagnsvélar og áhöld	612	974	1.727	2.364
Flutningstæki	791	1.083	1.474	2.134
Tilhöggvin hús, hreinlætis-, hitunar- og ljósabúnaður	42	74	117	149
Húsgögn	161	270	433	505
Munir til ferðalaga, handtöskur o.fl.	19	28	43	60
Fatnaður	280	496	752	1.000
Skófatnaður	83	132	213	291
Vísindaáhöld, mælitæki, ljósmyndavörur og sjóntæki, úr og klukkur	145	245	393	496
Ýmsar unnar vörur o.fl.	239	418	733	998
Vörur og viðskipti, ekki flokkuð eftir vörutegund	5	15	26	30
Samtals	7.485	11.647	20.596	26.747

20. tafla. Viðskipti við einstök lönd 1980–1984.

Í millj.kr.	Innflutningur (c.i.f.)					Útflutningur (f.o.b.)				
	1980	1981	1982	1983	1984	1980	1981	1982	1983	1984
Alls	4.802	7.485	11.647	20.596	26.744	4.460	6.536	8.479	18.623	23.557
EFTA	1.022	1.792	2.582	4.704	5.680	677	1.154	1.617	2.770	2.995
Austurríki	23	46	81	125	160	4	5	6	26	10
Finnland	132	169	291	508	629	137	93	130	193	457
Noregur	360	734	872	1.643	1.654	75	79	63	132	301
Portúgal	119	135	268	491	716	212	702	1.000	1.143	1.000
Sviss	45	85	107	220	260	154	165	300	1.057	887
Svíþjóð	343	623	963	1.717	2.261	95	110	118	219	340
EBE	2.111	3.326	5.345	9.281	12.657	1.669	2.047	2.771	6.462	9.015
Belgía	97	201	305	509	594	28	83	118	403	446
Bretland	455	573	1.015	1.811	2.209	734	933	1.119	2.207	3.153
Danmörk	392	777	1.114	2.002	2.452	94	112	148	289	685
Frakkland	119	170	304	470	681	111	125	244	682	869
Grikkland	.	1	1	4	8	.	73	115	189	221
Holland	438	556	855	1.511	2.343	45	76	80	282	531
Írland	9	13	25	43	82	3	12	11	6	10
Ítalía	117	174	290	499	726	213	209	322	588	538
Luxemborg	5	3	14	6	185	3	3	14	4	4
Vestur-Pýskaland	479	858	1.422	2.426	3.377	438	421	600	1.812	2.558
Austur-Evrópa	535	699	1.202	2.337	2.946	393	518	714	1.488	2.237
Austur-Pýskaland	12	21	42	68	93	2	1	3	5	3
Búlgaría	1	1	1	3	4	0	0	–	–	33
Pólland	23	27	40	49	274	108	56	41	37	226
Rúmenía	1	4	2	3	4	2	2	3	1	1
Rússland	468	600	1.065	2.133	2.441	239	403	640	1.385	1.844
Tékkóslóvakía	27	40	44	69	104	39	49	22	46	118
Ungverjaland	3	6	8	12	26	3	7	5	14	12
Önnur Evrópulönd	48	113	126	207	323	255	358	421	759	1.343
Færeyjar	1	33	1	1	4	23	56	66	114	136
Grikkland	0	–	.	.	–	58	.	.	.	–
Júgóslavía	1	3	5	9	13	22	55	7	12	97
Spánn	45	76	118	193	301	152	244	346	610	1.081
Tyrkland	1	1	2	4	5	–	3	2	23	29
Norður-Ameríka	518	666	1.050	1.704	1.975	989	1.405	2.234	5.336	6.746
Bandaríkin	450	582	983	1.622	1.827	962	1.361	2.189	5.266	6.686
Kanada	68	84	67	82	148	27	44	45	70	60
Ástralía	164	194	191	830	953	1	3	5	15	26
Brasilía	56	66	70	91	164	7	7	13	47	35
Ísrael	5	8	9	16	29	0	1	5	16	20
Japan	193	337	547	808	1.221	65	109	274	522	884
Kína	8	14	21	46	53	–	–	8	–	0
Mexíkó	0	1	0	7	2	1	1	0	0	0
Nigería	0	0	0	0	1	316	858	325	888	42
Panama	4	5	11	25	24	19	5	7	68	12
Önnur lönd	138	264	493	540	716	68	70	85	252	202

21. tafla. Viðskipti við einstök lönd í hlutfallstölum 1980–1984.

	Innflutningur (c.i.f.)					Útflutningur (f.o.b.)				
	1980	1981	1982	1983	1984	1980	1981	1982	1983	1984
Alls	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EFTA	21,2	23,9	22,2	22,9	21,2	15,3	17,6	19,0	14,8	12,7
Austurríki	0,5	0,6	0,7	0,6	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Finnland	2,7	2,3	2,5	2,5	2,3	3,1	1,4	1,5	1,0	1,9
Noregur	7,5	9,8	7,5	8,0	6,2	1,7	1,2	0,7	0,7	1,3
Portúgal	2,5	1,8	2,3	2,4	2,7	4,8	10,7	11,8	6,1	4,2
Sviss	0,9	1,1	0,9	1,1	1,0	3,5	2,5	3,5	5,7	3,8
Svíþjóð	7,1	8,3	8,3	8,3	8,4	2,1	1,7	1,4	1,2	1,4
EBE	44,0	44,5	45,8	45,0	47,3	37,5	31,3	32,7	34,8	38,3
Belgía	2,0	2,7	2,6	2,5	2,2	0,6	1,3	1,4	2,2	1,9
Bretland	9,5	7,7	8,7	8,8	8,3	16,5	14,3	13,2	11,9	13,4
Danmörk	8,2	10,4	9,6	9,7	9,2	2,1	1,7	1,7	1,6	2,9
Frakkland	2,5	2,3	2,6	2,3	2,5	2,5	1,9	2,9	3,7	3,7
Grikkland	–	0	0	0	0	–	1,1	1,4	1,0	0,9
Holland	9,1	7,4	7,3	7,3	8,8	1,0	1,2	0,9	1,5	2,3
Írland	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,1	0,2	0,1	0	0
Ítalía	2,4	2,3	2,5	2,4	2,7	4,8	3,2	3,8	3,2	2,3
Luxemborg	0,1	0	0,1	0,7	0,7	0,1	0	0,2	0	0
Vestur-Pýskaland	10,0	11,5	12,2	11,8	12,6	9,8	6,4	7,1	9,7	10,9
Austur-Evrópa	11,1	9,4	10,3	11,3	11,0	8,8	7,9	8,4	7,9	9,5
Austur-Pýskaland	0,2	0,3	0,4	0,2	0,4	0	0	0	0	0
Búlgaría	0	0	0	0	0	–	0	0	–	0,1
Pólland	0,5	0,4	0,3	0,3	1,0	2,4	0,9	0,5	0,2	1,0
Rúmenía	0	0,1	0	0	0	0	0	0	0	0
Rússland	9,7	8,0	9,1	10,4	9,1	5,4	6,2	7,5	7,4	7,8
Tékkóslóvakía	0,6	0,5	0,4	0,3	0,4	0,9	0,7	0,3	0,2	0,5
Ungverjaland	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Önnur Evrópulönd	0,9	1,4	1,1	0,9	1,2	5,7	5,4	5,0	4,1	5,7
Færeyjar	0	0,4	0	0	0	0,5	0,9	0,8	0,6	0,6
Grikkland	0	–	–	–	–	1,3	–	–	–	–
Júgóslavía	0	0	0,1	0	0,1	0,5	0,8	0,1	0,1	0,4
Spánn	0,9	1,0	1,0	0,9	1,1	3,4	3,7	4,1	3,3	4,6
Tyrkland	0	0	0	0	0	–	0	0	0,1	0,1
Norður-Ameríka	10,8	8,9	9,0	8,3	7,4	22,2	21,5	26,3	28,7	28,6
Bandaríkin	9,4	7,8	8,4	7,9	6,8	21,6	20,8	25,8	28,3	28,4
Kanada	1,4	1,1	0,6	0,4	0,6	0,6	0,7	0,5	0,4	0,2
Ástralía	3,4	2,6	1,6	4,0	3,6	0	0	0,1	0,1	0,1
Brasilía	1,2	0,9	0,6	0,4	0,6	0,2	0,1	0,2	0,3	0,1
Ísrael	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0	0,1	0,1	0,1
Japan	4,0	4,5	4,7	3,9	4,6	1,5	1,7	3,2	2,8	3,8
Kína	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	–	–	0,1	–	0
Nigería	0	0	0	0	0	7,1	13,1	3,8	4,8	0,2
Panama	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	0,1	0,1	0,4	0,1
Önnur lönd	3,0	3,5	4,3	2,9	2,7	1,3	1,3	1,0	1,2	0,8

Jakob Gunnarsson:

Erlend lán 1984

Erlendar lántökur á árinu 1984 voru 7.512,5 m.kr., en afborganir af erlendum lánum voru 4.278,8 m.kr. reiknað á meðalgengi ársins 1984. Lántökur voru því 3.233,7 m.kr. umfram afborganir, sem þýðir, að erlend lán hafa aukist um 8,2% á árinu 1984.

Vaxtagreiðslur af erlendum lánum á árinu 1984 voru 4.178,7 m.kr., og greiðslubyrði afborgana og vaxta er 24,3% af útflutningstekjum.

Skuldastaða erlendra lána í árslok 1984 er 52.289,0 m.kr., sem jafngildir 42.566,0 m.kr. á meðalgengi 1984, og hlutfall erlendra lána af vergri þjóðarframleiðslu er 55,3%, en var 53,9% 1983.

Í þessari grein um erlend lán á árinu 1984, sem tekin eru til lengri tíma en eins árs, eru birtar yfirlitstöflur, sem sýna samanburð við fyrri ár og áætlaðar endurgreiðslur erlendra lána á næstu fimm árum.

Lántökur Íslenska álfélagsins eru ekki taldar með erlendum lánum Íslendinga.

	1984	1983
Opinberir aðilar	4.066,2	4.183,4
Lánastofnanir	2.714,9	2.344,1
Einkaaðilar	731,4	167,4
Erlendar lántökur, alls	7.512,5	6.694,9

til sérstakrar endurgreiðslu eldri lána, en þær voru 3.620,6 m.kr. á árinu 1984 og 2.128,2 m.kr. 1983.

Umsamin lán, en ónotuð í árslok 1984, eru talin vera 4.461,3 m.kr., en voru 3.198,4 m.kr. í árslok 1983, reiknað á meðalgengi 1984.

Innkomin lán, vaxtagreiðslur og afborganir eru sýnd í 1. töflu, flokkuð eftir gjaldeyristegundum, og í 2. töflu eru þau flokkuð á helstu lántakendum.

Hér á eftir verður sagt frá erlendum lántökum og reynt að gera grein fyrir notkun lánsfjárins á árinu 1984, flokkað eftir helstu lántakendum þeirra.

Erlendar lántökur

Á árinu 1984 voru tekin erlend lán að upphæð 7.512,5 m.kr., og er það aukning um 12,2% frá árinu áður, en þá námu erlendar lántökur 6.694,9 m.kr. reiknað á meðalgengi ársins 1984. Eftirfarandi yfirlit sýnir skiptingu á erlendum lántökum 1984 eftir helstu lántakendum, borið saman við lántökur ársins 1983 og reiknað á meðalgengi 1984 í m.kr.

Þetta yfirlit sýnir nettó lántökur, þar sem dregnar hafa verið frá lántökur, sem varið er

Lán ríkissjóðs og ríkisstofnana

Erlendar lántökur ríkissjóðs og ríkisstofnana voru 3.228,1 m.kr., sem er um 43% af heildarlántökum á árinu 1984, en hlutur þeirra var 32,3% á árinu 1983. Í 9. töflu er sýnt sundurliðað yfirlit yfir einstakar lántökur ríkissjóðs og ráðstöfun þeirra, en í árslok 1984 var óráðstafað um 455,8 m.kr., sem er inneign ríkissjóðs á gjaldeyrisreikningi í Seðlabanka. Inneign ríkissjóðs í ársbyrjun var 605,5 m.kr. Eftirfarandi yfirlit sýnir helstu endurlán ríkissjóðs í milljónum króna.

1. tafla. Hreyfingar langra erlendra lána 1984.

Í millj. kr. Mynttegundir:	Innkomin lán				Vaxtagreiðslur				Afborganir			
	Opinb. aðilar	Lána- stofn.	Einka- aðilar	Samtals	Opinb. aðilar	Lána- stofn.	Einka- aðilar	Samtals	Opinb. aðilar	Lána- stofn.	Einka- aðilar	Samtals
Lán í íslenskum krónum	—	—	—	—	—	0,2	—	0,2	—	0,1	0,1	0,2
Lán í Bandaríkjadollurum	1205,7	591,8	243,2	2040,7	1775,7	551,8	355,9	2683,4	598,1	957,0	1069,1	2624,2
Lán í sterlingspundum	798,8	154,8	20,6	974,2	204,2	41,0	14,2	259,4	20,4	50,9	52,4	123,7
Lán í dönskum krónum	16,8	2,9	30,0	49,7	3,8	3,7	22,5	30,0	7,3	10,7	67,2	85,2
Lán í norskum krónum	36,8	31,8	1,8	70,4	2,0	61,2	13,7	76,9	10,6	176,4	34,4	221,4
Lán í sænskum krónum	—	25,6	8,4	34,0	0,5	2,8	3,5	6,8	1,7	9,4	14,8	25,9
Lán í finnskum mörkum	—	—	8,5	8,5	1,0	—	2,0	3,0	1,9	—	13,1	15,0
Lán í v-þýskum mörkum	44,4	399,4	269,2	713,0	184,4	82,0	55,4	321,8	137,7	130,3	192,6	460,6
Lán í svissneskum frönkum	1277,6	120,7	85,3	1483,6	149,1	24,1	4,8	178,0	348,7	48,8	11,6	409,1
Lán í frönskum frönkum	1,6	1,5	—1,5	1,6	5,6	2,3	0,1	8,0	19,3	2,5	0,9	22,7
Lán í hollenskum gyllinum	—	56,4	27,6	84,0	57,9	14,0	3,0	74,9	9,5	21,1	6,3	36,9
Lán í belgískum frönkum	—	—	—	—	9,6	0,1	0,2	9,9	11,8	0,4	0,6	12,8
Lán í Luxemborgarfrönkum	—	—	—	—	—	1,4	1,6	3,0	—	4,9	5,7	10,6
Lán í ítölskum lírum	19,5	—	—	19,5	2,9	—	—	2,9	9,0	—	—	9,0
Lán í austurrískum schillingum	—	—	1,9	1,9	—	—	0,9	0,9	0,3	—	3,2	3,5
Lán í spænskum pesetum	—	—	36,4	36,4	—	—	0,2	0,2	—	—	—	—
Lán í japönskum yenum	655,0	1.330,0	—	1995,0	317,2	83,6	0,1	400,9	66,5	14,2	0,7	81,4
Lán í evrópskum reikningseiningum	—	—	—	—	78,2	—	—	78,2	101,6	—	—	101,6
Lán í Saudi-ryals	—	—	—	—	0,4	—	—	0,4	5,9	—	—	5,9
Lán í SDR	—	—	—	—	38,3	—	0,9	39,2	24,0	—	2,5	26,5
Lán í Ástralíudollurum	—	—	—	—	0,2	—	—	0,2	2,6	—	—	2,6
Lán í UAE-Dirham	—	—	—	—	0,5	—	—	0,5	—	—	—	—
Samtals í millj.kr. á meðalgengi 1984	4066,2	2714,9	731,4	7512,5	2831,5	868,2	479,0	4178,7	1376,9	1426,7	1475,2	4278,8
Samtals í millj.kr. á gengi í árslok 1984	4864,8	3280,5	878,6	9023,9	3506,8	1075,0	597,9	5179,7	1674,5	1766,6	1838,8	5279,4

Ríkissjóður og -stofnanir	2.780,0
Ríkisfyrirtæki í orkumálum	272,4
Sveitarfélög	146,3
Hitaveitur sveitarfélaga	11,5
Atvinnurekstur í iðnaði	17,9

Umsamin lán, en ónotuð í árslok 1984, eru 2.374,1 m.kr., en voru 2.215,9 m.kr. í árslok 1983. Hér er um að ræða tvö veltilán, annars vegar USD 25 millj., sem ódregið er á USD 75 millj. lánsamning við Citibank o.fl. erlenda banka frá 1982, og hins vegar USD 50 millj. af USD 90 millj. bankaláni, sem samið var um á árinu 1984 við Morgan Guaranty Trust o.fl. erlenda banka.

Lán ríkisfyrirtækja

Erlendar lántökur ríkisfyrirtækja á árinu 1984 voru samtals 788,0 m.kr. Sundurliðað yfirlit yfir einstakar lántökur og ráðstöfun þeirra er birt í 10. töflu, en þær skiptast á eftirfarandi aðila í milljónum króna.

Landsvirkjun	719,0
Póstur og sími	30,6
Áburðarverksmiðjan	1,6
Ríkisskip	36,8

Í árslok 1984 eru ónotaðar 709,4 m.kr., sem er umsamið veltilán Landsvirkjunar frá 1978, en í árslok 1983 voru ónotaðar um 109,0 m.kr., reiknað á meðalgengi 1984.

Lán sveitarfélaga

Lántökur sveitarfélaga á árinu 1984 voru 50,1 m.kr. Þetta eru tvö lán hitaveitna, eins og sést á 11. töflu um einstakar lántökur sveitarfélaga og fyrirtækja þeirra.

Lán viðskiptabanka

Erlendar lántökur viðskiptabanka á árinu 1984 voru 732,7 m.kr., sem skiptast á Landsbanka 485,4 m.kr., Útvegsbanka 154,5 m.kr., Búnaðarbanka 62,0 m.kr. og Iðnaðarbanka 30,8 m.kr. Eftirfarandi yfirlit sýnir endurlán viðskiptabanka til helstu notenda þeirra í milljónum króna.

Ríkissjóður og -stofnanir	19,9
Ríkisfyrirtæki	28,5
Atvinnurekstur einkaaðila	684,3
Sjávarútvegur	430,0
P.a. fiskiskipakaup	57,0
Iðnaður	34,1
Samgöngur	69,0
P.a. flugvélakaup	2,7
Aðrir einkaaðilar	151,2

Umsamin lán, en ónotuð 1984, eru 33,2 m.kr., en voru 83,9 m.kr. í árslok 1983, reiknað á meðalgengi 1984.

2. tafla. Hreyfingar langra erlendra lána 1984.

Í millj. kr.	Innkomin lán	Vaxta- greiðslur	Afborg- anir
Opinberir aðilar	4066,2	2831,5	1376,9
Lán ríkissjóðs og ríkisst.	3228,1	1524,8	810,2
Lán ríkisfyrirtækja	788,0	1046,4	385,6
Lán bæjar- og sveitarfélaga	50,1	260,3	181,1
Lánastofnanir	2.714,9	868,2	1.426,7
Lán Seðlabankans	—	67,7	96,4
Lán viðskiptabanka	732,7	419,6	935,7
Lán fjárfestingarlánasjóða	1982,2	380,9	394,6
a) Framkvæmdasjóður	1934,7	338,4	310,8
b) Fiskveiðisjóður	—	22,3	55,1
c) Aðrir lánasjóðir	47,5	20,2	28,7
Einkaaðilar	731,4	479,0	1475,2
Lán v/fiskiskipa	130,1	45,6	137,3
Lán v/fiskiðnaðar	4,7	0,5	2,2
Lán v/annarra skipakaupa	430,5	52,0	122,7
Lán v/flugvéla	—	61,9	96,5
Önnur einkalán	166,1	319,0	1116,5
Samtals í m.kr. á meðalgengi janúar–desember 1984	7512,5	4178,7	4278,8
Samtals í m.kr. á gengi í árslok 1984	9023,9	5179,7	5279,4

3. tafla. Meðalvextir af erlendum lánum 1975–1984.¹⁾

	Lán opinberra aðila	Lán lánastofnana	Lán einkaaðila	Samtals
1975	7,6 (8,6)	8,7 (8,8)	8,1 (9,3)	8,0 (8,8)
1976	8,0 (8,5)	7,5 (7,6)	8,3 (8,2)	7,9 (8,2)
1977	8,7 (8,3)	6,9 (8,2)	8,2 (8,2)	8,2 (8,3)
1978	8,6 (9,3)	8,5 (8,8)	8,2 (7,9)	8,5 (8,9)
1979	9,4 (11,7)	9,4 (10,7)	8,5 (10,7)	9,3 (11,4)
1980	10,4 (12,3)	11,4 (13,3)	10,4 (12,0)	10,6 (12,4)
1981	11,8 (15,5)	14,2 (15,0)	12,1 (12,3)	12,3 (14,4)
1982	11,5 (11,1)	12,3 (12,3)	12,2 (12,3)	11,8 (11,6)
1983	10,1 (10,4)	10,3 (9,8)	8,9 (10,5)	9,9 (10,2)
1984	10,5 (10,5)	10,1 (8,7)	10,5 (9,2)	10,4 (9,9)

¹⁾ Tölur í sviga tákna meðalvexti innkominna lána.

4. tafla. Greiðslubyrði af erlendum lánum 1975–84 í hlutfalli við tekjur af útfluttum vörum og þjónustu.

	Opin- berir aðilar	Lána- stofn- anir	Einka- aðilar	Alls
1975	6,3	3,9	4,0	14,2
1976	6,2	3,8	3,9	13,8
1977	6,8	3,6	3,3	13,7
1978	6,5	3,6	3,1	13,1
1979	6,9	3,5	2,5	12,9
1980	7,5	3,9	2,7	14,1
1981	8,6	4,3	3,5	16,4
1982	10,8	6,0	4,5	21,2
1983	10,8	6,2	3,6	20,6
1984 ¹⁾ . . .	12,1	6,6	5,6	24,3

¹⁾ Bráðabirgðatölur.

Lán fjárfestingarlánasjóða

Lántökur fjárfestingarlánasjóða á árinu 1984 voru samtals 1.982,2 m.kr., sem skiptast á Framkvæmdasjóð 1.934,7 m.kr. og Iðnþróunarsjóð 47,5 m.kr.

Framkvæmdasjóður samdi um þrjú lán á árinu 1984 við eftirfarandi erlendar lánastofnanir: Scandinavian Bank Ltd. í London USD 13 millj. til 12 ára, og er dregið á lánið í tveim áföngum. Í desember 1984 voru dregnar USD 5 millj., en afgangurinn, USD 8 millj., verður dreginn í apríl 1985. Samið var við Viðreisnarsjóð Evrópu um DEM 11,7 millj. til 10 ára og við Citibank (Channel Islands) Ltd. JPY 10.000.000.000 –tíu milljarða japanskra yena– til 16 ára. Auk þessara lánsamninga dró Framkvæmdasjóður USD 10 millj. af USD 20 millj. láni hjá Hambros Bank Ltd. o.fl. erlendum bönkum, sem samið var um á árinu 1983.

Lántaka Iðnþróunarsjóðs er hjá Norræna fjárfestingarbankanum í Helsinki að upphæð USD 1.500.000 til 15 ára.

Umsamin lán, en ónotuð í árslok 1984, eru 253,2 m.kr., en voru 316,6 m.kr. í árslok 1983.

Fjárfestingarlánasjóðir hafa lagt andvirði erlendra lána inn á gjaldeyrisreikning í Seðlabanka, þar til að því er ráðstafað til endurlána. Í árslok 1984 var inneign sjóðanna 1.078,4 m.kr., en var 257,9 m.kr. í árslok

1983, reiknað á meðalgengi 1984. Endurlán þessara lánasjóða renna bæði til opinberra aðila og einkaaðila, en vegna þess að láns-skilmálar endurlána eru ekki alltaf þeir sömu og frumlána og Framkvæmdasjóður hefur að stórum hluta aðeins milligöngu um erlendar lántökur fyrir aðra fjárfestingarlánasjóði, er ekki reynt að sýna ráðstöfun þeirra til endanlegra notenda.

Lán einkaaðila

Erlendar lántökur einkaaðila á árinu 1984 voru 731,4 m.kr., og þær skiptast á eftirfarandi atvinnugreinar í milljónum króna:

Sjávarútvegur	134,8
P.a. fiskiskipakaup	152,1
Iðnaður	10,7
Samgöngur	487,3
P.a. flutningaskipakaup	430,5
Aðrir einkaaðilar	98,6

Neikvæður mismunur á lántökum í sjávarútvegi og til fiskiskipakaupa er til kominn vegna sérstakrar endurgreiðslu á lánum vegna endurbóta á fjórum togurum í Póllandi á árinu 1981 og 1982. Pólska skipasmíðastöðin lánaði til þessara endurbóta til 3 ára, en Útvegsbankanum var falið að framlengja þau til lengri tíma.

Umsamin lán, en ónotuð í árslok 1984, eru 91,4 m.kr. vegna smíði flutningaskips í Bretlandi, sem áætlað er að ljúki á næsta ári. Í árslok 1983 voru ónotuð veltílán Íslenska járnblendifélagsins talin vera 473,0 m.kr., en þessum lánum var sagt upp á árinu 1984 og endurgreidd með auknu hlutafé, sem nánar verður gerð grein fyrir síðar, þegar fjallað verður um afborganir af erlendum lánum.

Notendur erlendra lána

Eftirfarandi yfirlit sýnir erlendar lántökur á árinu 1984, flokkaðar eftir notendum þeirra, í milljónum króna.

Opinberir aðilar	4.096,7
Ríkissjóður og –stofnanir	2.799,9
Ríkisfyrirtæki	1.088,9
P.a. orkufyrirtæki	991,4
Sveitarfélög	146,3

5. tafla. Staða langra erlendra lána í árslok 1983–84.

Í millj. kr.	Staða í árslok 1983				Staða í árslok 1984			
	Opinb. aðilar	Lána- stofn.	Einka- aðilar	Samtals	Opinb. aðilar	Lána- stofn.	Einka- aðilar	Samtals
Mynttegundir:								
Lán í íslenskum krónum	—	5,6	0,1	5,7	—	5,5	—	5,5
Lán í Bandaríkjadollurum	18919,1	6053,8	4323,2	29296,1	19696,4	5586,7	3266,7	28549,8
Lán í sterlingspundum	1633,4	404,1	186,0	2223,5	2504,9	520,4	150,4	3175,7
Lán í dönskum krónum	39,6	40,5	317,2	397,3	50,8	31,3	273,3	355,4
Lán í norskum krónum	31,7	744,0	139,7	915,4	61,7	577,4	102,3	741,4
Lán í sænskum krónum	8,2	21,8	42,1	72,1	6,1	41,0	34,6	81,7
Lán í finnskum mörkum	13,9	—	21,2	35,1	11,8	—	15,7	27,5
Lán í v-þýskum mörkum	2607,4	1093,0	750,7	4451,1	2499,2	1405,1	839,5	4743,8
Lán í svissneskum frönskum	2084,4	486,9	72,0	2643,3	3164,3	570,5	157,6	3892,4
Lán í frönskum frönskum	76,1	16,5	2,8	95,4	55,4	15,4	—	70,8
Lán í hollenskum gyllinum	732,8	222,9	26,7	982,4	721,9	263,8	51,3	1037,0
Lán í belgískum frönskum	134,0	1,4	1,0	136,4	120,1	0,9	0,4	121,4
Lán í Luxemborgarfrönskum	—	23,1	16,6	39,7	—	17,3	10,0	27,3
Lán í ítölskum lírum	22,0	—	—	22,0	34,3	—	—	34,3
Lán í austurrískum schillingum	0,6	—	9,3	9,9	0,3	—	7,8	8,1
Lán í spænskum pesetum	—	—	—	—	—	—	43,2	43,2
Lán í japönskum yenum	4616,8	1118,0	1,6	5736,4	5341,0	2710,1	0,8	8051,9
Lán í evrópskum reikningseiningum	972,4	—	—	972,4	854,6	—	—	854,6
Lán í Saudi-ryals	8,2	—	—	8,2	0,7	—	—	0,7
Lán í SDR	474,1	—	14,1	488,2	444,7	—	11,0	455,7
Lán í Ástralíudollurum	4,8	—	—	4,8	1,6	—	—	1,6
Lán í UAE-Dirham	9,2	—	—	9,2	9,2	—	—	9,2
Samtals í millj. kr. á meðalgengi 1984	26260,8	8310,9	4760,6	39332,3	28950,1	9599,1	4016,8	42566,0
Samtals í millj. kr. á gengi í árslok 1984	32388,7	10231,6	5924,3	48544,6	35579,0	11745,4	4964,6	52289,0

Fyrirtæki sveitarfélaga	61,6
P.a. orkufyrirtæki	61,6
Atvinnurekstur einkaaðila	1.433,6
Fiskiskipakaup	209,1
Endurbætur fiskiskipa	134,9
Vélar og tæki í fiskiskip	5,9
Vélar og tæki í fiskiðnaði	154,0
Rekstrarlán í sjávarútvegi	61,9
Iðnaður	62,7
Flugvéla kaup	2,7
Flutningaskipakaup	430,5
Rekstrarlán í samgöngum	63,7
Önnur lán í samgöngum	59,4
Aðrir einkaaðilar	248,8
Lánastofnanir, endurlánað	1.982,2
Framkvæmdasjóður	1.934,7
Iðnþróunarsjóður	47,5
Erlendar lántökur, alls	7.512,5

Afborganir erlendra lána

Afborganir af erlendum lánum á árinu 1984 voru 4.278,8 m.kr., en voru 3.242,0 m.kr. 1983, reiknað á meðalgengi 1984. Afborganir hafa því aukist um 32% milli ára. Mesta aukning varð á afborgunum einkaaðila, eins og sést á eftirfarandi yfirliti yfir afborganir helstu lántakenda á árunum 1984 og 1983:

	1984	1983
Opinberir aðilar	1.376,9	1.200,7
Lánastofnanir	1.426,7	1.298,3
Einkaaðilar	1.475,2	743,0

Þessi mikla aukning á afborgunum einkaaðila stafar að öllu leyti af endurgreiðslum Íslenska járnblendifélagsins, sem voru 839,9 m.kr. á árinu 1984, en höfðu verið 77,2 m.kr. 1983. Á árinu 1984 var hlutfé Íslenska járnblendifélagsins aukið um 935,6 m.kr., og var það notað til endurgreiðslu á lánum félagsins. Erlendar skuldir Íslendinga lækkuðu þó ekki að sama skapi, þar sem ríkissjóður, sem er stærsti hluthafi í Íslenska járnblendifélaginu,

Þetta yfirlit sýnir, að aðeins um 14% af erlendum lántökum á árinu 1984 er varið til orkumála, en mörg undanfarin ár hefur hlutur þessa málaflokks verið nær helmingur erlendra lána, sem tekin hafa verið til lengri tíma en eins árs.

6. tafla. Staða langra erlendra lána í árslok 1983–84.

<i>Í millj. kr.</i>	<i>Skuld í árslok 1983</i>	<i>Skuld í árslok 1984</i>
Opinberir aðilar	32.288,7	35.579,0
Lán ríkissjóðs og ríkisstofnana	16.320,0	19.412,9
Lán ríkisfyrirtækja	13.227,8	13.497,8
Lán bæjar- og sveitarfélaga	2.840,9	2.668,3
Lánastofnanir	10.231,6	11.745,4
Lán Seðlabankans	728,8	605,5
Lán viðskiptabanka	5.020,4	4.725,7
Lán fjárfestingarlánasjóða	4.482,4	6.414,2
a) Framkvæmdasjóður	3.940,9	5.919,1
b) Fiskveiðisjóður	307,8	237,4
c) Aðrir lánasjóðir	233,7	257,7
Einkaaðilar	5.924,3	4.964,6
Lán v/fiskiskipa	505,7	503,9
Lán v/fiskiðnaðar	6,5	9,3
Lán v/annarra skipakaupa	524,8	847,5
Lán v/flugvéla	769,7	646,3
Önnur einkalán	4.117,6	2.957,6
Samt. í millj. kr. á meðalgengi í janúar–desember 1984	39.332,3	42.566,0
Samtals í millj. kr. á gengi í árslok 1984	48.544,6	52.289,0

fjármagnaði hlutfjáráukningu sína með yfirtöku á lánum félagsins og nýjum erlendum lánum. Hluttur erlenda eignaraðilans, Elkem–Spigerverket A/S, var 421,0 m.kr.

Hlutfall afborgana af eftirstöðvum erlendra lána í ársbyrjun 1984 er 10,9%, en áætlun, sem birt var í 3. hefti Fjármálatíðinda 1984, gerði ráð fyrir, að þetta hlutfall yrði 8,9%. Þessi mismunur stafar svo til eingöngu af auknum afborgunum einkaaðila eins og áður segir.

Vaxtagreiðslur erlendra lána

Vaxtagreiðslur af erlendum lánum á árinu 1984 voru 4.178,7 m.kr., sem er 14,1% aukning frá árinu 1983, er þær voru 3.661,6 m.kr., reiknað á meðalgengi 1984. Aukning vaxtagreiðslna stafar bæði af aukinni lánabyrði og hærri meðalvöxtum eins og sést í 3. töflu.

Meðalvextir eru reiknað hlutfall vaxtagreiðslna af meðalfjárhæð lána í ársbyrjun og árslok, að frádrægnu 1/4 hluta nettóaukningar þeirra á árinu. Meðalvextir innkominna lána eru sýndir í sviga í 3. töflu, en þeir eru

7. tafla. Staða langra erlendra lána í árslok 1975–84.¹⁾

	<i>Opin- berir aðilar</i>	<i>Lána- stofn- anir</i>	<i>Einka- aðilar</i>	<i>Alls</i>
1975	8.943,1	3.704,2	2.679,9	15.327,2
1976	10.305,2	4.258,7	2.795,1	17.359,0
1977	13.548,7	4.019,5	3.353,7	20.921,9
1978	15.362,6	4.488,5	3.532,1	23.383,2
1979	17.909,4	4.656,8	4.167,0	26.733,2
1980	20.676,2	5.365,8	5.621,7	31.663,7
1981	23.528,8	7.160,9	6.747,7	37.437,4
1982	28.843,3	9.024,2	6.636,1	44.503,6
1983	32.388,7	10.231,6	5.924,3	48.544,6
1984	35.579,0	11.745,4	4.964,6	52.289,0

¹⁾ Umreiknað til árslokagengis 1984.

reiknað hlutfall vaxtafótar hvers láns á móti innkomnum lánum alls. Þegar bornir eru saman meðalvextir innkominna lána, hvort sem er milli ára eða lántakenda, verður að hafa í huga, að hér er um nafnvexti að ræða, og eru þeir mismunandi, eftir því í hvaða gjaldmiðli lánin eru tekin. Einnig ráðast þeir að nokkru leyti af ákvörðun breytilegra vaxta, en þeir eru hér miðaðir við mánaðarlegt meðaltal þeirra á árinu. LIBOR (millibankavextir í London) er algengasta viðmiðun breytilegra vaxta auk jaðarvaxta, sem er ákveðin áhættuþóknun og er því mismunandi fyrir hvert lán. LIBOR–dollaravextir vega þyngst í stöðu erlendra lána, en þeir voru að meðaltali 11,15% á árinu 1984. Í 15. töflu eru sýndir LIBOR–dollaravextir í lok hvers mánaðar á árinu 1984 og meðaltal þeirra á síðustu sex árum. Eftirfarandi yfirlit sýnir meðalvexti erlendra lána, flokkað eftir vaxtakjörum þeirra á síðustu sex árum.

	<i>Fastir vextir</i>	<i>Breytil. vextir</i>	<i>LIBOR–USD</i>
1984	9,2 (9,2)	12,0 (10,4)	12,5 (11,6)
1983	9,3 (10,2)	10,7 (10,3)	10,8 (10,5)
1982	9,3 (9,5)	14,4 (13,3)	14,4 (13,8)
1981	8,6 (10,8)	17,4 (17,1)	17,6 (17,2)
1980	8,4 (8,7)	15,1 (14,9)	15,5 (15,0)
1979	8,1 (8,9)	12,2 (12,4)	12,5 (12,9)

Hlutdeild erlendra lána með föstum vöxtum er um 54% af stöðu lána í árslok 1984, og

8. tafla. Fjöldi erlendra lána og meðalfjárhæð þeirra 1975–84.¹⁾

	Opinberir aðilar		Lánastofnanir		Einkaaðilar		Samtals	
	Fjöldi lána	Meðal-láns-fjárhæð	Fjöldi lána	Meðal-láns-fjárhæð	Fjöldi lána	Meðal-láns-fjárhæð	Fjöldi lána	Meðal-láns-fjárhæð
1975	135	66,2	161	23,0	224	12,0	520	29,0
1976	147	70,1	178	23,9	200	14,0	525	33,1
1977	153	88,6	202	19,9	178	18,8	533	39,3
1978	164	93,7	213	21,1	180	19,6	557	42,0
1979	150	119,4	236	19,7	170	24,5	556	48,1
1980	153	135,1	299	17,9	166	33,9	618	51,2
1981	155	151,8	403	17,8	230	29,3	788	47,5
1982	167	172,7	476	19,0	301	22,0	944	47,1
1983	151	214,5	571	17,9	285	20,8	1007	48,2
1984	150	237,2	641	18,3	223	22,3	1014	51,6

¹⁾ Gert upp á sama gengi og 7. tafla. Miðað við fjölda lána og eftirstöðvar í lok hvers árs.

hafði heldur dregið úr vægi þeirra frá fyrra ári. Hlutfallsleg aukning á vægi lána með breytilegum vöxtum var öll í öðrum gjaldmiðlum en Bandaríkjadollurum, einkum japönskum yenum og v-pýskum mörkum.

Hér á eftir verður birt yfirlit, sem sýnir meðalvexti erlendra lána á árinu 1984 eftir helstu gjaldmiðlum og reynt að meta raungildi þeirra. Einnig er reynt að meta raungildi meðalvaxta fyrir erlend lán alls, þar sem tekið er tillit til verðbólgu í helstu iðnríkjum heims á síðustu sex árum.

Lán í:	Meðalvextir	Hækkun vísitölu ¹⁾	Raungildi meðalvaxta
USD	11,8 (11,4)	4,0	7,5 (7,1)
GBP	11,8 (12,1)	4,6	6,9 (7,2)
NOK	10,2 (9,0)	5,9	4,1 (2,9)
DEM	8,3 (7,5)	2,0	6,2 (5,4)
CHF	7,0 (6,9)	2,9	4,0 (3,9)
NLG	8,7 (7,4)	2,8	5,7 (4,5)
JPY	7,7 (7,8)	2,6	5,0 (5,1)
Erlend lán, alls			
1984	10,4 (9,9)	4,4	5,7 (5,3)
1983	9,9 (10,2)	5,0	4,7 (5,0)
1982	11,8 (11,6)	5,9	5,6 (5,4)
1981	12,3 (14,4)	9,3	2,7 (4,7)
1980	10,6 (12,4)	11,3	-0,6 (1,0)
1979	9,3 (11,4)	11,0	-1,5 (0,4)

¹⁾ Heimild: IMF, International Financial Statistics. Miðað við hækkun vísitölu (Consumer Prices) síðustu 12 mánaða, í desember á hverju ári.

Þetta yfirlit sýnir, að raunvextir erlendra lána hafa verið mjög háir síðustu þrjú árin og

líklega eru þeir vanreiknaðir, þegar miðað er við hækkun vísitölu í helstu iðnríkjum heims samkvæmt upplýsingum Alþjóðagjaldeyrissjóðsins. Ef raunvextir af lánum einstakra gjaldmiðla eru vegnir saman miðað við stöðu þeirra í árslok 1984, reiknast raungildi meðalvaxta 6,5%, og 5,7% af innkomnum lánum á árinu 1984.

Á árinu 1984 hækkaði gengisvísitala um 36,5%, en lánskjaravísitala hækkaði á sama tíma um 18,9%. Erlend lán hafa því verið dýrari en innlent fjármagn á árinu 1984 að því gefnu, að raunvextir þeirra hafi verið jafnir. Aftur á móti hefur lánskjaravísitalan hækkað meira en gengisvísitalan á síðustu sex árum. Einnig má gera ráð fyrir, að útflutningstekjur hafi hækkað í takt við hækkun gengisvísitölu og greiðslubyrði erlendra lána hafi því ekki aukist vegna gengislækkunar íslensku krónunnar.

Greiðslubyrði erlendra lána

Í 4. töflu er sýnd greiðslubyrði erlendra lána á árunum 1975–1984. Greiðslubyrðin er reiknað hlutfall heildargreiðslna afborgana og vaxta af erlendum lánum á móti útflutningstekjum af vörum og þjónustu. Heildargreiðslur afborgana og vaxta á árinu 1984 voru 8.457,5 m.kr., sem er 22,5% aukning frá fyrra ári. Útflutningstekjur voru 34.792,0 m.kr. og höfðu hækkað um 8,7% frá árinu áður. Greiðslubyrðin jókst á árinu 1984, er

9. tafla. Lántökur ríkissjóðs og ríkisstofnana.

Lántakendur-lánnotendur	Lánveitendur	Lánsfjárhæð alls	Innkomið á árinu	Í m.kr.	Vextir	Endurgreiðsla
Ríkissjóður, endurlánað skv. lánsfjárlögum 1984	Bankalán – Midland Bank o.fl. bankar, umsamið veltílán 1980	USD 30.000.000	USD 30.000.000	949,7	1/2% yfir LIBOR	Greiðist í einu lagi í júní 1985
Helstu endurlán í Bandaríkjadollurum:	Bankalán - Citicorp. Intern. o.fl. bankar, umsamið veltílán 1982.	USD 75.000.000	USD 15.000.000	474,8	3/8 til 1/2% yfir LIBOR	26.02.87–26.02.92, 11 greiðslur Veltílán fyrstu fimm árin.
Bygging flugstöðvar á Keflavíkurflugvelli USD 1,9 millj.						
Orkusjóður USD 0,7 millj.	Bankalán - Morgan Guaranty Trust	USD 90.000.000	USD 40.000.000	1.266,2	3/8 til 1/2% yfir LIBOR	21.06.91–21.06.94, 7 greiðslur Veltílán fyrstu sjö árin.
Aðrir B-hluta sjóðir USD 8,1 millj.	o.fl. bankar, umsamið veltílán 1984					
RARIK USD 3,4 millj.						
Jöfnunarsj. sveitarf. USD 4,6 millj.						
Hitaveitur USD 0,4 millj.						
Sjóefnavinnslan hf. USD 0,6 millj.						
Ríkissjóður v/hlutfjárukningar í Ísl. járnblendifélaginu hf.	Eksporthfinans A/S, Noregi	USD 3.630.000	USD 3.630.000	114,9	8,85% p.a.	01.10.84–01.10.90, 13 greiðslur
Ríkissj., endurlánað RARIK v/ Kröfluvirkjunar, GBP 3,9 millj.	Skuldabréfaútgáfa í Bretlandi, milliganga Morgan Grenfell & Co.	GBP 10.000.000	GBP 10.000.000	420,4	12 5/16% p.a.	Greiðist í einu lagi 24.04.94
St. Jósefsspítali c/o Landakot v/kaupa á rannsóknartækjum	Technicon Instruments A/C, Danmörku	USD 65.800	USD 65.800	2,1	12% p.a.	01.12.84–01.06.86, 4 greiðslur
Lántökur alls				3.228,1		

10. tafla. Lántökur ríkisfyrirtækja.

Lántakendur-lánnotendur	Lánveitendur	Lánsfjárhæð alls	Innkomið á árinu	Í m.kr.	Vextir	Endurgreiðsla
Landsvirkjun v/Hrauneyja-fossvirkjunar	Skand. Enskilda banken vörukaupalán 1981–1984	USD 4.412.091	USD 393.300	12,4	8% p.a.	31.10.83–30.04.91, 16 greiðslur
Landsvirkjun v/virkjunar-	Hambros Bank Ltd., London	GBP 9.000.000	GBP 9.000.000	378,4	12 3/8% p.a.	Greiðist í einu lagi 31.10.94

framkvæmda og endurgreiðslu veltiláns: USD 51,0 millj.	Bankalán - Bank of America o.fl. bankar	CHF 50.000.000	CHF 50.000.000	672,4	7 1/4% í 7 ár, síðan 1 1/4% yfir LIBOR	12.01.89–12.01.94, 9 greiðslur
	Bankalán – Copenhagen Handelsbank o.fl. bankar.	CHF 45.000.000	CHF 45.000.000	605,2	7 1/8% p.a.	21.09.89–21.09.94, 6 greiðslur
	Bankalán í Japan	JPY 5.000.000.000	JPY 5.000.000.000	665,0	0,2% yfir Longterm Prime Rate	24.01.90–24.07.94, 10 greiðslur
Póstur og sími v/kaupa á sjálf- virkri símstöð fyrir Varnarliðið	Danish Telecom, Intern. A/S	DKK 3.649.566	DKK 3.649.566	11,1	19% p.a.	31.12.84–30.09.89, 20 greiðslur
Póstur og sími v/kaupa á fjölsímabúnaði	Marconi Italiana, Ítalíu	ITL 1.091.717.600	ITL 1.091.717.600	19,5	12 3/8–15 1/2% p.a.	30.09.84–31.10.87, 6 greiðslur
Áburðarverksmiðjan v/salt- péturssýruverksmiðju, vöru- kaupalán 1981–1984	Credit Lyonnais, Frakklandi	FRF 17.276.675	FRF 439.476	1,6	9% p.a.	31.10.83–30.04.88, 10 greiðslur
Ríkisskip v/kaupa á m/s Heklu	Bergens Bank, Noregi	NOK 9.500.000	NOK 9.500.000	36,8	7 1/2% p.a.	20.01.85–20.07.88, 8 greiðslur
			Lántökur, alls	2.402,4		
			Frá dregst sérstök endurgreiðsla láns	1.614,4		
			Lántökur, nettó	788,0		

11. tafla. Lántökur sveitarfélaga.

Lántakendur-lánnotendur	Lánveitendur	Lánsfjárhæð alls	Innkomið á árinu	Í m.kr.	Vextir	Endurgreiðsla
Hitaveita Akureyrar v/kaupa á varmadælu	A/S Thomas Sabroe & Co.,	DKK 1.860.000	DKK 1.860.000	5,7	12,15% p.a.	24.08.84–24.02.89, 10 greiðslur
Hitaveita Eyra v/greiðslu skammtímaláns	Westdeutsche Landesbank- Girozentrale	DEM 4.000.000	DEM 4.000.000	44,4	9,05% p.a.	20.06.85–20.06.94, 10 greiðslur
			Lántökur, alls	50,1		

12. tafla. Áætlaðar endurgreiðslur erlendra lána 1985–1989, flokkaðar eftir lántakendum.

Í millj. kr.	Eftirst. 31.12.84	1985			1986			1987			1988			1989			Meðalendur- greiðslu- tími
		Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	
Lántakendur:																	
Opinberir aðilar	39588	1809	3604	5413	2423	3699	6122	3838	3443	7281	3670	3068	6738	4116	2699	6815	7,0 (7,8)
Ríkissjóður	21235	874	2047	2921	965	2109	3074	1748	2011	3759	1503	1838	3341	1780	1679	3459	8,1 (7,7)
Ríkisfyrirtæki	15685	731	1287	2018	1158	1340	2498	1511	1217	2728	1659	1073	2732	1860	916	2776	5,9 (7,9)
Sveitarfélög	2668	204	270	474	300	250	550	579	215	794	508	157	665	476	104	580	4,2 (6,1)
Lánastofnanir	12112	1713	1083	2796	1569	940	2509	1453	789	2242	1298	649	1947	1317	522	1839	5,2 (7,9)
Einkaaðilar	5011	974	446	1420	936	356	1292	853	264	1117	721	185	906	547	123	670	3,6 (4,1)
Samtals	56710	4496	5133	9629	4928	4995	9923	6144	4496	10640	5689	3902	9591	5980	3344	9324	6,3 (7,4)

13. tafla. Áætlaðar endurgreiðslur erlendra lána 1985–1989, flokkaðar eftir lánnotendum.

Í millj. kr.	Eftirst. 31.12.84	1984			1985			1986			1987			1988			Meðalendur- greiðslu- tími
		Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	Afb.	Vextir	Samt.	
Lánnotendur:																	
Opinberir aðilar	38902	1895	3552	5447	2445	3636	6081	3808	3377	7185	3677	3001	6678	4065	2632	6697	6,9 (7,7)
Ríkissjóður	10244	115	941	1056	130	1069	1199	754	1045	1799	983	967	1950	952	862	1814	7,4 (7,5)
Ríkisfyrirtæki	23751	1472	2126	3598	1917	2113	4030	2369	1922	4291	2082	1694	3776	2495	1493	3988	6,9 (7,9)
Sveitarfélög	284	9	31	40	2	30	32	7	30	37	7	29	36	8	28	36	9,1 (8,2)
Fyrirtæki sveitarfélaga	4623	299	454	753	396	424	820	678	380	1058	605	311	916	610	249	859	6,1 (7,4)
Atvinnurekstur einkaaðila	9411	1885	841	2726	1740	671	2411	1558	504	2062	1324	360	1684	1125	241	1366	3,8 (3,9)
Lánastofnanir	8397	716	740	1456	743	688	1431	778	615	1393	688	541	1229	790	471	1261	6,3 (9,5)
Samtals	56710	4496	5133	9629	4928	4995	9923	6144	4496	10640	5689	3902	9591	5980	3344	9324	6,3 (7,4)

hún varð 24,3%, en hafði verið 20,6% 1983.

Greiðslubyrði erlendra lána var á bilinu 9–14% á áttunda áratugnum og fór í fyrsta sinn yfir 20% af útflutningstekjum á árinu 1982. Áður hafði hún verið hæst á árinu 1969, 16,9%, vegna mikils samdráttar útflutningstekna á því ári. Um helmingur greiðslubyrðarinnar stafar af lánum opinberra aðila, sem er ekki í réttu hlutfalli við skuldabyrði þeirra, sem er um 2/3 hlutar allra erlendra lána. Hlutfallslega lága greiðslubyrði af erlendum lánum opinberra aðila er ekki hægt að skýra með lægri meðalvöxtum eins og sést í 3. töflu, heldur er lánstími þeirra lengri og mörg hver eru afborgunarlaus fyrstu árin. Af þeim sökum mun greiðslubyrði af lánum opinberra aðila ekki minnka á næstu árum.

Skuldastaða erlendra lána

Staða erlendra lána í árslok 1984 er 52.289,0 m.kr., en var 48.544,6 m.kr. í árslok 1983, reiknað á árslokagengi 1984. Í 5. og 6. töflu er sýnd nánari sundurliðun á stöðu erlendra lána, flokkað á helstu lántakendur og eftir gjaldeyristegundum. Erlendar skuldir opinberra aðila hækkuðu á árinu 1984 um 9,9%. Skuldir lánastofnana hækkuðu um 14,8%, sem stafar eingöngu af um 50% hækkun á erlendum lánum Framkvæmdasjóðs. Erlendar skuldir einkaaðila lækkuðu á árinu 1984 um 16,2%. Lán í Bandaríkjadollurum vega þýngst í stöðu erlendra lána, 54,6% í árslok 1984, og hefur vægi þeirra minnkað nokkuð á síðustu árum. Mesta aukning varð á lánum í sterlingspundum, v-þýskum mörkum og japönskum yenum, sem hækkuðu um og yfir 40% á árinu 1984.

Í 7. töflu eru sýndar stöðutölur erlendra lána í árslok 1975–84, og eru þær reiknaðar á sambærilegu gengi í árslok 1984. Á þessum tíu árum hafa erlend lán opinberra aðila fjórfaldast, lán lánastofnana hafa þrefaldast og lán einkaaðila eru tæplega tvisvar sinnum meiri í árslok 1984 en þau voru fyrir tíu árum.

Í 8. töflu eru tölur um fjölda lána og meðalfjárhæð þeirra í árslok 1975–84, reiknað á árslokagengi 1984. Fjöldi lána hefur nær tvöfald-

ast á þessu tímabili, og var aukningin mest á árunum 1980–83. Meðalfjárhæð erlendra lána hefur hækkað um 75%, en á sama tíma hefur innflutningsverð hækkað um 64%, mælt í erlendri mynt, og raunaukning eða kaupgeta hvers láns er því að meðaltali aðeins 6,5% meiri í árslok 1984 en hún var í árslok 1975.

14. tafla. Staða erlendra lána í árslok 1975–84 í hlutfalli af vergri þjóðarframleiðslu.

	Opinberir aðilar	Lána- stofnanir	Einka- aðilar	Samtals
1975	19,7	8,4	6,2	34,3
1976	19,2	7,9	5,2	32,3
1977	19,5	6,0	4,7	30,2
1978	20,9	5,9	4,8	31,6
1979	21,1	5,6	5,2	31,9
1980	19,9	5,1	5,6	30,6
1981	20,6	6,1	5,8	32,5
1982	27,2	8,5	6,3	42,1
1983	36,0	11,4	6,5	53,9
1984	37,6	12,5	5,2	55,3

Í 14. töflu er sýnd skuldastaða erlendra lána, reiknað á meðalgengi hvers árs, í hlutfalli af vergri þjóðarframleiðslu á árunum 1975–84. Skuldastöðuhlutfallið er 55,3% á árinu 1984, en var 53,9% á árinu 1983. Áður var talið, að skuldastaða erlendra lána væri 60,6% af vergri þjóðarframleiðslu á árinu 1983, en vegna þess að þjóðhagstölur hafa verið endurskoðaðar og endurbættar í samræmi við þjóðhagsreikninga annarra þjóða, hækkar verg þjóðarframleiðsla á árinu 1983 um 12% og skuldastöðuhlutfallið lækkar við það um 11%. Endurskoðun þjóðhagstalna nær aftur til ársins 1973, og hafa allar tölur í 14. töflu verið leiðréttar í samræmi við breytta þjóðarframleiðslu á þessum árum. Á árunum 1975–79 lækkar skuldahlutfallið um 2 til 8% frá því, sem áður var talið, en 1980–84 er lækkunin á bilinu 11 til 12%.

Þrátt fyrir endurskoðun þjóðarframleiðslu þessara ára breytir hún ekki þeirri mynd, sem skuldastöðuhlutfallið sýnir okkur um aukningu erlendra lána á síðasta áratug. Á árunum 1970–74 var skuldastaða erlendra lána um

fjórðungur vergrar þjóðarframleiðslu, en jókst á árinu 1975 í þriðjung hennar. Það hlutfall hélst til ársins 1982, er skuldastaðan fór yfir 40% af vergri þjóðarframleiðslu og er nú rúmlega helmingur hennar.

Ef litið er á skuldastöðuhlutföll helstu lántakenda, sést, að mesta aukning hefur verið á skuldabyrði opinberra aðila, einnig hefur skuldahlutfall lánastofnana hækkað mikið síðustu þrjú árin, en lítil eða engin breyting hefur orðið á skuldahlutfalli einkaaðila á þessum tíu árum.

Eftirfarandi yfirlit sýnir stöðu erlendra lána í árslok 1983 og 1984, flokkað eftir lánnotendum þeirra og reiknað á árslokagengi 1984:

Í millj. kr.	Staða í árslok	
	1983	1984
Opinberir aðilar	31.749,5	34.893,9
Ríkissj. og -stofnanir	5.042,8	8.421,7
Ríkisfyrirtæki	21.363,6	21.564,5
þ.a. orkufyrirtæki	19.879,6	20.151,8
Sveitarfélög	110,3	284,4
Fyrirtæki sveitarfélaga	5.232,8	4.623,3
þ.a. orkufyrirtæki	4.348,4	4.197,4
Atvinnurekstur einkaaðila	10.398,6	9.321,7
Sjávarútvegur	3.874,2	3.667,1
Iðnaður	2.663,3	1.612,2
Samgöngur	3.582,6	3.592,1
Aðrir einkaaðilar	278,5	450,3
Lánastofnanir, endurlánað	6.396,5	8.073,4
Seðlabanki	728,8	605,5
Framkvæmdasjóður	4.887,5	6.735,8
Fiskveiðisjóður	546,5	474,4
Aðrir lánasjóðir	233,7	257,7
Erlend lán, alls	48.544,6	52.289,0

Þetta yfirlit sýnir, að lán til orkumála eru óbreytt á milli ára og hlutdeild þeirra hefur því minnkað úr 50% í árslok 1983 í 46,6% af stöðu erlendra lána í árslok 1984. Eftir sem áður er Landsvirkjun stærsti lánnotandinn með 14.177,7 m.kr. í árslok 1984, en 14.024,2 m.kr. í árslok 1983, reiknað á árslokagengi 1984.

Endurgreiðslur erlendra lána

Í 12. töflu eru sýndar áætlaðar endurgreiðslur afborgana og vaxta af erlendum

15. tafla. LIBOR- og dollaravextir í lok hvers mánaðar 1984 og meðaltal þeirra á árunum 1979–84 miðað við 3, 6 og 12 mánaða vaxtatímabil.

1984:	3 mán.	6 mán.	12 mán.
Janúar	9,75	10,00	10,30
Febrúar	10,25	10,50	10,93
Mars	10,75	11,06	11,56
Apríl	11,06	11,37	11,88
Mái	11,88	12,62	13,75
Júní	12,25	12,75	13,62
Júlí	11,93	12,37	12,88
Ágúst	12,00	12,25	12,75
September	11,50	11,68	11,92
Október	10,12	10,37	10,92
Nóvember	9,18	9,62	10,18
Desember	8,75	9,25	9,92
Meðaltal:			
1984	10,80	11,15	11,70
1983	9,70	9,90	10,15
1982	13,10	13,35	13,20
1981	16,60	16,60	16,15
1980	14,45	14,25	13,60
1979	12,05	12,15	11,60

lánnum á næstu fimm árum. Þessi áætlun er flokkuð eftir lántakendum erlendra lána, en í 13. töflu er sýnd endurgreiðsluáætlun erlendra lána eftir notendum þeirra.

Forsendur þessara áætlana eru endurgreiðslur umsaminna lána í árslok 1984, reiknað á árslokagengi 1984. Umsamin lán eru nokkru hærri en staða erlendra lána í árslok 1984 og munar þar 4,4 milljörðum króna, sem eru ónotuð lán eða lánshlutar í árslok 1984. Breytilegir vextir eru ákvarðaðir miðað við reynslu síðustu mánaða, og eru LIBOR–USD–vextir áætlaðir 10%. Frávik í áætlun breytilegra vaxta um eitt prósentustig veldur um 5,6% skekkju í áætluðum vaxtagreiðslum á árinu 1985.

Þessi áætlun sýnir, að umsamdar afborganir munu heldur lækka á næstu tveim árum, þar sem þær voru 5.279,4 m.kr. 1984, reiknað á árslokagengi 1984. Afborganir aukast aftur á árinu 1987 og munu verða um sex milljarðar króna fram til ársins 1992. Þessi mikla greiðslubyrði stafar að mestu af stighækkandi afborgunum af lánnum opinberra aðila, sem hafa verið tekin með greiðslufresti fyrstu ár láns-

tímans eða eiga að greiðast í einu lagi í lok hans. Um það bil helmingur umsaminna lána í árslok 1984 endurgreiðist á næstu fimm árum, 80% þeirra að átta árum liðnum og í árslok 1994 er þetta hlutfall komið í 94%.

Meðalendurgreiðslutími erlendra lána er vegið hlutfall afborgana á hverju ári á móti skuldastöðu í árslok 1984, og reiknast hann vera 6,3 ár. Tölur í sviga sýna meðalendurgreiðslutíma innkominna lána á árinu 1984, og er hann 7,4 ár. Meðalendurgreiðslutími erlendra lána hefur lengst á undanförnum árum, en hann var 5,6 ár 1979, 6,0 ár 1981 og

6,1 ár 1983. Meðalendurgreiðslutími innkominna lána hefur verið breytilegur á milli ára, en meðaltal síðustu fimm ára er um 7,4 ár.

Í lánsfjáráætlun 1984 er gert ráð fyrir, að erlendar lántökur verði um 7.200 m.kr. og afborganir verði 4.600 m.kr., reiknað á samþættingu gengi, sem þýðir, að erlend lán muni enn aukast á árinu 1985. Greiðslubyrði erlendra lána ætti heldur að minnka á árinu 1985, vegna þess að breytilegir vextir lækka og afborganir verða hlutfallslega lægri en á árinu 1984.

FJÁRMÁLATÍÐINDI

TÍMARIT UM EFNAHAGSMÁL

GEFIÐ ÚT AF
HAGFRÆÐIDEILD SEÐLABANKA ÍSLANDS

RITSTJÓRAR
JÓHANNES NORDAL
VALDIMAR KRISTINSSON

XXXII. ÁRGANGUR
1985

REYKJAVÍK – ÍSAFOLDARPRENTSMÍÐJA HF. – 1985

Efnisyfirlit

Áhrif hámarksálagningar og eftirspurnar á verðlagningu eftir Halldór I. Elíasson	42
Ákvarðanir Seðlabanka Íslands um dráttarvexti eftir Sigfús Gauta Þórðarson	118
Áhættufjármagn og nýjungar á fjármagnsmarkaðinum eftir Gunnar Helga Hálfðánarson	102
Eðli vaxta og hlutverk þeirra í efnahagslífinu eftir Bjarna Braga Jónsson	5
Erlend lán 1984 eftir Jakob Gunnarsson	198
Ferðaútleigur eftir Jón Sigurðsson	133
Hayek og Keynes eftir Má Guðmundsson	87
Innlendir gjaldeyrisreikningar eftir Jón Sigurðsson	156
Nokkur vaxtahugtök og dæmi eftir Eirík Guðnason og Svein E. Sigurðsson	49
Norræni fjárfestingarbankinn: Vaxtarbroddur norrænnar samvinnu eftir Jón Sigurðsson	78
Ný viðhorf í þjóðhagfræði: Er Keynes allur? eftir Þorvald Gylfason	21
Peningamál í Bretlandi 1844–1870 eftir Albert Feavearyear	146
Róttækra breytinga þörf til að bæta samkeppnishæfni þjóðarbúsins – ræða á ársfundi Seðlabankans eftir Jóhannes Nordal	65
Sovéska kerfið í ljósi nýju kerfishagfræðinnar eftir Þráin Eggertsson	28
Störf Alþingis	164
Um gengismál eftir Jóhannes Nordal	125
Utanríkisviðskipti 1984 eftir Ingvar A. Sigfússon	177
Vextir og verðbólga (forystugrein)	3
Þjónustujöfnuður 1974–1983 eftir Ingvar A. Sigfússon	108

Skrá yfir töflur

Ferðamál.

Ársútgjöld vísitölufjölskyldu til ferðalaga samkvæmt gildandi vísitölugrunni	136
Áætluð hlutdeild ferðaútvogs í vergri landsframleiðslu 1973–1982	135
Áætluð laun og tengd gjöld við ferðaútvæg 1973–1982	135
Áætluð rekstrarafkoma ferðaútvogs 1973–1982	137
Áætluð störf við ferðaútvæg 1960–1983	134
Bein útgjöld erlendra ferðamanna sem hlutfall af útflutningi vöru og þjónustu nokkurra landa 1970–1982	143
Bein útgjöld erlendra ferðamanna sem hlutfall af vergri landsframleiðslu nokkurra landa (í %) 1970–1982	143
Bein útgjöld íbúa nokkurra landa utan heimalandsins sem hlutfall af útflutningi vöru og þjónustu 1970–1982	144
Bein útgjöld íbúa nokkurra landa utan heimalandsins sem hlutfall af vergri landsframleiðslu 1970–1982	144
Ferðamannastraumur 1960–1984	137
Fjöldi gistinguáttá útlanda í júlí–ágúst 1984 og samanburður við fjölda erlendra ferðamanna	138
Gistihúsakosturinn 1965–1984	139
Gjaldeyriskjör af erlendum ferðamönnum 1969–1984	141
Gjaldeyriskjör og -útgjöld vegna ferðalaga 1960–1984	140
Útgjöld íslenskra ferðamanna erlendis 1969–1983	142
Þróun ferðalaga í heiminum 1965–1984 borin saman við komu fólks til Íslands	145

Fjárfestingarmál.

Norræni fjárfestingarbankinn: Átta ára yfirlit	79
Norræni fjárfestingarbankinn: Skipting fjárfestingarlána milli landa	83
Norræni fjárfestingarbankinn: Skrá yfir lán, veitt íslenskum lántakendum	84
Norræni fjárfestingarbankinn: Yfirlit yfir lánveitingar	81

Greiðslujöfnuður og gjaldeyrismál.

Áætlaðar endurgreiðslur erlendra lána 1985–1989, flokkaðar eftir lánnötendum	207
Áætlaðar endurgreiðslur erlendra lána 1985–1989, flokkaðar eftir lántakendum	207
Ferða- og dvalarkostnaður 1974–1983	112
Fjöldi erlendra lána og meðalfjárhæð þeirra 1975–84	204
Greiðslubyrði af erlendum lánum 1975–84 í hlutfalli við tekjur af útfluttum vörum og þjónustu	201
Hlutföll af heildarinnflutningi (%) 1974–1983	109
Hlutfall af heildarútflutningstekjum (%) 1974–1983	109
Hreyfingar langra erlendra lána 1984	199

Hreyfingar langra erlendra lána 1984	200
Lántökur ríkisfyrirtækja	205
Lántökur ríkissjóðs og ríkisstofnana	205
Lántökur sveitarfélaga	206
LIBOR- og dollaravextir í lok hvers mánaðar 1984 og meðaltal þeirra á árunum 1979–84 miðað við 3, 6 og 12 mánaða vaxtatímabil	209
Meðalvextir 1979–1983	115
Meðalvextir af erlendum lánum 1975–1984	200
Raungengi krónunnar 1960–1985	126
Samgöngur 1974–1983	113
Skipting innstæðna á gjaldeyrisreikningum atvinnuveganna eftir atvinnugreinum í lok hvers árs	163
Skipting innstæðna á gjaldeyrisreikningum milli mynta	159
Staða erlendra lána í árslok 1975–84 í hlutfalli af vergri þjóðarframleiðslu	208
Staða langra erlendra lána í árslok 1975–84	203
Staða langra erlendra lána í árslok 1983–84	202
Staða langra erlendra lána í árslok 1983–84	203
Tryggingar 1974–1983	116
Út- og innflutningur og viðskiptajöfnuður 1974–1983	110
Varnarliðsviðskipti 1974–1983	116
Vaxtagjöld og -tekjur 1974–1983	115
Viðskiptajöfnuðurinn 1974–1983	108
Vísibending um skiptingu innstæðna á gjaldeyrisreikningum milli eigenda í lok hvers árs	161
Ýmsar þjónustutekjur og gjöld 1974–1983	117
Þjónustujöfnuður 1974–1983	110
Þróun innlendra gjaldeyrisreikninga 1978–1984	157

Peningamál.

Árlegir meðalvextir innlánsstofnana 1963–1984	9
Ársmeðaltöl innlána og peningamagns sem hlutfall af þjóðarframleiðslu í % 1963–1984	8
Ársmeðaltöl innlána og peningamagns sem hundradshlutfall af þjóðarframleiðslu 1960–1984	17
Vegnir meðalvextir innlánsstofnana 1960–1984	18
Verðbólgaustig 1982–1985	20
Þróun lánskjaravísitölu 1983–1985	19

Utanríkisviðskipti.

Framleiðsla, útflutningur og birgðir saltfisks í árslok 1974–1984	186
Innflutningur nokkurra vörutegunda 1982–1984	194
Innfluttar vörur eftir vörudeildum 1981–1984	195
Niðursoðnar og niðurlagðar sjávarafurðir 1982–1984	192
Skipting innflutnings eftir notkun 1982–1984	182
Útflutningur 1982–1984 eftir vöruflokkum	187
Útflutningur á áli og álmelmi 1982–1984	194
Útflutningur á fiskmjöli 1982–1984	190
Útflutningur freðfisks og frystrar rækju 1982–1984	188
Útflutningur á frystu kindakjöti 1982–1984	192
Útflutningur hvalafurða 1982–1984	191
Útflutningur ísfisks, frysts humars og hroгна 1982–1984	188
Útflutningur á kísilgúr 1982–1984	193
Útflutningur á kísiljárn 1982–1984	194
Útflutningur á loðnulýsi og loðnumjöli 1982–1984	191
Útflutningur á loðsútuðum skinnnum og húðum 1982–1984	192

Útflutningur á þrjónavörum 1982–1984	193
Útflutningur á saltfiski og söltuðum þunnildum í % af heildarverðmæti 1974–1984	186
Útflutningur á saltfiski, söltuðum þunnildum og söltuðum matarhrognum 1982–1984	189
Útflutningur á skreið 1982–1984	189
Útflutningur á ullarteppum 1982–1984	193
Útflutningur á þorskalýsi 1982–1984	190
Viðskipti við einstök lönd 1980–1984	196
Viðskipti við einstök lönd í hlutfallstölum 1980–1984	197

